

Biblioteca Științifică

ALEXANDRU BURLACU

Biobibliografie selectivă

Ediție îngrijită de Ala Susarenco

CHIȘINĂU • 2024

CZU: 016:[821.135.1(478).09+929]

A 39

Alcătuitor: Ala Susarenco

Responsabil de ediție: Ecaterina Scherlet

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Alexandru Burlacu : Biobibliografie selectivă / Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, Biblioteca Științifică; alcătuitor: Ala Susarenco; responsabil de ediție: Ecaterina Scherlet. – Chișinău: [S. n.], 2024 (CEP UPSC). – 146 p.

[100] ex.

ISBN 978-9975-46-906-7.

016:[821.135.1(478).09+929]

A 39

Biblioteca Științifică a Universității Pedagogice de Stat
„Ion Creangă” din Chișinău

**Tipar executat la Centrul Editorial-Poligrafic al Universității Pedagogice de Stat
„Ion Creangă” din Chișinău, str. Ion Creangă nr. 1, MD-2069**

ISBN 978-9975-46-906-7.

CUPRINS

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI	4
Medalion literar: Alexandru Burlacu	6
Curriculum vitae.....	10
APRECIERI CRITICE	13
Mihai CIMPOI. Un fenomenolog al Basarabiei culturale.....	13
Mihai CIMPOI. Generația „ochiului al treilea” într-un tablou vivan.....	16
Nina CORCINSCHI. Alexandru Burlacu: spectacolul existențelor.....	19
Vlad CARAMAN. Exeget al „trecutului prezent” care mimează/„minează” texte critice.....	24
Oxana GHERMAN. Proba esteticului sau schimbarea la față a poeziei șaizeciste.....	28
BIBLIOGRAFIE	32
Studii, monografii, lucrări didactice.....	32
Lucrări în colaborare.....	37
Articole, recenzii, studii introductive.....	38
ALEXANDRU BURLACU PAR LUI-MÊME	64
Modernismul poetic românesc.....	64
În așteptarea noului val.....	79
Tehnica narativă în „Povestea...” lui Vasile Vasilache.....	84
Pulsul prozei de azi.....	90
Pan Hallippa: Poetul „Florilor de pârlăoagă”.....	97
Anchete, interviuri.....	120
O scrisoare în loc de postfață.....	142
Declarația dr. hab. în filologie, prof. univ. Alexandru Burlacu privind alegerile aranjate ai membrilor AȘM.....	143

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Prezentul volum inserează articole despre criticul și istoricul literar, doctor habilitat în filologie, profesor universitar, Alexandru Burlacu, la 70 de ani, o bibliografie selectivă, referințe critice, câteva secvențe din scrierile omagiatului. Alexandru Burlacu este absolventul Facultății de Filologie a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, promoția 1977. Angajat prin cumul la Alma Mater în anul 1994, parcurge etape în devenirea profesională de la asistent universitar, lector superior, doctor în filologie, conferențiar universitar, șef de catedră până la doctor habilitat în filologie, profesor universitar. A fost coordonator științific la 17 teze de doctorat, fiind și autor de monografii, studii, articole, eseuri de critică literară din spațiul pruto-nistrean.

Al. Burlacu este fondator și redactor-șef al revistei științifice „Metaliteratură” între anii 2000 și 2008 (acreditată Categoria „C”), editată de Academia de Științe a Moldovei și Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, are o contribuție importantă în promovarea tinerilor cercetători, masteranzi, doctoranzi.

Activitatea sa științifico-didactică și de investigație literară este reflectată într-un tabel cronologic, succedat de compartimentul **Aprecieri critice**, care constituie o privire de ansamblu din dosarul receptării creației lui Al. Burlacu de către lumea academică și literară din Republica Moldova și România.

Lista bibliografică include scrieri literare și publicistice, lucrări didactice, studii de critică literară, monografii, articole: circa 500 de studii și articole, inclusiv 7 monografii, 6 culegeri de articole, 5 volume în colecția „Texistențe”, 2 suporturi de curs.

Biobibliografia selectivă însumează circa 320 de descrieri bibliografice, de la '90 încoace, de la data adoptării grafiei latine, informația fiind divizată în două părți: prima parte grupează studiile, monografiile și lucrările didactice, precum și lucrările în colaborare, iar cea de-a doua trece în revistă informația selectivă despre articole, eseuri, recenzii, studii introductive.

Descrierile bibliografice sunt prezentate conform SM 356:2023 *Informare și documentare. Înregistrarea bibliografică. Descrierea bibliografică: Cerințe și reguli de aplicare*. Criteriul de aranjare a materialului este invers cronologic, iar în cadrul anului, informația este aranjată în ordine alfabetică.

Capitolul final, **Alexandru Burlacu par lui-même**, include articole, anchete, interviuri oferite cu multă amabilitate de Al. Burlacu.

Biobibliografia selectivă este destinată filologilor, cadrelor didactice, studenților, bibliotecarilor, celor interesați de situația literaturii române din spațiul basarabean și, nu în ultimul rând, de personalitatea inconfundabilului critic literar, cercetător, profesor, protagonistul volumului de față.

Aducem mulțumiri pentru ajutorul acordat în editarea prezentei lucrări doamnei dr. conf. Oxana Gherman și domnului dr. conf. Vlad Caraman

Ala Susarenco

MEDALION LITERAR: ALEXANDRU BURLACU

BURLACU, Alexandru (8.VI.1954, comuna Chitai, r. Chilia, reg. Odesa, Ucraina), istoric și critic literar. Este fiul Mariei (n. Râjală) și al lui Gheorghe Burlacu, agricultori. În perioada 1961-1969 este elev la școala din satul natal. După absolvirea Școlii Normale din Cahul (1969-1973), studiază la Facultatea de Filologie a Institutului Pedagogic „Ion Creangă” din Chișinău (1973-1977). Din 1977 activează în cadrul Institutului de Limbă și Literatură al AȘM. Între 1980 și 1983 urmează doctorantura, susținând teza *Simbol și simbolizare în poezia moldovenească contemporană* (1986). Este conferențiar universitar (1989), membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova (1994), membru al Uniunii Scriitorilor din România (2000), doctor habilitat în filologie (2000), profesor universitar (2002). Fondator și redactor-șef al revistei „Metaliteratură” (2000-2008), redactor-șef al „Revistei de lingvistică și știință literară” (2009-2010).

Premiul Uniunii Scriitorilor din Moldova (1997, 1999, 2002, 2018); PremiulUSR, filiala Chișinău (2008, 2018); „Om emerit” (2010); „Meritul civic” (2015); Premiul Nominal al AȘM „Grigore Vieru” (2016).

Debutează cu proze scurte în anii studenției, iar editorial în 1997 cu volumul de studii și eseuri *Critica în labirint*. Desfășoară o amplă activitate de cercetare și coordonare: cercetător științific inferior (1986–1994), cercetător științific superior (1994-1997), cercetător științific coordonator (1997-2010), cercetător științific principal la Institutul de Filologie Română „B.P. Hasdeu” (2010-2022). Este șef al Catedrei istorie și teorie literară la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău (1995-2017).

A editat *Scriitori de la „Viața Basarabiei”* (1990), în colaborare cu Alina Ciobanu. Este autorul volumelor: *Critica în labirint* (1997); *Mișcarea literară din Basarabia anilor '30: atitudini și polemici* (1999); *Proza basarabeană: fascinația modelelor* (1999); *Fenomenul literar basarabean din anii '20-30: tradiționalism și modernitate* (2000); *Poezia basarabeană și antinomiile ei* (2001); *Literatura română din Basarabia. Anii '20-'30* (2002); *Tentația sincronizării* (Timișoara, 2002); *Vladimir Beșleagă: Po(i)etica romanului* (2009); *Refracții în clepsidră: eseuri* (Iași, 2013); *Proza lui Vladimir Beșleagă. Hermeneutica romanului*

(2014); *Poezii și trandafirul. Eseu* (Iași, 2018); *Proba esteticului (neo)modernității basarabeni* (2020). Totodată, începând cu anul 2007, Al. Burlacu inițiază un ciclu de polemici, studii, articole, eseuri, recenzii, intitulat generic *Texistențe*, care cuprinde 5 volume: *Texistențe*, vol. 1, *Drama zborului frânt* (2007); *Texistențe*, vol. 2, *Scara lui Osiris* (2008); *Texistențe*, vol. 3, *Umbra lui Ulysse* (2012); *Texistențe*, vol. 4, *Ființa poeziei* (2020); *Texistențe*, vol. 5, *Ochiul al treilea* (2021).

În spiritul „noii critici”, Al. Burlacu concepe actul critic ca pe o fenomenologie ce pune accentul în mod prioritar pe studiul structurilor literare și pe „descrierea unei organizări sau, mai exact, a unei organicități interne a operei” (Serge Doubrovsky), dedicându-se unei *lecturi sistematice*. Perspectiva personală asupra unor opere ale scriitorilor basarabeni, priviți în raport cu modelul rebrenian sau proustian, se schimbă în funcție de tehnicile narrative, dar și de fondul existențial, de psihologia și filosofia vieții, de autenticitatea trăirii și adevărul ontic, de credibilitatea și onestitatea confesiunii. În aria cercetărilor se regăsesc opere reprezentative ale prozatorilor: C. Stere, L. Donici, V. Vasilache, Vl. Beșleagă, A. Busuioc, P. Goma, Vl. Ioviță; și ale poezilor: M. Isanos, I. Buzdugan, Gr. Vieru, N. Dabija, D. Matcovschi, A. Țurcanu, V. Romanciuc. Autorul decriptează rețelele intertextuale, „sistemele de personaje”, suprapunerea planurilor temporale, jocul de alterități, ciocnirea punctelor de vedere, construcțiile hibride, plurilingvismul (în cazul concret al lui Beșleagă). Importantă în cadrul analizei i se pare și geneza operei (manuscris, variante, formă definitivă, rescriere, ca în cazul lui Vasilache, revenire la forma inițială, în cazul editării literaturii de sertar). Strategiile poetice postmoderniste, „noul antropocentrism”, „metaficțiunea”, autoreferențialitatea sunt urmărite în studiul unor opere de referință ale autorilor interbelici și postbelici: Vl. Ioviță (tipurile de eroi ciudați și înstrăinați); M. Isanos (relaționarea tensionată Sine – Lume); Ion Buzdugan (imaginarul arcadic, biografismul, îmbrăcarea „togăi lui Ovidiu”); Vl. Cavarnali (autohtonizarea modelului eseninian al „dezrădăcinaților”); Grigore Vieru (relația poezie – poet, text – existență), D. Matcovschi (rescrierea descântecelor, estetica drept est-etică); N. Dabija (poezia poeziei, poetul și poezia, criza identității); Andrei Țurcanu (exorcizarea demonicului, raportul realitate – aparență, odiseea inițiativă); Vasile Romanciuc (etica convențiilor pure, viziunea unei lumi răsturnate).

„Alexandru Burlacu rămâne un fenomenolog atent la natura obiectului și la nuanțe, mergând vectorial pe direcții, tendințe, dar și pe liniile individuale, pe personalități. Intoleranța lovinesciană a raportării la grila sincronizării își dă mâna

cu toleranța lui Perpessicius când e vorba de autori și opere analizate aparte, monadic” (M. Cimpoi).

Lucrările științifice ale cercetătorului Alexandru Burlacu s-au bucurat de o largă recunoaștere națională, despre ele scriind recenzii, portrete, medalioane Mihai Cimpoi, Emil Iordache, Dan Mănuță, Adrian-Dinu Rachieru, Theodor Codreanu, Ion Apetroaie, Mihai Drăgan, Aura Christi, Gheorghe Lăzărescu, Vasile Vasilache, Nicolae Bilețchi, Ion Ciocanu, Mihail Dolgan, Eugen Lungu, Victor Cirimpei, Aliona Grati, Timofei Roșca, Nina Corcinschi, Andrei Țurcanu, Dumitru Apetri, Vlad Caraman, Sergiu Cogut ș.a., majoritatea dintre ele antologate în volumul *Alexandru Burlacu. Fascinația modelelor (exegeze literare)* de Vitalie Răileanu.

SCRIERI: *Critica în labirint*, Chișinău, 1997; *Mișcarea literară din Basarabia anilor '30: atitudini și polemici*, Chișinău, 1999; *Proza basarabeană: fascinația modelelor*, Chișinău, 1999; *Fenomenul literar basarabean din anii '20-'30: tradiționalism și modernitate*, Chișinău, 2000; *Poezia basarabeană și antinomiile ei*, Chișinău, 2001; *Literatura română din Basarabia. Anii '20-'30*, Chișinău, 2002; *Tentația sincronizării*, Timișoara, 2002; *Texistențe*, vol. 1, *Drama zborului frânt*, Chișinău, 2007; *Texistențe*, vol. 2, *Scara lui Osiris*, Chișinău, 2008; *Vladimir Beșleagă. Po(i)etica romanului*, Chișinău, 2009; *Texistențe*, vol. 3, *Umbra lui Ulysse*, Chișinău, 2012; *Refracții în clepsidră*, Iași, 2013; *Proza lui Vladimir Beșleagă. Hermeneutica romanului*, Chișinău, 2014; *Poezii și trandafirul. Eseu*, Iași, 2018; *Proba esteticului (neo)modernității basarabeni*, Chișinău, 2020; *Texistențe*. Vol. 4: *Ființa poeziei*, Chișinău, 2020; *Texistențe*. Vol. 5: *Ochiul al treilea*, Chișinău, 2021. **Ediții în colaborare:** *Scriitori de la „Viața Basarabiei”*, Chișinău, 1990 (în colaborare cu Alina Ciobanu); *Vladimir Beșleagă. Dialoguri literare*, Chișinău, 2006; *Proza basarabeană din secolul al XX-lea. Text. Context. Intertext*, Chișinău, 2010.

Repere bibliografice: Ion Apetroaie, *Literatura basarabeană*, „Cronica”, 1991, 18, 3 mai, 4; Vasile Vasilache, *O scrisoare în loc de argument*, „Contrafort”, 1997, 10-11; Mihai Cimpoi, *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, Chișinău, Arc, 1996, 265; Emil Iordache, *Transformarea literaturii în maculatură*, „Convorbiri literare”, 1998, anul CXXXII, 7 iul., 98; Ion Ciocanu, *Conotațiile contemporane ale regionalismului literar și cultural*, „Revista de lingvistică și știință literară”, 1999, 4-6; Nicolae Bilețchi, *Un studiu consacrat redescoperirii valorilor*, „Literatura și arta”, 2000, 7 sept., 5; Mihai Cimpoi, *Un fenomenolog al Basarabiei culturale*, pref. la *Tentația sincronizării*, Timișoara, 2002, 7-9; Dan Mănuță, *Obsesii regionaliste*, „Convorbiri literare”, 2003, 1, 47-50; Ion Ciocanu, *Fascinația începuturilor*, „Viața Basarabiei”, 2007,

1, 53-56; *Dicționarul scriitorilor români din Basarabia. 1812-2010*, Chișinău, 2010, 83-84; Nina Corcinschi, *Alexandru Burlacu: spectacolul existențelor*, „Metaliteratură”, 2010, anul X, 1-4; Grigore Chiper, *Reabilitarea unui trecut literar defectuos*, „Contrafort”, 2010, 7-8, 5; Dumitru Apetri, „*Existențe*” de Alexandru Burlacu, „Philologia”, 2012, 5-6; Nicolae Bilețchi, *Alexandru Burlacu: existențe prospective și introspective*, „Philologia”, 2014, ian.,-apr.; *Alexandru Burlacu. Fascinația modelelor (exegeze literare)* (antologator Vitalie Răileanu), Iași, 2014; Dumitru Apetri, *Critica lui Alexandru Burlacu: cumpănirea valorilor*, „Philologia”, 2014, 3-4; Aliona Grati, *Despre o voce reformatoare în critica și cercetarea autohtonă*, „Metaliteratură”, 2014, 1-2; Alina Ciobanu-Tofan, *Recuperarea Atlantidei literare*, „Metaliteratură”, 2014, 1-2; Andrei Țurcanu, *(T)existențele lui Alexandru Burlacu între catedră și forum*, „Metaliteratură”, 2014, 1-2; Maria Șleahțișchi, *Alexandru Burlacu, decojind naratologic romanul*, „Metaliteratură”, 2014, 1-2; Nina Corcinschi, *Alexandru Burlacu, criticul din ring*, „Metaliteratură”, 2014, 1-2; Ludmila Șimanschi, „*Textiada*” sau *epopeea criticii și metacriticii lui Alexandru Burlacu*, «Metaliteratură», 2014, 1-2; Victoria Fonari, *Construcția dedalică și dinamica memoriei în opera critică a lui Alexandru Burlacu*, „Metaliteratură”, 2014, 1-2; Diana Vrabie, *Criticul Alexandru Burlacu în Arcadia interbelică*, „Metaliteratură”, 2014, 1-2; Maria Pilchin, *Alexandru Burlacu: po(i)etica romanului „Zbor frânt”*, „Metaliteratură”, 2014, 1-2; Mircea V. Ciobanu, *Flori și ghimpi pentru o generație de poeți (Alexandru Burlacu, „Poeții și trandafirul”)*, „Contrafort”, 2016, 7-8, iul.-aug.; Timofei Roșca, *Alexandru Burlacu: est-etica generației „ochiului al treilea” (schiță de portret)*, „Philologia”, 2016, mai-aug.; Oxana Gherman, *Proba esteticului sau schimbarea la față a poeziei șaizeciste*, „Contrafort”, 2021, 1, iul.; Nadejda Ivanov, *O privire asupra probei esteticului: (neo)modernității basarabeni*, „BiblioPolis”, 2022, 1.

M. Cimpoi, Vl. Caraman

Dicționarul scriitorilor basarabeni, Vol. 1,
Chișinău, Editura UNU, 2022.

CURRICULUM VITAE

Date personale:

Numele și prenumele: BURLACU ALEXANDRU
Data și locul nașterii: 08 iunie 1954, s. Cervonâi Iar, r-nul Chilia, Ucraina
Cetățenia: Republica Moldova
Adresa: Str. Gheorghe Asachi 62/4 ap. 47, Chișinău, MD-2028
Tel.: 0 79 65 43 22
e-mail: **alex Burlacu1@gmail.com**

Studii:

1977-1983 Laborant superior, doctorand, Institutul de Limbă și Literatură al AȘM
1973-1977 Student, Facultatea de Filologie, UPS „Ion Creangă” din Chișinău
1969-1973 Elev, Școala Pedagogică, or. Cahul
1961-1969 Elev, școala s. Cervonâi Iar, Chilia

Grade și titluri științifice, titluri onorifice:

2003 Profesor universitar
2001 Doctor habilitat în filologie, specialitatea Literatura română
1998 Conferențiar universitar
1986 Doctor în filologie, specialitatea Literatura română

Experiență profesională:

Activitatea de cercetare și coordonare:

2020-prezent Profesor universitar la UPS „Ion Creangă”, consultant științific la Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu Hasdeu” al Universității de Stat din Moldova/Ministerului Educației și Cercetării
2006-2019 Cercetător științific principal la Institutul de Filologie Română „B.P. Hasdeu” / Institutul de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei
1994-2006 Cercetător științific coordonator la Institutul de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei
1992-1994 Secretar științific la Institutul de Literatură și Folclor al AȘM
1988-1992 Cercetător științific la Institutul de Literatură și Folclor al AȘM

1983-1988 Cercetător științific inferior la Institutul de Limbă și Literatură al AȘM
1977-1980 Laborant superior la Institutul de Limbă și Literatură al AȘM

Activitatea didactică:

1995-2017 Șef de catedră, profesor universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

Doctoranzi (teze susținute): Total – 17; doctori habilitați: 4 (Aliona Grati, Timofei Roșca, Nina Corcinschi, Maria Șleahțișchi); doctori în filologie: 13 (Grigore Canțâru, Aliona Grati, Lilia Porubin, Lilia Frunze, Lucia Ursu, Tatiana Potîng, Grigore Chiper, Sergiu Cogut, Ala Radu, Oxana Mititelu, Oxana Gherman, Cristina Robu, Iraida Costin-Băicean)

Participare în proiecte și granturi:

2020-2023 Proiectul de cercetare 20.80009.1606.03 *Contexte socio-culturale autohtone și interconexiuni europene în creația populară și literatura cultă din Basarabia (sec. XIX până în prezent)*, executor
2015-2019 Proiectul instituțional 14.06.142 F *Evoluția literaturii române, folclorului și a teoriei literaturii în context european și universal*, executor
2011-2014 Proiectul instituțional 11.817.07.09 F *Identitate națională și globalism în literatura postsovietică din Republica Moldova*, executor
2008-2009 Proiectul independent pentru tineri cercetători 08.819.07.04 A *Proza basarabeană din sec. XX: text, context, intertext*, **director de proiect**

Colaborare internațională: Coautor, „Dicționarul general al literaturii române” (ed. 1 și 2)

Alte activități:

2021	Membru al Comisiei de conducere a Uniunii Scriitorilor din Moldova
2010- prezent	Membru al Colegiului de redacție al revistelor „Philologia”, „Limbă. Literatură. Folclor” și „Viața Basarabiei”; membru al Seminarului științific de profil la specialitatea 622.01- Literatura română; membru al Comisiei de experți a CNAA, în probleme de mass-media și științele comunicării
2008-2011	Redactor-șef al revistei „Philologia”;
2000-2008	Președintele Seminarului științific de profil la specialitatea Teoria literaturii (10.01.08) Director fondator, redactor-șef al revistei științifice „Metaliteratură” (acreditată Categoria „C”)
Premii și distincții:	
2018	Premiul Uniunii Scriitorilor din România, filiala Chișinău pentru <i>Poezii și trandafirul. Eseu despre generația ochiul al treilea</i> , Iași, 2018
2016	Premiul Nominal al Academiei de Științe a Moldovei în domeniul literatură „Grigore Vieru” pentru ciclul de lucrări „Probleme actuale de poetică”
2015	Medalia „Meritul Civic” (Brevet nr. 05829, Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 1781 din 8 octombrie 2015, însemnul nr. 03606)
2014	Medalia „Dimitrie Cantemir” a AȘM
2010	Om emerit (Brevet nr. 1409, Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 578-V din 5 octombrie 2010, însemnul nr. 0833)
2008	Premiul Uniunii Scriitorilor din România, filiala Chișinău pentru <i>Texistențe. Vol. 2, Scara lui Osiris</i> , 2008
2007	Premiul pentru critică și istorie literară al Uniunii Scriitorilor din Moldova pentru volumul <i>Texistențe Vol. 1. Zborul frânt</i> . Anul literar 2007
1999	Premiul pentru critică și istorie literară al Uniunii Scriitorilor din Moldova pentru volumul <i>Proza basarabeană: fascinația modelelor</i> . Anul literar 1999
1997	Premiul pentru debut al Uniunii Scriitorilor din Moldova pentru volumul <i>Critica în labirint</i> . Anul literar 1997
1987	Premiul Prezidiului AȘM pentru tinerii savanți
1984	Premiul Prezidiului AȘM pentru tinerii savanți

APRECIERI CRITICE

UN FENOMENOLOG AL BASARABIEI CULTURALE

Mihai Cimpoi

De numele lui Alexandru Burlacu este legată etapa cea mai importantă de reevaluare a literaturii române din Basarabia și a literaturii române în ansamblu survenită după 1990 în condițiile impunerii autoritare a criteriului valoric și etic-cultural. Critic de solidă formație academic-universitară îmbinând verificata formulă de investigație pozitivistă, lansoniană cu strategiile de analiză ale criticii noi, preponderent de orientare structuralistă, el radiografiază obstinat fenomenul cultural basarabeian sub semnul unei *restitutio in integrum* și a unei necesare *relecturări*, impuse de un nou unghi de vedere, cu adevărat critic și atent-valorificator, de a vedea lucrurile. Această viziune înnoitoare este revendicată de perspectiva redeschisă de timp a reintegrării în contextul cultural general românesc și a raportării la valorile autentice – care presupune și confruntarea inevitabilă cu Balzac, Tolstoi, Proust, Mallarmé (ce să-i faci, orizontul basarabeian închis trebuie odată și odată dezvoltat, expus vederii, mai largi deschis...). Radiografiind, criticul îndreaptă asupra obiectului cercetat și o rază verificatoare în perspectiva universalității, ridicând ștacheta critică la cel mai înalt nivel, evident de-provincializat, scos din sfera îngustă a *locului* de care scriitorii basarabeni sunt atașați cu legături ancestrale.

Alexandru Burlacu evită măsurătorile condescendente, justificate de nevoile culturalului sau de eliadesca teroare a istoriei și propune – justițiar – grila *labirintului*, a situației-limită a evaluării, îndreptând operele și autorii spre Minotaurul reconsiderării și al verdictelor definitive, spunând categoric despre (despre Lupan, bunăoară, că nu mai rămâne nimic). Nu e vorba de negativism în cazul acesta, ci de răbufnirea sincerității evaluative, despre punerea tuturor lucrurilor în cântarul justițiar al zeiței Themis. *Labirint, cântar, aparat Röntghen*, ba chiar laserul, avionul care asigură privirea cea mai cuprinzătoare și „cea mai de sus”, bisturiul chirurgical – iată „instrumentele” mânuite de critic, uneori – s-o recunoaștem! – pe un obiect friabil, inconsistent, ușor predispus la dezmembrare rapidă.

Și totuși Alexandru Burlacu rămâne un fenomenolog atent la natura obiectului și la nuanțe, mergând vectorial pe direcții, tendințe, dar și pe liniile individuale, pe personalități. Intoleranța lovinesciană a raportării la grila sincronizării își dă mâna cu toleranța lui Perpessicius când e vorba de autori și

opere analizate aparte, monadic. Această bifrontalitate a criticului este de altfel cerută de natura procesului literar, care, deși reconfortantă rămâne în albia matricială a tradiționalismului, are la activi niște moderni foarte pronunțați, precum ar fi Meniuc, Robot, Ioan Sulacov (în proză), Isanos, Coban.

Am demonstrat în *Istoria...* noastră că *basarabenismul* literar a rămas viabil prin *glasul documentului*, observat de Eugen Ionescu în cazul lui Stere și prin *naturalism* care în mod surprinzător s-a revigorat perspectiv și valoric, impunându-se: prin documentarismul prozei americane, prin verismul italian sau prin factografismul prozei rurale ruse, al cărei impact asupra prozatorilor basarabeni din anii '60 – '70 nu se poate tăgădăui. Mai putem vorbi și de un intelectualism simbolic-mitologic livresc și textualizant, afirmat la sfârșitul anilor '30 prin Meniuc și Robot, apoi prin unii poeți postbelici de felul lui Mihnea, Roșca, Teleucă, Codru, unii dintre aceștia făcând figură de *poeta artifex*. Am putea vorbi, prin urmare și de un modernism de esență barocă în cadrul basarabean, subminator de tradiționalism.

Sunt de nuanțat și constatările, în fond juste, ale criticului privind la preponderența orientării tradiționaliste reprezentată prin sămănătorism și direcția modernistă reductibilă la mișcarea simbolistă. Mai există și un puternic filon religios (mesianic, mistic) reprezentat de Alexie Mateevici, Sergiu Grossu, parțial de Nicolai Costenco (cel puțin programatic), de Grigore Vieru și Nina Josu. Deși tradiționalistă, formula este mai complexă, în ea înscriindu-se și anumite note expresioniste sau simboliste.

Unele observații sunt penetrante, fine, precum ar fi cea despre ruralism care se manifestă într-o Arcadie (a timpului original, dacic, general-pastoral) și o Arcadie în negativ. Darul analitic se concretizează în panorama mișcării generaționiste, asociabilă mișcării *Iconar* din Bucovina sau gândirismului și a modelelor, sub care are loc sincronizarea (modelul Eminescu, modelul Creangă, modelul Rebreanu sau modelul Camil Petrescu). Am putea spune cu temei că Alexandru Burlacu este un adevărat critic al modelelor, lui aparținându-i, în fond, acțiunile de pionierat în acest domeniu, al istoriei literare.

Burlacu se impune însă și ca un penetrant observator a ceea ce se întâmplă dincolo de legități, tendințe, modele. Formulelor tradiționale, precizează el, li se dau replici „subit inedite”: „Basarabeni sunt cei care inaugurează direcții noi în literatura română, cum ar fi cazul cu Leon Donici, primul antiutopist în literatura română, sau cu poporanistul Constantin Stere care prin romanul-fluviu instituie la drept vorbind o scriitură care anticipează în mai multe momente structura romanului românesc de astăzi. De aceea, nu ne pare bizară tentativa postmoderniștilor de a revendica și din punctul lor de vedere romanul *În preajma*

revoluției. S-ar mai putea adăuga – așa cum spuneam – și contribuția prin intelectualism, prin insurecția eticistă (corespunzătoare – sincronă celei labișiene) sau contribuția indiscutabilă prin literatura pentru copii și prin dimensiunea ludicului care redevine – iată –, datorită lui Vieru, Vangheli, Deleanu, Gheorghiu, Dragomir, actuală, „postmodernă”.

Și prezentul volum al lui Alexandru Burlacu, doct, serios și întemeiat pe reviziuni capitale, ne ajută să înțelegem mai profund ce s-a întâmplat sub aspect cultural în Basarabia și în ce mod s-a înscris ea, cu prețul rezistenței și atașamentului („reacționar”, cum ar zice Ionesco) față de tradiție, de „substanță medulară” (Călinescu) a românismului.

Prefață la vol. *Tentația sincronizării*.
Eseu despre literatura română din Basarabia:
anii '20-30, Timișoara, 2002

GENERAȚIA „OCHIULUI AL TREILEA” ÎNTR-UN TABLOU VIVANT

Mihai Cimpoi

Distinsul exeget literar Alexandru Burlacu reconfirmă la noi justetea postulatului lui Serge Doubrovsky că actul critic ține de *fenomenologie* proprie, adică de „descrierea unei organizări, sau, mai exact, a unei organicități interne a operei”. Distanțat programatic de tipul tradiționalist de exegeză, înțelege să facă o critică modernă, bazată pe sistematism și pe punerea în evidență a structurii, a modului de articulare și a sensului imanent operei. Opera este, pentru el, un *text* cu structuri de suprafață și de profunzime, care se conjugă conform unei conlucrări dialectice, în mod ascuns, mai greu perceptibil, al elaborării conștiente cu revelările/ ocultările subconștientului. Folosind și termenul postmodern de *existență*, demersul său se îndreaptă spre modul autorului de a textualiza existența, spre discursul meditativ-existențial al acestuia. Intră în ecuație, bineînțeles, și modul paradigmatic/ programatic de a concepe actul creativ de către generația sa, din care face parte sau față de care manifestă anumite similitudini sau afinități obiective, având – chiar dacă nu-și propune în mod expres – anumite particularități pe care i le cere hegelianul *Zeitgeist*, adică spiritul timpului. Așadar: fenomenologul trebuie să descrie fenomenul (liric în cazul nostru) general și fenomenul particularizat în autori, aceștia impunându-se ca o personalitate, ca „planetă”, lovinescian vorbind.

Alexandru Burlacu ne apare anume în această dublă ipostază exegetică: face un portret vivanț al întregii generații/ promoții și conturează câte un portret aparte fiecărui poet care corespunde programului generaționist stabilit.

Recurgând la o analogie cu modul de a proceda al fotografiilor, am putea spune că ia o distanță considerabilă pentru ca în obiectiv să încapă întregul grup, apoi să se apropie de fiecare pentru a-i face o poză rapidă *à la minute*, dintr-un *racourci* potrivit spre a-l surprinde *en profil* și *en face*. Această potrivire a obiectivului se întregește și cu o prospectare radiologică, de asemenea fulgurantă, a forului lăuntric al poeților; a felului în care pun ființa lor, experiența lor spirituală în text.

Fiind înzestrat cu dar analitic, cu discernământ estetic și cu gust, Alexandru Burlacu dă dovadă: de conștiință critică, de capacitatea de a stabili o relație a *cogito*-ului său cu *cogito*-ul poetului portretizat (ca să folosim termenii cu care definește actul exegetic Georges Poulet).

Demersul său sistematist stabilește în mod firesc anumite axe tematice și tipologice, identifică patternul tuturor generațiilor lirice basarabene, care nu poate fi decât Eminescu (în acest sens urmărește opera tradiționaliștilor și a moderniștilor, afilierea la sămănătorism, parnasianism, la simbolism și neomodernism) și un arhetip radiant: *trandafirul*.

De ce poezii basarabeni (mai concret poezii generației „ochiului al treilea”) și trandafirul? Această floare care simbolizează iubirea (ce trece dincolo de moarte), lumina, regenerarea, renașterea, sufletul și sângele vărsat de Christos apare la Dante, care înfățișează sfera cerească drept o rază mistică, la Goethe, la care sugerează Taina, la Eminescu care o vede ca o floare rituală, inițiativă, e localizată, configurând tendința generalizată de a face poezia să fie expresia unei frumuseți adevărate a sufletului neîntinat moral, a sincerității opusă falsului patriotard, convenției sociale, aservirii ideologice. Leonida Lari publica un volum intitulat *Mitul trandafirului*, în care identifică Poetul acestei flori: „Poate e dreaptă spusa că poetul/ E un etern simbol de trandafir”. E vorba de poetul care e chemat, deontologic, să spună adevărul, să exprime „demonia” lăuntrică, desprinderea de contingent și ascensiunea spre ceresc, ruga de „poetă latină”, care să instaureze o nouă ordine, cea a adevăratelor valori, a sacralului, a adevărului și înfrățirii orfice a lumii. „Mă înțeleg cu mielul și cu fiara,/ Eu – trandafir, și om și sacru foc”.

Poezii generației „ochiului al treilea” sunt, astfel, mai aproape de crucea din blazonul lui Martin Luther, care crește din inimă într-un trandafir de cinci petale (cf. *Dicționarului de simboluri* al lui Hans Bidermann) și Grigore Vieru, patternul contemporan al acestei generații, se vedea fericit că este contemporan cu trandafirul, ca și Juan Ramón Jiménez.

Generația șaptezecistă ținea să impună programatic Poetul ca un nou Orfeu (existent și la Dabija, la Ion Hadârcă, Leo Butnaru și la alții), situat cu lira în fața mulțimii setoase de re-naștere, de „schimbarea la față”, de repunerea în drepturi a adevărului, eticului, sacralului. Poetul, trebuie să fie și Om al Cetății, în spiritul tradiției încetățenite de Mateevici, admirator de altfel (ca și Stere) al lui Goga, poetul „pătimirii noastre”, și să reabiliteze – în poezie – esteticul emblematic de același trandafir devenit, în consecință, arhetipul-cheie.

Tabloul vibrant al generației este conturat cu fermitate sistemică, Alexandru Burlacu mărturisind memorabil: „Ierarhiile estetice au fost și rămân constant schimbătoare. Iată de ce comentariile noastre nu pretind a purta pecetea cu înscrisul „*mene, tekel, fares* (cântărit, numărat, împărțit” (Daniel 5, 25), dar generația „ochiului al treilea” ar putea subsemna la spusele lui Baudelaire: „Credința mută munții din loc, noi am înfăptuit singurul miracol pe care ni-l îngăduie Dumnezeu”.

Din portretele adiacente desprindem caracterizări exacte, care surprind dimensiunile esențiale ale fizionomiei celor analizați, *cogito*-ul fundamental care le este propriu îl provoacă la o lectură empatică. Fenomenologul nostru se impune, așadar, și printr-un fel original al său de a-și analogiza demersul critic cu cel poetic sau mitopo(i)etic al autorilor portretizați. El caută să re-citească textul, proiectându-se emoțional și ideatic în el; să fie un con-creator al poeziei supuse exegezei.

Definirile specificității po(i)etice sunt adesea remarcabile: Vasile Romanciuc e un „Pygmalion al cuvintelor nescrise, scrie și rescrie pentru că, deocamdată, nu și-a scris cartea cea mai frumoasă”; la Dabija, „literatura are chipul lui Dumnezeu”, altă dată, lumea lui e a unui „cerc de cretă”, o lume în „al cincilea anotimp”; „Leonida Lari, conchide criticul, și-a creat o imagine de răzvrătită bine gestionată, stăruind între tentația orfică și cea mesianică, între discursul mistic și poezia sentimentului național”; Marcela Benea „repune în drepturi poezia minoră, înscrisă ca într-o asceză, mascând totodată și o teamă de risc în deconstruirea unei puternice tradiții a „poeziei de estradă”. Leonard Tuchilatu e văzut ca „un poet al umbrelor”, Iulian Filip e situat între „poetizare și depoetizare”, iar Nina Josu „între rugă și blestem”; Ludmila Sobiețchi e poeta „spațiului fără timp”; scriitura Valeriei Grosu „are un traiect oscilant de la poezia materială, vegetală, „referențială” la lirica spiritualizată, estetică și eterică în bună parte de modă retro”; Ion Hadârcă restabilește dialogul cu divinitatea, imperativul acestei restabiliri își află expresie în cuvinte arhetipale, în timp ce haosul e raționalizat într-o artă combinatorie în stil manierist; Leo Butnaru își face un autoportret cu palimpsest; Arcadie Suceveanu se impune printr-o ars combinatoria; Eugen Cioclea cultivă o *estetică a anti-poeticului*; Vsevolod Cernei face *autoficțiuni* cu măști; Andrei Țurcanu „exorcizează demonicul”.

Cartea *Poezii și trandafirul* a lui Alexandru Burlacu, critic echilibrat în aprecieri, limpede în frazare, exact și original în diagnosticare, ne ajută să înțelegem mai bine fenomenul literar basarabean în contextul celui general românesc, generația „ochiului al treilea” fiind văzută într-un tablou vibrant, ca una ce a vrut o radicală „schimbare la față”, o repunere a actului liric pe temeiul solid al esteticului, eticului și sacrului.

„Scriptor”, 2019, nr. 1-2; „Literatura și arta”, 2018, nr. 30

ALEXANDRU BURLACU: SPECTACOLUL TEXISTENȚELOR

Nina Corcinschi

Nu sunt o negativistă. Dar dacă e să vorbesc despre Alexandru Burlacu, în topul calificativelor sare imediat un prefix negativ: neordinar/ neconformist, urmat de altul nu mai puțin cuminte: revizuiitor/reformator. Acestea conturează profilul unui catalizator al răsturnărilor și al înnoirilor. Într-un sens bun. Exasperat de inerții și întârzieri, criticul și profesorul universitar se preocupă, la ore de fertile deblocări și dinamizări intertextuale, de dialogul competitiv dintre ideologii literare, culturi și subiecți ai cuvântului, iar în laboratorul critic face din unda polemică o aerisire de poncife și de izul provincialist al scrisului autohton. Judecățile critice, reperabile prin cuvinte marcate, indică structuri, rețele, având ca finalitate evidențierea mecanismelor de creație, a resorturilor intime care determină specificul unui sau altui autor, al unei sau altei opere literare și, nu în ultimul rând, atât de necesarele limpeziri axiologice. Stilul său inconfundabil de operare cu nuclee critice, cu teze, cu antinomii s-ar putea configura într-un posibil site literar. Un clic pe cuvântul-cheie și apare imaginea/ fraza clarificatoare. Trăim într-o epocă hipertehnologizată, în care internetul devansează cartea. Într-un registru imaginar, literatura din Republica Moldova ar fi o pagină web care se vrea conectată la rețeaua românească de peste Prut, cu precizarea că orice încercare mai îndrăznească riscă să dea o eroare de conexiune. Serverul e supraîncărcat cu ambiții manolesciene, cu scepticism simuțian etc., lăsând un canal de chat doar pentru 2-3 utilizatori/scriitori basarabeni. Este necesară modernizarea rețelei moldovenești, în special a cuvintelor-cheie (ce indică clasamente înțepenite) și a configurărilor valorice. Drept model ar servi site-ul lui Alexandru Burlacu, care s-ar numi www.burlacu.com și ar avea tot tacâmul: linkuri, taguri, chiar și imagini de profil ori de secționări transversale. Accesându-l, am asista la spectacolul dur al reexaminărilor, reinterpretărilor, inevitabile pentru mult râvnita conexiune cu portalul românesc. Cum s-ar utiliza? Simplu, dar atenție la steluțe, nu sunt pentru „utilizatorii cretini” și nici pentru fumurile unor ceahlăi de orgolii autohtone.*

Dar se pare că m-a luat gura/penița/tastatura pe dinainte. Lecțiile cu prefixul inter- (disciplinaritate, culturalitate, textualitate etc.) m-au bulversat puțin, făcându-mă să confund/suprapun/identific într-un mixtum compositum foaia cu imaginea, materialul cu virtualul, cartea cu obsedantul computer.

Deocamdată, avem doar cărțile *Texistențe I* și *Texistențe II* (Chișinău, 2007, 2008).

Într-un spațiu în care clișeele perimate de gândire persistă, iar spiritul critic autohton are încă articulațiile înțepenite, cărțile lui Al. Burlacu, pătrunse de un suflu igienic, au în sine însemnele unor brize revigoratoare. Studiile și articolele literare publicate succesiv în *Texistențe I* și *Texistențe II* impun cu siguranță „un nou ritm al științei literare eliberate de chingile ideologice sau de impresionismul prolix”, judecățile înregistrându-se în „splendide figurine metaliterare, modelate judicios «cu dalta și blițul» (...) înclinate să producă seducătoare efecte de artă literară” [1, p. 9].

Primul volum se situează sub marca dramei „zborului frânt” al literaturii române din Basarabia. Dintre aparițiile editoriale de la '90 încoace, în materie de roman, criticul distinge doar *Povestea cu cocoșul roșu*, *Surâsul lui Vishnu* de Vasile Vasilache, *Viața și moartea nefericitului Filimon și Zbor frânt* de Vladimir Beșleagă. Tot aici îl include și pe Aureliu Busuioc cu *Singur în fața dragostei și Hronicul Găinarilor*. Aceste romane ilustrează tranziția de la convenția romanescă dorică la cea ionică și parțial (în *Povestea...*) la cea corintică. În rest, paraliteratură, maculatură ideologizantă sau, mai nou, un exercițiu romanesc în sine, fără performanțe notabile. „Care e starea prozei basarabene? – se întrebă criticul. – Ea se scrie. În ce constă absurditatea situației? *Nota Bene!* Proză nu există, dar discuții putem face.” În cazul romanelor de mai sus, discuția avansează într-o hermeneutică pertinentă, „cu dalta și blițul” și cu preocupări deosebite de po(i)etica lor. Pe un spațiu generos de 90 de pagini este analizat *Zbor frânt*, „unul dintre primele patru-cinci romane care pot reprezenta convingător literatura basarabeană afară”. „Dalta” critică trasează, cu deplina conștiință a reliefului, liniile de organizare a materialului romanului, sunt depistate centre narrative ce atestă ambiguități de mesaj, „șopârle” subversive ascunse cu grijă de prozator în dialogurile dintre cele două maluri ale Nistrului. Într-un roman în care fiecare faptă omenească e „o ghicitoare cu nouă răspunsuri” cert e că subiectul nu coincide cu fabula. Criticul ne sugerează că semnificațiile trecute cu vederea de exegeții anteriori sau interpretate eronat și tendențios de hermeneuții timpului se pot ușor descoperi la o lectură atentă și nepărtinitoare în textul operei, ele regăsindu-se la diferite nivele de semnificare artistică, de la stilistica și discursul simbolic aluziv la rețeaua arhitectonică a romanului. Criticul configurează modernitatea prozei lui Vladimir Beșleagă prin dezvoltarea complexității tehnicilor narrative, a mecanismului de simbolizare, a neconvenționalității sistemului de personaje, acestea ilustrând, cu o copleșitoare forță artistică, dimensiunea eșecului uman, a posibilităților ratate într-un regim demonic. Ipostazele tragicului „zbor frânt” se amplifică și se adâncesc în *Viața și moartea nefericitului Filimon* (analizat în *Texistențe II*). Ambele romane radiografiază drama națională a „unui destin de înstrăinați, trăind în subteranele unui timp istoric”, indică tragedia „*filimonizării* neamului, aflat în căutarea identității, a

istoriei sale adevărate”. Caracterul subversiv al mesajului e camuflat de tehnici modulate flexibil prin pendulările de *zoom in* și *zoom out*: *punerea în abis*, tehnica *puzzle*, a *stop-cadrului*, tehnica *replay*-lui, a *simultaneității*, a *pașilor mici*, a *flashbackului* etc. Prin aceste romane, realizate mai mult cu puterea intuiției, „într-o transă” și „dintr-o răsuflare”, Vladimir Beșleagă s-a raliat la spiritul noului roman francez, continuând și modelul proustian, înnoind astfel substanțial romanul autohton. Referindu-se la *Viața și moartea nefericitului Filimon*, criticul distinge între monologismul romanelor de până la Beșleagă și bogăția relațiilor dialogale cultivate de prozator, adăugând că noutatea esențială a poeziei acestei opere rezidă „în explorarea abilă a *cuvântului bivoc*, a *jocului de alterități*, a *ciocnirii punctelor de vedere*, a *construcțiilor hibride*, a *plurilingvismului*”. De aici și nedumerirea firească în ceea ce privește reticențele exegeților de peste Prut care, făcând referire la literatura din Basarabia, îi tot scapă din vedere pe V. Beșleagă, A. Busuioc, V. Vasilache și alți câțiva prozatori reprezentativi.

Complexitatea interpretării se amplifică prin raportările romanelor la *backgroundul* anilor '60-'80, dezvoltându-le astfel ca antiutopii și antiromane care au bulversat nomenclatura literară a timpului, au sfidat încremenirea în dogmă a literaturii. Meșter în exercițiul critic, în partea a doua a cărții, Alexandru Burlacu lasă dalta și blițul (nu de alta, dar de la atâta migălire pe porțiuni monumentale și de atâta lumină să nu se strepezească percepția cititorului) și preferă „oceanul întors”. Aici intrăm în plin domeniu al metacriticii. Facem clic și prin fața oceanului se perindă „un opinioman pe insula lui Circe”, Ion Simuț, „mașina de scris și de citit”, Ion Ciocanu, Mihail Dolgan într-o „strategie a admirației” și alți congeneri, dar și figuri mai tinere: Iulian Ciocan, Aliona Grati ș.a., cu criteriile lor de evaluare, cu manierele și stilurile lor, supuse toate unei exegeze atente, cu distanța polemică și cu înțelegerea de rigoare.

Texistențe II reia cu seriozitate discuția despre proză. După Alexandru Burlacu, romanul lui Vasile Vasilache *Povestea cu cocoșul roșu* anunță și anticipează în literatura de la est de Prut paradigma postmodernistă. El a provocat migrene ideologilor literari ai timpului tocmai prin acest caracter novator sub care se ascundea un mesaj subversiv adânc. Criticul stăruie asupra implicațiilor politice infuzate în parabolă și transpuse într-un registru de ambiguități semantice și poetice/arhitectonice. Dar, subliniază el, erorile de percepție a romanului se datorează și tehnicilor narrative greu supuse etichetărilor grăbite, deopotrivă cu filosofia condiției umane orchestrată într-o formulă literară inedită. *Scara lui Osiris* îi oferă criticului o perspectivă pe măsură, viziunea panoramică nu scapă semnificațiile detaliului. De acolo se aud distinct bătăile în ritm postmodernist ale inimii bouțului. Caracterul postmodern al romanului se distinge clar și în viziunea panerotică asupra lumii. Sunt puse în evidență notele antimioritice, substratul polemic, parodierea modelelor consacrate, metaromanul, organizarea

fragmentară, descentrarea. Aceste și alte „dezordini” au favorizat la timpul respectiv – anul 1966 – șansa unor nebănuite aprofundări ontice, dar și a realizării în plin regim sovietic a unui roman antiutopic. Statutul ideologic al autorului (J. Lintveld definește poziția lui în operă prin conceptul de „autor abstract”) nu rezona nicidecum cu schemele și calapoadele percepției artistice a timpului și, de aceea, tehnicile narrative au facilitat contextualizarea simbolurilor centrale. Predilecția interpretului pentru poetica romanescă se vedește și în analiza *Hronicului Găinarilor* de A. Busuioc, *În preajma revoluției* de C. Stere etc., incluse și ele în circuitul intertextualizărilor și para/hiper/hipotextualizărilor.

În linia exegezelor lui Nicolae Manolescu, Alexandru Burlacu se preocupă de modele, structuri și tipologii, acestea având rigoarea și disciplina care sistematizează și ierarhizează. În laboratorul său critic, textul literar este disecat fără alte prejudecăți decât cele care țin de canoane (importante într-o epocă confuză axiologic) și școli literare. Observăm la criticul de la Chișinău o simpatie pentru paradigma ionică, pentru canonul modernist, manifestând deschideri și față de tehnicile postmoderniste. Trucurile textualiste, încropirile lipsite de *story* nu-l impresionează. Flaubert, pe care-l citează la un moment dat, probabil, nu l-ar felicita pentru asta. Delicii interpretative îi prilejuiesc textele neconvenționale ca tehnică și mesaj, subversive și provocatoare prin ambiguități. La analiza acestora el excelează în mod special, având toate cheile la îndemână. Poticnelile criticului țin doar de rarele momente de pripire a condeiului, de trecere fugară, „pe de-a dreptul” pe suprafața textului.

Partea a II-a a *Textistențelor II* se bifurcă spre zona poeziei. Alexandru Burlacu are un simț aparte al chintesențelor și este foarte atent la dialectici de interpretare, dialectici de creație și la orice dialog al contrariilor. În analiza liricii lui Andrei Țurcanu, criticul găsește instrumentarul necesar pentru a capta articulațiile poetice ambigue, care au scăpat altor interpreți ai poeziei, dând în sfârșit Cezarului ce-i al Cezarului. Blițul focalizează „jocul subtil de oglinzi paralele, de voci lirice care se întretaie, se interferează, se suprapun, creează dublete și opoziții, într-o «teatralitate» care nu e alta decât a unei lumi ieșite din țâțâni, o lume în mijlocul căreia un Hamlet modern îmbracă, pe rând, măștile celui care disperă și ale celui care nădăjduiește, ale ironistului și ale vizionarului, ale îndrăgostitului de lume și ale îngreșatului de viață”. În poezia lui Grigore Vieru surprinde dualitatea ființei artistice vierene: esența orfică și cea mesianică, care sublimază discursul poetic, dar și-i conferă vigurozitate. La Magda Isanos remarcă principiul antitetic de intuire a paralelismelor reiterate, care „stă la temelia construirii unei lumi paralele (virtuale), iar de aici și relația fundamentală «viață – moarte», reluată și amplificată insistent într-o serie de antiteze, de diferit ordin, în mai toate poemele”.

Nu toți autorii atinși de blițul lui Alexandru Burlacu sunt dintre cei mai autorizați scriitori autohtoni. Lentila criticului surprinde și figuri mai palide sau fețe dubioase sub diferite aspecte. Acestea sunt supuse unui „tratament” cu acupunctură. De altfel, Al. Burlacu este unul dintre foarte puținii critici de la noi înzestrați cu simțul umorului și, mai ales, cu cel bășcălios. Când nu vrea să fie tranșant (așa cum ne-a obișnuit!), strecoară bobârnaci ironici, simulând hâtru inocența. Piperul său este pulverizat subtil și ingenios prin garnitura critică, ținând simțurile olfactive ale cititorului în alertă și asigurând savoarea gustului. Criticului nu-i este indiferentă poziția naratarului său (de pe forum) și-l dorește activ și implicat, oferindu-i acestuia un regim al ambiguităților, al finețurilor ironice, al aparteurilor spuse cu jumătate de voce, invitându-l astfel să-și pună la contribuție simțul observației, inteligența și erudiția. Dacă ar fi să inventariem în cărțile lui Burlacu toate afirmațiile „subversive” și subtextele (acestea, de fapt, și dau splendoare criticii sale), rezultatele ar fi spectaculoase. Plonjând în registre diferite de discurs și de temperatură critică, *textistențele* impun un stil, desemnează o marcă inconfundabilă. Dincolo de orice variații de discurs, criticul dezbracă demersul exegetic de toga academică, probându-i o ținută în care sobrietatea și originalitatea devin un trend în măsură să impulsioneze noi străluciri/ nuanțări *blițului* și noi posibilități de secționare și modelare *dălții* criticii românești din Basarabia.

Revenind la site-ul www.burlacu.com, întrezăresc un „to be continued”. Se pare că șirul textistențelor va persevera pentru a debloca, în sfârșit, serverul buclucaș. În această epocă, existența nu mai poate fi disociată de text (lumea este o bibliotecă, spunea Borges), de textul computerizat. Conexiunile produc adesea scurtcircuituri. Maestru în dialectici și contrapuncte tehnice „cu plus și minus”, Alexandru Burlacu ne asigură că aceste scurtcircuitări nu dăunează nici lecturii și nici sănătății gustului estetic...

Referințe bibliografice:

1. Aliona Grati, *Alexandru Burlacu, „Textistențe (I). Drama zborului frânt”*, „Timpul” (Iași), 2008, 12 decembrie, nr. 3-5.

„Metaliteratură”, 2010, anul X, nr. 1-4 (23-24)

EXEGET AL „TRECUTULUI PREZENT” CARE MIMEAZĂ/„MINEAZĂ” TEXTE CRITICE

Vlad Caraman

La o lectură mai atentă a antologiei *Poezia românească modernistă* (Chișinău, Editura Știința, 2023), prefată, selecție a textelor, note biobibliografice, concepte operaționale de Alexandru Burlacu am observat că profesorul universitar, (în formula lui Mihai Cimpoi) „critic echilibrat în aprecieri, limpede în frazare, exact și original în diagnosticare”, rămâne în continuare în elementul său: serios ironic. Scriitura lui din ultimul timp nu e chiar atât de violent nihilistă ca, de exemplu, în anti-portretele (*Andrei Lupan, la porțile lui Cronos, Emilian Bucov: de la futurism la neogongorism* sau *Haralambie Corbu, la timona datoriei*), dar nu e nici atât de simplă (unii o califică didacticistă, simplistă, lipsită de finețuri) cum pare la prima vedere. În viziunea lui M. Cimpoi, fenomenul e mult mai complex: „Alexandru Burlacu evită măsurătorile condescendente, justificate de nevoile culturalului sau de eliadesca teroare a istoriei și propune – justițiar – grila *labirintului*, a situației-limită a evaluării, îndreptând operele și autorii spre Minotaurul reconsiderării și al verdictelor definitive, spunând categoric despre (despre Lupan, bunăoară, că nu mai rămâne nimic). Nu e vorba de negativism în cazul acesta, ci de răbufnirea sincerității evaluative, despre punerea tuturor lucrurilor în cântarul justițiar al zeiței Themis. *Labirint, cântar, aparat Röntghen*, ba chiar laserul, avionul care asigură privirea cea mai cuprinzătoare și „cea mai de sus”, bisturiul chirurgical – iată „instrumentele” mândrite de critic, uneori – s-o recunoaștem! – pe un obiect friabil, inconsistent, ușor predispus la dezmembrare rapidă. Și totuși Alexandru Burlacu rămâne un fenomenolog atent la natura obiectului și la nuanțe, mergând vectorial pe direcții, tendințe, dar și pe liniile individuale, pe personalități. Intoleranța lovinesciană a raportării la grila sincronizării își dă mâna cu toleranța lui Perpessicius când e vorba de autori și opere analizate aparte, monadic” (M. Cimpoi).

Criticul are mai multe instrumente de interpretare a „texistențelor”, dar, ceea ce sare în ochi în metoda/ maniera lui de a face critică e strategia elogiului. Deseori elogiul trebuie decantat, uneori el compromite. Iată o secvență, un fragment critic despre un poet-martir („Dumitru Matcovschi în edenul sinistru”): „Cu siguranță, poezia lui Dumitru Matcovschi trebuie căutată în *Casă părintească* (1968), *Descântece de alb și negru* (1969) și *Melodica* (1971), ultima o rescriere a „descântecelor”. Mai ales aici, dar nu numai aici, esența poeziei sale e în pornirea donquijotească de restaurare a normalității într-o lume plină de străini ajunși aici stăpâni”. E destul să punem accentul intonațional pe „cu siguranță” și „trebuie căutată” și, *volens-nolens*, ambiguitatea e la ea acasă. Ne oprim la aceste

comentarii. Apropos! Titlul volumului *Proba esteticului* e la fel de ambiguu ca și poezia șaizecistă, mai cu seamă în partea ei subversivă. Cum s-a observat, e un titlu adecvat probării/ experimentării „poeziei moderniste/ neomoderniste”, pe de o parte, și a valorii/ probei modernismului poetic din spațiul pruto-nistean. E adevărat, antologia cuprinde doar câteva, foarte puține poezii ale basarabenilor Al. Robot, Magda Isanos, George Meniuc, Grigore Vieru, Liviu Damian, Victor Teleucă, Aureliu Busuioc, Gheorghe Vodă, Anatol Codru, Ion Vatamanu, Pavel Boțu, Ion Vatamanu, Pavel Boțu, Mihail Ion Ciubotaru și Nicolae Esinencu și niciun nume, nimic din promoția „Ochiul al treilea”, relevantă prin transgresări de paradigmă. Dacă am înțeles corect, modernismul poetic s-a vrut ilustrat în proces evolutiv, din perspectiva intuirii poezicii postmoderniste. Cum-necum, poezia șaptezecistă reprezintă etapa de tranziție de la modernism la postmodernism. E un lucru arhicunoscut la care revine magistral într-o serie de articole. Se pare că e un spațiu „minat”, nu ne aventurăm în preziceri, dar modernismul basarabean este examinat din perspectiva postmodernității (Un exemplu memorabil: „Prin tehnica narativă, prin filosofia condiției existențiale, *Povestea cu cocoșul roșu* este primul roman postmodern scris în Basarabia”).

Pe o fișă de dicționar (în vederea elaborării unei lucrări colective) selectam câțiva termeni de reper: *fenomenolog al Basarabiei culturale, antologator al literaturii basarabene, procesor al criticii literare din Basarabia, criticul ce privește din avion literatura, critic cu obsesii regionaliste și sincroniste, analist fascinat de începuturi, căutător de valori literare prin labirintul critic, spirit pornit spre depășirea nivelelor, dedicat lecturilor sistematice, în spiritul „noii critici”, existențialist, cu efuziune postmodernistă, sincronist, metaliterarist, patriarh al criticii din Basarabia, savant și pedagog cu renume ș.a.m.d.*

Al. Burlacu e un *maestru al titlurilor* de carte (*Critica în labirint, Poeții și trandafirul, Proba esteticului, Trecutul prezent*), al rescrierilor unor texte cu alte texte într-un melanj de citate ascunse („În așteptarea noului val”), judecător/ jucător al cuvintelor („Oricum, noul val credem să nu fie „al nouălea val”), sau al expresiilor memorabile, unele dintre ele foarte exacte („Prutul devine principiul suprem în valorificarea moștenirii noastre literare”), altele situate în fruntea cărților, capitolelor sau articolelor, indicând laconic și rezumativ materia tratată. Eseul monografic *Poeții și trandafirul*, consacrat promoției „Ochiul al treilea”, de exemplu, tratează poezia șaptezecistă ca o etapă de tranziție de la modernism la postmodernism, iar transgresările de paradigmă se anunță în secvențe intitulate sugestiv: *Vasile Romanciuc, Pygmalion al cuvintelor nescrise; Nicolae Dabija: poetul și trandafirul; Leonida Lari: între spațiul intim și cetate; Marcela Benea: evadare din frescă; Leonard Tuchilatu, poetul umbrelor; Iulian Filip: poetizare și depoetizare; Valeria Grosu: poezia, miere eretică; Ion Hadârcă: autenticitate și artificiu; Leo Butnaru: autoportret cu palimpsest; Arcadie Suceveanu: ars*

combinatoria; Eugen Cioclea: estetica anti-poeticului; Vsevolod Ciornei: autoficțiuni cu măști; Andrei Țurcanu: exorcizarea demonicului. Chiar și unii șaizeciști sunt văzuți ca postmoderniști sadea: *Aureliu Busuioc, Histriion în noul Babilon; Victor Teleucă: poezia, labirint de oglinzi; Nicolae Esinencu, eretic și teribilist etc.*

O bună parte din tinerii cercetători care au făcut școală filologică, fiind îndrumați de Domnul Profesor, au beneficiat de sugestii prețioase, pornind, înainte de toate, de la titlurile articolelor, studiilor, tezelor de doctorat, de masterat, capitolelor sau chiar titlurile cărților pe care le-au publicat. Cunoaștem, de asemenea, maniera sa distinctă de a relaționa titlul cu textul. Pornind de la denumiri, în majoritatea articolelor sale, cercetătorul, a recunoscut la „un strop de vorbă”, în cadrul „lecturilor de vineri”, că aproape în toate exegezele sale pune câte o „mină” care nu totdeauna funcționează, cum îi place să repete, la o lectură din avion. Într-o discuție a manuscriselor, propuse pentru revista „Metaliteratură”, la care am fost secretar de redacție, am ajuns la eruditul/ excepționalul Vasile Coroban, intrat în legendă. După propriile sale mărturisiri, a avut norocul ca, după absolvirea facultății, să fie angajat la AȘM pe postul de laborant superior la Sectorul de teorie literară coordonat de „temutul critic” de la care a învățat a gândi. În *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia* se spune că Al. Burlacu e un „cercetător avizat și orientat polemic”. Cu „avizat”, M. Cimpoi exagerează, iar cu „orientat polemic”, are un pic de dreptate, numai că maică-sa l-a botezat fără ocol, clanțos (clonțos, epitet personificat, a adăugat cu satisfacție). Pentru a ilustra modul său de a fi în literatură vom spicui câteva secvențe din articolul *În așteptarea noului val* (1997) cu un moto din Montaigne: „Nu facem decât să ne glosăm reciproc, să ciugulim ici și colo din alții”. Examinând starea prozei, vine cu afirmații scandaloase, cum ar fi: „o literatură îngropată în cimitirul literelor chirilice”, sau: „foarte puțini prozatori riscă să-și translitereze opera. De ce? Pentru că... Oricum, azi cu toții sunt „disidenți”. Disidenți, pentru că au locuit în „mlaștină”, pe „insula lui Circe”, pedepsiți sau nepedepsiți. Hrăniți cu torocală, unii au ajuns să meargă în patru labe. Alții, cum au pornit a „grohăi”, nu mai conținesc. Dar păzea! În „ceața tranziției” un alt lot a început să se aplece înainte „cu toate extremele anterioare”. Doamne, mult prea mari sunt farmecele Puterii. Incredibil, dar istoria preacurviei Literaturii cu Puterea se repetă ca în toate utopiile și distopiile, mereu în contratimp. De aici, probabil, și sentimentul devizei: „Haideti să producem maculatură de calitate!” Astfel, dintr-un program guvernamental de editare și reeditare a operelor scriitorilor moldoveni până în anul 2000 ne-am ales doar cu un „sfârâiac” (Creangă)”. Esențele și aparențele sincronizării afirmă: „În inerția unor opinii ne mângâiem cu ideea sincronizării. Sincronizările prozei sunt niște blufuri. 3-4 romane nu fac o literatură”, sau: „Care

e starea prozei basarabene? Ea se scrie. În ce constă absurditatea situației? Nota Bene! Proză nu există, dar discuții putem face”.

Într-un alt articol (*Grigore Vieru între tentația orfică și mesianică*) e citat Eugen Simion, care afirmă că după Arghezi, Bacovia, Blaga, Barbu este greu să ieși din timp și să întorci roata poeziei românești. Grigore Vieru și generația sa, consideră reputatul critic, „reprezintă pentru această provincie românească năpăstuită mereu de istorie ceea ce a fost, la **începutul secolului**, generația lui Goga pentru Transilvania. **Similitudinea de destin are și o prelungire în plan poetic**. Sub presiunea circumstanțelor, poezia se întoarce la un limbaj mai simplu și **își asumă în chip deliberat un mecanism național pe care, în condiții normale, lirismul pur îl evită** (subl. cu aldin ne aparțin Vl. C.)” (Eugen Simion, *Grigore Vieru, un poet cu lira-n lacrimi*, în „Caiete critice”, 1994, nr. 1-3, p. 21). E un citat cu ținte precise, o opinie lansată de o autoritate în exegeza românească, din păcate evitată discret în cele peste treizeci de monografii despre poetul basarabean. E un citat care ar putea dinamita. Dar în continuare citim că „**se afirmă** (subl. Vl. C.) că evenimentele de la 1989 încoace acționează asupra lui Grigore Vieru ca un detonator care-i eliberează toate energiile, vulcanul lui interior intră în erupție. Eul poetic pornește „a ștefăni”, cultivând „poeme publicistice”, preocupat fiind de destinul românilor basarabeni”. E un citat ascuns care trimite la titlul articolului, dar fără a se pronunța răspicat ce e, la urma urmelor, cu „ars poetica” lui Gr. Vieru.

Revenind la volumul *Poezia românească modernă*, ținem să remarcăm că autorul „criticii în labirint” ne introduce într-un „labirint al criticii sale” pe două paliere. Nu întâmplător, pe coperta a patra a noului volum al autorului *Trecutul prezent. Secvențe critice*, Andrei Țurcanu scrie: „*Trecutul prezent* însumează aproape patru decenii de preocupări literare ale profesorului de teorie și istorie literară și criticul Alexandru Burlacu. Ambele paliere ale activității sale se revăd, într-o interdependență benefică, în textele incluse în această carte. Sagacele (uneori până la virulență) critic literar și, alteori, pedestrul sistematizator și catalogator de perioade, procese, fenomene și nume literare, găsește în teoria și istoria literaturii instrumentele care îi oferă perspective inedite și sprijinul pentru o argumentare solidă a punctelor sale de vedere. Aici își recunoaște el și șansa evitării improvizărilor zburdalnice, mijlocul prin care prinde bine sub peniță, vorba lui Vasile Vasilache, „țâțânile literaturii”. E o cale pentru realizarea unor „textistențe” memorabile, deși nu și pentru o carieră academică. Maestrul *Poveștii cu cocoșul roșu* îi scria odată: „Stimate dle Alexandru Burlacu! Dacă (și Dumnezeu să vă ajute întru acestea!) o să umblați la țâțânile literaturii, precum ați umblat la cele ale „Poveștii...” mele, vă prezic că nu o să deveniți academician la Chișinău...”. Ce premoniție!

PROBA ESTETICULUI SAU SCHIMBAREA LA FAȚĂ A POEZIEI ȘAIZECISTE

Oxana Gherman

Studiul *Proba esteticului. (Neo)moderniști basarabeni* de Alexandru Burlacu propune o revizuire estetică a poeziei șaizeciste și șaptezeciste din Basarabia, abordată contextual (cultural, socio-politic, biografic etc.), ilustrând neomodernismul ca etapă de tranziție de la modernism la postmodernism. De la un autor la altul, prismeles asupra fenomenului literar se schimbă în virtutea elementelor esențiale prin care poezia își (re)confirmă „proba esteticului”.

Argumentul criticului se axează pe câteva postulate referitoare la evoluția limbajului poetic românesc, proces în care se integrează creația autorilor basarabeni: (1) „În poezia secolului XX, modelul eminescian stă la baza unei noi imagini a lumii” (p. 5) și fiecare generație de creație își are propria manieră de asimilare a acestuia; (2) șaizeciștii reactivează elementele curentelor postromantice într-un alt sistem de convenții poetice, întemeind „un nou limbaj”; (3) chiar și în condiția restricțiilor și presiunilor ideologice, „generația Vieru și Damian a trecut prin câmpul de atracție al neomodernismului sau, cel puțin, a adaptat neomodernismul la un tradiționalism deschis, receptiv, asimilator” (p. 6). Criticul justifică oarecum anacronismul basarabenilor afirmați într-o epocă în care efortul de conservare a identității naționale era mult mai important decât inovația expresiei.

Cel dintâi compartiment, *Ființa poeziei șaizeciste*, se deschide cu (re)lectura textelor exponențiale ale lui Grigore Vieru, din volumul *Numele tău* – cartea care consacră numele poetului. Pătrunzând „simplitatea ermetică” (M. Cimpoi) a liricii vierene, criticul folosește drept prisme de analiză câteva teze revelatorii din filosofia heideggeriană, într-o abordare inspirată a poeziei originii și esenței etnice, a versului care exprimă „insolitul adevărului” sau relevă puterea întemeietoare a limbii, forțele reactive ale maternului, energiile erosului. (Neo)modernitatea poeziei lui Liviu Damian este tratată în cheie comparativă, în raport cu paradigma lirică șaizecistă.

Artele poetice se delimitează prin notele lor distinctive. Așa, de pildă, textele lui Pavel Boțu se prezintă „în lumini etnografice”, în unitatea unei poetici antitetice; sunt argumentate și exemplificate „histrionismul” și eleganța stilistică a poeziei lui Aureliu Busuioc, iar aparențele rudimentare în poetica (mesianică, dramatică, est-etică a) lui Dumitru Matcovschi sunt disipate. La Gheorghe Vodă, criticul descoperă „materia mitică” a substanței lirice, arhetipurile și imaginile folclorice dominante, dar și (curios lucru!) unele elemente subversive în „poezia angajată”, fără a face abstracție de didacticismul și moralitatea forțată a unor texte

– trăsături situate la polul opus al esteticii nemoderniste. „Mitopo(i)etica” lui Anatol Codru se conturează în lumina conceptului modern de poezie, a structurii waltwhitmaniene, iar „lirosafia” lui Victor Teleucă este receptată ca joc de reflexii ale unui labirint de oglinzi. O modalitate de creație interesantă, a poeziei ca „remake modernist”, este cercetată la Ion Vatamanu, care evoluează de la formule postromantice, maximalism etic, poezie militantă, la poezia realului, la „textistențe”. Un romantism juvenil este sesizat la Anatol Ciocanu, care vine în contradicție cu maturitatea solară, meditativă, dramatică pe alocuri, în textele de factură rimbaudiană a aceluiași autor. Criticul urmărește modul în care se decantează poezia lui Arhip Cibotaru, relevând câteva texte care rezistă; prezintă, în virtutea calităților estetice (plasticitatea, muzicalitatea, viziunea artistică), versurile lui Emil Loteanu și încheie compartimentul despre generația de poeți șazecești cu două nume: al cunoscutului parodist Petru Cărare și al „ereticului și teribilistului” Nicolae Esinencu.

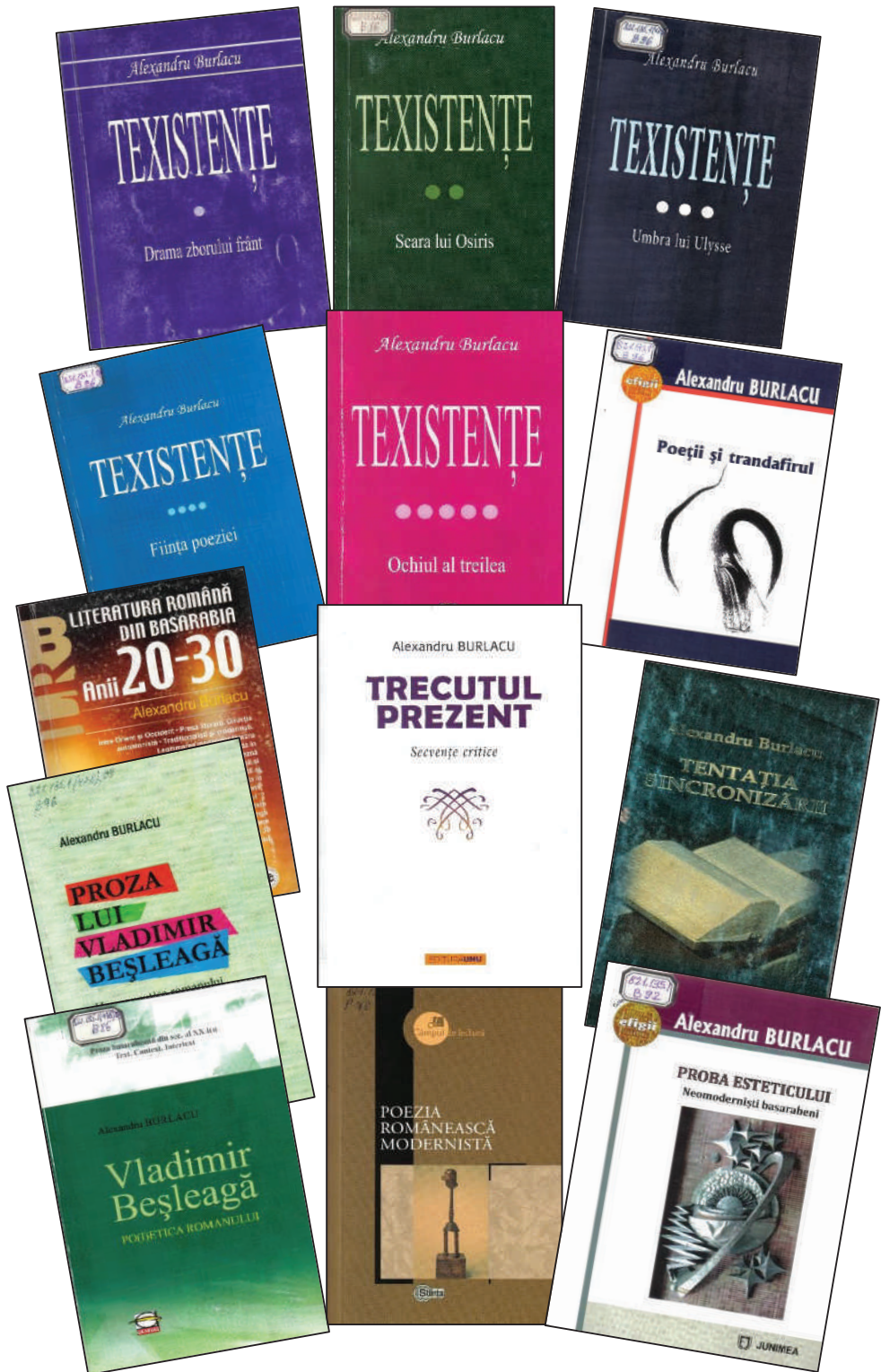
Cu toate că, susține Alexandru Burlacu, „s-a afirmat, nu o singură dată, că avem o literatură regională, că suntem niște întârziați, că scriitorii basarabeni, deși biografic contemporani, trăiesc/ rătăcesc în epoci literare demult apuse, generația șazecească din spațiul pruto-nistean, generația lui Grigore Vieru și Liviu Damian, în virtutea mai multor împrejurări, îl are pe un Eminescu al ei, e o generație care marchează revenirea la matricea tradiției, «descoperă» poezia lui Blaga, Arghezi, Bacovia, Barbu, nu de rare ori, e adevărat, impunând, «maximalismul etic» înaintea celui estetic.”

Partea a doua a cărții, *Poezii și trandafirul*, propune o perspectivă critică asupra promoției „ochiul al treilea”, care, menționează criticul în „post-scriprum”, „au mers pe linia artelor poetice ale șazeceștilor”. Procesul literar (privit în relație implicită cu fenomenele sociopolitice și culturale ale epocii) se ilustrează începând cu evoluția artistică remarcabilă a „celui mai talentat poet al promoției”, Vasile Romanciuc, urmat de reprezentatul *in nomine* al șaptezeceștilor basarabeni, Nicolae Dabija, dar și de poeta sentimentului național, dar și a imaginarului fantastic – Leonida Lari. De altfel, în prefața lucrării, Alexandru Burlacu justifică tendințele contradictorii ale poezilor basarabeni prin faptul că, „în contextul despărțirii de tradițiile golemice, artificiale de proveniență sovietică, dominante nu numai în «obsedantul deceniu», efortul de conservare a identității naționale este, pentru scriitorul basarabean, mult mai important decât formele de expresie, inovațiile «poeziei lingvistice», manierismele, ingineriile verbale, arabescurile virtuozitate ale neomoderniștilor din Țară. În spațiul dintre Prut și Nistru, «rezistența prin cultură» e reductibilă la «întoarcerea la izvoare»” (M. Cimpoi). Criticul observă evoluția sistemului imagistic în poezia lui Iulian Filip, de la o viziune idilică, romantică la o conștiință tragică, reface istoria metamorfozelor creative ale lui Ion Hadârcă, care oscilează între forțele de atracție ale liricii contemplative

și ale uneia de transfigurare a realului, dar și traiectele artistice ale lui Leo Butnaru, Arcadie Suceveanu, Vsevolod Ciornei, Andrei Țurcanu. Poezia lui Eugen Cioclea marchează, în viziunea exegetului, o etapă de tranziție spre o nouă poeticitate, anunță o „schimbare de paradigmă” (G. Chișer), definibilă în câteva trăsături esențiale: poezia cotidianului, corporalității, minimalismului. Cu o deosebită acuratețe este tratată lirica feminină, în substraturile ei sensibile, dar și în tentațiile experimentale, repusă în drepturi de Marcela Benea și Valeria Grosu. Într-o imagine de ansamblu, „poezia șaptezecistă evoluează de la limbajul și convențiile moderniste, la ludicul de limbaj postmodernist, la poezia lingvistică. În plan epistemic, metaforele și simbolurile obsedante «degradează» în metonimii și oximoroane, limbajul reflexiv e defavorizat de limbajul tranzitiv, iar în plan ontic, elementele noi, stihia timpului și nisipul pustiei, intensifică drama imposibilei împăcări ale sinelui cu o identitate certă”, va conchide autorul.

Volumul *Proba esteticului. (Neo)moderniști basarabeni*, apărut în rezultatul unei asiduu proces de lectură și documentare, a unui minuțios exercițiu analitic, al unei abordări sistemice, este o carte care sintetizează și prezintă, într-un limbaj exact, aproape matematic, specificitatea poeticilor a două generații de scriitori basarabeni.

„Contrafort”, 2021, nr. 1 (299)

BIBLIOGRAFIE

STUDII, MONOGRAFII, LUCRĂRI DIDACTICE

2024

Trecutul prezent : Secvențe critice / Alexandru Burlacu ; coperta și prezentarea grafică: Igor Condrea. – Chișinău : UNU, 2024 („Blitz Poligraf”). – 654 p. – ISBN 978-9975-179-11-9. – Text : nemediat.

2023

Proba esteticului. Neomoderniști basarabeni / Alexandru Burlacu. – Iași : Junimea, 2023. – 254 p. – (Efigii / coordonatori: Elvira Sorohan, Șerban Axinte, Bogdan Crețu. – Referințe bibliogr. în note de subsol. – ISBN 978-9975-37-2603-6. – Text : nemediat.

Poezia românească modernistă / prefață, selecție a textelor, note bibliografice, concepte operaționale de **Alexandru Burlacu.** – [Chișinău] : Știința, 2023 (Bons Offices). – 254, [2] p. – (Colecția „Câmpul de lectură”, ISBN 973-9975-67-968-8). – ISBN 978-9975-85-407-8. – Text : nemediat.

2021

Textistențe : [în vol.]. Vol. 5. Ochiul al treilea / **Alexandru Burlacu**; Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu Hasdeu”. – Chișinău : Gunivas, 2021 („Fox Trading”). – 250 p. – ISBN 978-9975-3480-4-1. – Text : nemediat.

2020

Proba esteticului. (Neo)moderniști basarabeni / Alexandru Burlacu ; Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu Hasdeu”. – [Chișinău] : Gunivas, 2020. – 403 p. – ISBN 978-9975-3460-4-7. – Text : nemediat.

Textistențe : [în vol.]. Vol. 4. Ființa poeziei / **Alexandru Burlacu** ; Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu Hasdeu”. – Chișinău : Gunivas, 2020 („Fox Trading”). – 221 p. – Note. – ISBN 978-9975-78-693-5. – Text : nemediat.

2018

Poeții și trandafirul : (Generația „Ochiului al treilea”) / Alexandru Burlacu ; prefață de Mihai Cimpoi. – Iași : Junimea, 2018. – 233 p. – (Efigii / coordonatori:

Elvira Sorohan, Șerban Axinte, Bogdan Crețu. – ISBN 978-973-37-2164-2. – Text : nemediat.

2015

Poezii și trandafirul : (Eseu despre generația „Ochiului al treilea”) / Alexandru Burlacu. – Chișinău : [S.n.], 2015 (Elan Poligraf). – 202 p. – ISBN 978-9975-66-502-5. – Text : nemediat.

2014

Proza lui Vladimir Beșleagă. Hermeneutica romanului / Alexandru Burlacu. – Chișinău : Gunivas, 2014. – 131 p. – ISBN 987-9975-4467-4-7. – Text : nemediat.

2013

Refractii în clepsidră : (Eseuri) / Alexandru Burlacu. – Iasi : Tipo Moldova, 2013. – 366 p. – (Opera Omnia). – ISBN 978-606-676-297-7. – Text : nemediat.

2012

Textistențe : [în vol.]. Vol. 3. Umbra lui Ulise / Alexandru Burlacu ; Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Filologie. – Chisinau : Profesional Service, 2012. – 280 p. – Note. – ISBN 978-9975-4319-9-6. – Text : nemediat.

2010

Proza basarabeană din sec. al XX-lea. Text. Context. Intertext / Alexandru Burlacu, Aliona Grati, Nina Corcinschi [et al.]. – Chișinău : Gunivas, 2010. – 112 p. – ISBN 978-9975-4070-1-4. – Text : nemediat.

2009

Vladimir Beșleagă : Po(i)etica romanului / Alexandru Burlacu. – Chișinău : Gunivas, 2009. – 124 p. : il. – ISBN 978-9975-908-87-0. – Text : nemediat.

Ghidul studentului. Facultatea de Filologie / Alexandra Barbăneagră, Alexandru Burlacu, Aliona Zgardan [et al.]. ; coordonator: Mihail Grosu ; redactor: Aliona Zgardan ; Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”. – Chișinău : CEP UPS „Ion Creangă”, 2009. – 83 p. – Text : nemediat.

2008

Textistențe : [în vol.]. Vol. 2. Scara lui Osiris / Alexandru Burlacu ; Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Filologie. – Chișinău : [S.n.] , 2008 (F.E.-P. „Tipografia Centrală”). – 232 p. – ISBN 978-9975-78-693-25; ISBN 978-9975-78-694-2. – Text : nemediat.

2007

Textistențe : [în vol.]. Vol. 1. Drama zborului frânt / Alexandru Burlacu ; Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Filologie. – Chisinau : [S. n.], 2007 (Elan Poligraf). – 250 p. – ISBN 978-9975-66-017-4. – Text : nemediat.

Introducere în teoria literaturii : Programă analitică / Alcătuitori: **Al. Burlacu**, Vl. Caraman ; UPS „Ion Creangă”, Facultatea de Filologie. – Chisinau : CEP UPS „Ion Creangă”, 2007. – 14 p. – Text : nemediat.

Literatura româna interbelică : Programă analitică / Alcătuitoti: **Al. Burlacu**, L. Buscaneanu ; UPS „Ion Creanga”, Facultatea de Filologie. – Chisinau : CEP UPS „Ion Creanga”, 2007. – 18 p. – Text : nemediat.

2005

Exercițiile în învățământul limbilor / Lilia Frunze, **Alexandru Burlacu** // Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău la 65 de ani : Conferință științifică jubiliară, 20-21 septembrie 2005 : Rezumatele comunicărilor. – Chișinău, 2005. – Vol. 2. – P. 163-168. – Text : nemediat.

2002

Literatura româna din Basarabia. Anii '20 – '30 / **Alexandru Burlacu**. – Chișinău : Tehnica-Info, 2002. – 226 p. – Bibliogr. p. 219-226. – ISBN 9975-63-103-7. – Text : nemediat.

Tentația sincronizării : Eseu despre literatura română din Basarabia. Anii '20 – '30 / **Alexandru Burlacu** ; cu o prefață de Mihai Cimpoi. – Timișoara : Augusta, 2002. – 252 p. – ISBN 973-8184-93-2. – Text : nemediat.

2001

Poezia basarabească și antinomiile ei : Studiu monografic / **Alexandru Burlacu** ; Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Literatură și Folclor. – Chișinău, 2001. – 148 p. – ISBN 9975-70-081-4. – Text : nemediat.

Proza basarabească : fascinația modelelor (anii '20 – '30 ai sec. XX) / **Alexandru Burlacu**. – Chișinău : Cartier, 2001. – 156 p. – Text : nemediat.

2000

Fenomenul literar basarabească din anii '20 – '30 : tradiționalism și modernitate : 10.01.01 – Literatura română : Teză de doctor habilitat în filologie / **Alexandru Burlacu** ; consultant științific: Mihail Dolgan ; Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Literatură și Folclor. – Chișinău, 2000. – 291 p. – Bibliogr. : p. 275-289. – Text : nemediat.

Fenomenul literar basarabeian din anii '20 – '30 : tradiționalism și modernitate : 10.01.01 – Literatura română : Autoreferatul tezei de doctor habilitat în filologie / **Alexandru Burlacu** ; consultant științific: Mihail Dolgan ; Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Literatură și Folclor. – Chișinău, 2000. – 45 p. – Text : nemediat.

1997

Critica în labirint : Studii și eseuri / Alexandru Burlacu. – Chisinau : ARC, 1997. – 223 p. – ISBN 9975-61-029-3. – Text : nemediat.

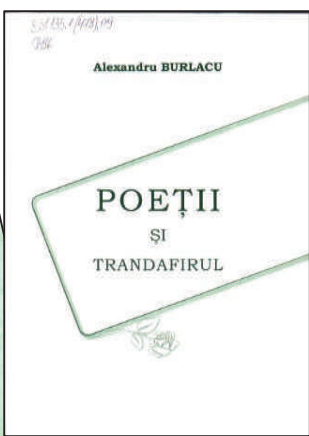
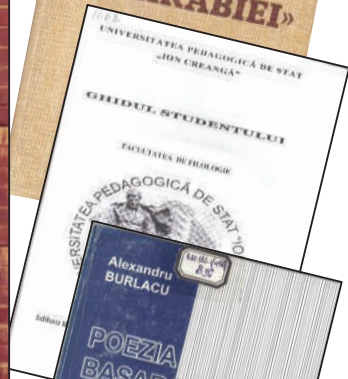
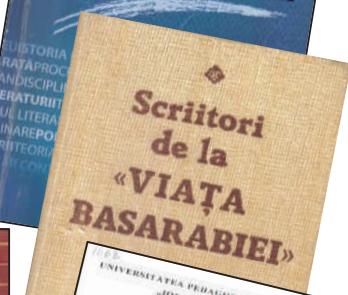
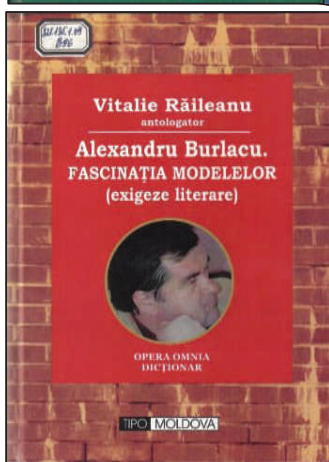
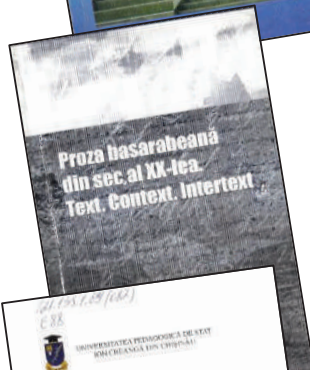
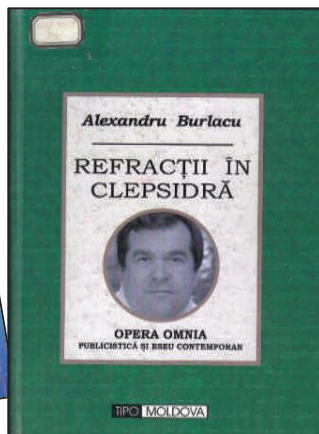
1999

Mișcarea literară din Basarabia anilor '30: atitudini și polemici : Studiu / **Alexandru Burlacu.** – Chișinău : C.C.R.E. „Presa”, 1999. – 114 p. – Bibliogr.: P. 110-111. – ISBN 5-85268-268-3. – Text : nemediat.

Proza basarabeiană: fascinația modelelor (anii '20 – '30) : [Monografie] / **Alexandru Burlacu.** – Chișinău : Cartier, 1999. – 158 p. – Referințe critice: p. 137-156. – ISBN 9975-79-024-0.

1990

Scriitori de la „Viața Basarabiei” : Poezie, proză, critică și publicistică literară / selecție de **Alexandru Burlacu** și Alina Ciobanu. – Chișinău : Hyperion, 1990. – 316 p. – ISBN 5-368-00708-6. – Text : nemediat.

LUCRĂRI ÎN COLABORARE

2017

Drumul spre centru: Valori, paradigme, personalități, interconexiuni culturale : În onoarea academicianului Mihai Cimpoi / Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Filologie, Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”; coordonator: **Alexandru Burlacu**. – Chișinău : Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2017 (F.E.-P. „Tipografia Centrală”). – 392 p.: fot. – Referințe bibliogr. în subsol. – ISBN 978-9975-3131-8-6. – Text : nemediat.

2016

Anatol Codru. Mitul personal / Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Filologie, Institutul Patrimoniului Cultural ; coordonator: **Alexandru Burlacu** ; au colaborat: Violeta Tipa, Ruxanda Curcă. – Chișinău : Pro Libra, 2016 (F.E.-P „Tipografia Centrală”). – 354 p. : fot. – (Personalități notorii). – ISBN 978-9975-3122-9-5. – Text : nemediat.

2013

Fenomenul literar postmodernist : (Note de curs) / Aliona Grati ; coordonator științific: **Alexandru Burlacu**. – Ed. revizuită și completată. – Chișinău : UPS „Ion Creangă”, 2013. – 204 p. – Bibliogr.: p. 201-204. – ISBN 978-9975-9880-7-0. – Text : nemediat.

2012

Stilistica poeziei : Suport de curs / Grigore Chiperi ; coordonator științific: **Alexandru Burlacu** ; Universitatea de Stat din Tiraspol. – Chișinău : US Tiraspol, 2012. – 70 p. – Bibliogr.: p. 70. – ISBN 978-9975-76-080-5. – Text : nemediat.

2011

Vladimir Beșleagă, omul luminat / redactor: Mihai Cimpoi [et al.]; coordonatori: **Alexandru Burlacu**, Andrei Țurcanu ; Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Filologie. – Chișinău : Știința, 2011. – 328 p. – (Colecția „Personalități notorii”). – ISBN 978-9975-67-786-8.

Fenomenul literar postmodernist : (Note de curs) / Aliona Grati ; coordonator științific : **Alexandru Burlacu**. – Chișinău : UPS „Ion Creangă”, 2011 (Garamont-Studio). – 198 p. : tab. – Bibliogr.: p. 192-198. – ISBN 978-9975-9880-7-0. – Text : nemediat.

Note de curs la teoria literaturii / Viorica Zaharia ; coordonator științific: **Alexandru Burlacu**. – Chișinău : Garamont-Studio, 2011. – Bibliogr.: p. 99. – ISBN 978-9975-4104-7-2. – Text : nemediat.

ARTICOLE, RECENZII, STUDII INTRODUCATIVE

2022

Elena Țau: contribuții naratologice / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Rigoare exegetică și vocație pedagogică : In memoriam Elena Țau : Materiale ale conferinței științifice naționale, 17 martie 2022. - Chișinău : CEP USM, 2022. - P. 7-15. - ISBN 978-9975-62-481-7.

În așteptarea noului val / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Portrete filologice / coordonatori: Nina Corcinschi, Eugenia Mincu. - Chișinău : UNU, 2022. - P. 85-89. - ISBN 978-9975-3387-9-0.

Modernismul poetic românesc / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Limbă, Literatură, Folclor. - 2022. - Nr. 1. - P. 43-54. - ISSN 2587-3881.

Proba esteticului. Neomoderniști basarabeni / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Provocări trecute și prezente în evoluția limbii, literaturii și culturii române / coordonator: Ofelia Ichim. - Timișoara : Editura Universității de Vest, 2022. - P. 225-246. - ISBN 978-973-125-981-9.

Sergiu Matei Nica, exilat în poezie / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Philologia. - 2022. - Nr. 1. - P. 7-16. - ISSN 1857-4300.

Un studiu monografic valoros : [Recenzie] / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe Umanistice. - 2022. - Nr. 4 (154). - P. 89-91. - Rec. la cartea: Hermeneutica mitului antic în poezia din Republica Moldova (1990-2010) / Victoria Fonari. - Chișinău : Epigraf, 2021. - 272 p. - ISBN 978-9975-60-418-5.

Caraman, Vlad. **O viață consacrată studiului literaturii. Profesorul Timofei Roșca la 80 de ani / Vlad Caraman, Alexandru Burlacu.** - Text : nemediat // Philologia. - 2022. - Nr. 2. - P. 128-131. - ISSN 1857-4300.

2021

Anatol Ciocanu, amantul a cinci mașini de scris : Prefață / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Căntece de-acasă / Anatol Ciocanu. - Chișinău : Arc, 2021. - P. 5-12. - ISBN 978-9975-61-883-0.

Andrei Ciurunga: poezia universului carceral / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Philologia. - 2021. - Nr. 3(315). - P. 7-16. - ISSN 1857-4300.

Cărăriua spre Eminescu / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Literatura și arta. - 2021. - 8 apr. (Nr. 15). - P. 8. - ISSN 1857-3835.

Luminița Bușcăneanu: o viziune postmodernă asupra poeziei simboliste românești / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Limbă. Literatură. Folclor. - 2021. - Nr. 2. – P. 112-116. - ISSN 2587-3881.

(Neo)modernism în rupturi rizomice / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Limbă. Literatură. Folclor. - 2021. - Nr. 1. – P. 34-38. - ISSN 2587-3881.

Pan Halippa, memorialist și publicist literar / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Akademos : Revistă de știință, inovare, cultură și artă. - 2021. - Nr. 1. - P. 104-109. - ISSN 1857-0461.

Pan Halippa, poet și publicist literar / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Viața Basarabiei. - 2021. - Nr. 2. – P. 32-52. - ISSN 2345-1629.

Pan Halippa, poetul: centenarul debutului Pan Halippa = Pan Halippa, the poet: the centenary of the debut / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Probleme ale științelor socioumanistice și modernizării învățământului : Materialele conferinței științifice naționale cu participare internațională, 26 martie 2021. - Chișinău : CEP UPS „Ion Creangă”, 2021. - Vol. 2. - P. 10-19. - ISBN 978-9975-46-561-8.

Pan Halippa, poetul „Florilor de pârlăoagă” (I) / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Revista literară. – 2021. - Nr. 5. – P. 10-11. - ISSN 2345-1777.

Pan Halippa, poetul „Florilor de pârlăoagă” (II) / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Revista literară. – 2021. - Nr. 6. - P. 10-11. - ISSN 2345-1777.

Pan Halippa, un poet cu „Flori de pârlăoagă” / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Philologia. – 2021. - Nr. 2 (314). – P. 31-44. - ISSN 1857-4300.

Pan Halippa, poetul cu „Flori de pârlăoagă” : Studiu introductiv / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Scrieri / Pan Halippa. – [Chișinău] : Știința, 2021. – P. 5-23. - ISBN 978-9975-85-273-9.

Titu Maiorescu văzut de Mihai Cimpoi / Alexandru Burlacu. – Text : nemediat // Literatura și arta. - 2021. - 20 mai (Nr. 20). - P. 7. - ISSN 1857-3835.

Vladimir Beșleagă în două capodopere / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Cahulul literar și artistic : Revistă literară și social-culturală trimestrială. - 2021. - Nr. 7 (11). – P. 9-16. - ISSN 2345-1416.

2020

Anatol Ciocanu, „Amantul a cinci mașini de scris” / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Revistă literară. – 2020. – Nr. 7. – P.10-11. - ISSN 2345-1777.

Andrei Ciurunga: Destin și poezie / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Literatura și arta. - 2020. - 5 noiem.(Nr. 41). - P. 4.

Andrei Țurcanu, cu bisturiul la proba adevărului / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Andrei Țurcanu, un destin asumat / ediție îngrijită de Nina Corcinschi. – Chișinău : Cartier, 2020. – P. 157-161. - ISBN 978-9975-86-464-0.

Andrei Țurcanu: proiecțiile unei contrautopii poetice / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Andrei Țurcanu, un destin asumat / ediție îngrijită de Nina Corcinschi. – Chișinău : Cartier, 2020. – P.184-197. – ISBN 978-9975-86-464-0.

Anul literar 2019 în Republica Moldova : (bilanțuri, opinii, judecăți de valoare) / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Contrafort : Revistă de literatură și dialog intelectual. – 2020. – Iulie / august. 2020. – P. 12.

Eminescu și poezia generației lui Gr. Vieru / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Cahulul literar și artistic : Revistă literară și social-culturală trimestrială. – 2020. – Nr. 1. – P. 12-13. – ISSN 2345-1416.

Fenomenolog al receptării literare : [Dumitru Apetri] / **Alexandru Burlacu.** – Text : nemediat // Literatura și arta. – 22 octombrie (nr. 22). – P. 4. – ISSN 1857-3835.

Gheorghe Vodă: „Aripi pentru cădere” / Alexandru Burlacu. – Text : nemediat // Revista literară. – 2020. – Nr. 5. – P.14-15. – ISSN 2345-1777.

Grigore Vieru: ființa vie a poeziei / Alexandru Burlacu. — Text : nemediat // Literatura și arta. – 2020. – 13 febr. (nr. 6). – P. 4. – ISSN 1857-3835.

Liviu Damian: cercurile verbului / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Revista literară. – 2020. – Nr. 3. – P. 8-9. - ISSN 2345-1777.

Liviu Damian: cercurile verbului / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Revista literară. – 2020. – Nr. 4. – P. 8-9. - ISSN 2345-1777.

Mișcarea generaționistă în Basarabia interbelică / Alexandru Burlacu. - Text: nemediat // Identitățile Chișinăului. Orașul interbelic : Materialele conferinței internaționale, ed. a 5-a, 1-2 noiembrie 2018, Chișinău, Republica Moldova. – Chișinău : ARC, 2020. – P. 65-71. – ISBN 978-9975-0-0338-4.

Modelul eminescian și poezia basarabeană / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Cahulul literar și artistic : Revistă literară și social-culturală trimestrială. – 2020. – Nr. 1. – P. 12-14. – ISSN 2345-1416.

Oxana Gherman, în căutarea identității : Prefață / **Alexandru Burlacu.**- Text : nemediat // Tentația identității: Cronici și eseuri literare / Gherman Oxana. – [Chișinău] : Univers Educațional, 2020. – P. 3-5. – ISBN 978-9975-3485-0-8.

Pavel Boțu: întoarcerea către sine a geometrului / Burlacu Alexandru. - Text: nemediat // Probleme ale științelor socioumanistice și modernizării învățământului : Materialele conferinței științifice internaționale 8-9 octombrie 2020, Seria 22. – Chișinău : [S.n.], 2020 (CEP UPSC). - Vol. 3. - P. 133-142. - Bibliogr.: p. 141-142. - ISBN 978-9975-46-452-9.

Petru Cărare: „săgeți” inocent disidente / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Philologia. – 2020. – Nr. 3/4. – P. 46-53. - ISSN 1857-4300.

Poetul cumplitului canal / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Cahulul literar și artistic : Revistă literară și social-culturală trimestrială. – 2020. - Nr. 4. – P.14-16. - ISSN 2345-1416.

Poezia lui Andrei Țurcanu: odiseea inițiativă / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Andrei Țurcanu, un destin asumat / ediție îngrijită de Nina Corcinschi. – Chișinău : Cartier, 2020. – P.148-157. - ISBN 978-9975-86-464-0.

Poezia „transfugilor”: între textualism și tragism / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Philologia. - 2020. - Nr. 1/2. - P. 83-103. - Bibliogr.: p. 103. - ISSN 1857-4300.

Poezie și destin / **Alexandru Burlacu.** - Text : nemediat // Literatura și arta. - 2020. - 5 noiemb.(Nr. 41). – P. 4. - ISSN 1857-3835.

Vlad Ioviță, neorealismul : Postfață / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Magdalena / Vlad Ioviță. – Chișinău : Știința, 2020. – P. 290-302. - ISBN 978-9975-85-169-5.

2019

Anatol Ciocanu, „amantul a cinci mașini de scris” / Alexandru Burlacu.- Text : nemediat // Akademos : Revistă de știință, inovare, cultură și artă. - 2019. - Nr. 2. – P. 125-129. - ISSN 1857-0461.

Aureliu Busuioc: histrion în noul Babilon / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Philologia. - 2019. - Nr. 1. – P.100-109. - ISSN 1857-4300.

Gheorghe Vodă: „Aripi pentru cădere” / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Philologia. – 2019. - Nr. 2. – P. 3-12. - ISSN 1857-4300.

Gheorghe Vodă: „Aripi pentru cădere” / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Philologia. - 2019. – Nr. 3/4. - P. 13-22. - Bibliogr.: p. 22. – ISSN 1857-4300. - e-ISSN 2587-3717.

Gheorghe Vodă, poet iconoclast și gnomic / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Probleme ale științelor socioumanistice și modernizării învățământului : Materialele conferinței științifice anuale a profesorilor și cercetătorilor UPS „Ion Creangă”, Seria 21. – Chișinău : [S.n.], 2019 (CEP UPSC). - Vol. 3. - P. 277-289. - Bibliogr.: p. 288-289. - ISBN 978-9975-3370-4-5.

Grigore Vieru: ființa vie a poeziei / Alexandru Burlacu. – Text : nemediat // Akademos : Revistă de știință, inovare, cultură și artă. – 2019. – Nr. 4. – P. 42-48. - ISSN 1857-0461.

Ion Buzdugan: imaginarul arcadic / Alexandru Burlacu. – Text : nemediat // În liră-mi geme și suspin-un cânt / antologator: Florian Copcea. - Iași : Grafix, 2019. - P. 68-78. - ISBN 978-606-791-765-9.

Ion Ciocanu: opurile și hopurile revizuirilor literare / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Maestru și salahor: modele și forme moderne : Omagiu distinsului om de cultură și de știință Ion Ciocanu, o legendă vie, la 80 de ani de la naștere. – Chișinău : Pontos, 2019. - P. 124-127. - ISBN 978-9975-72-348-0.

Leonida Lari: între spațiul intim și cetate / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Vorba noastră. - 2019. - Nr. 7/9. – P.59-61. - ISSN 2285-4762.

Liviu Damian: cercurile verbului / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Akademos : Revistă de știință, inovare, cultură și artă. – 2019. - Nr. 3. – P.132-138. - ISSN 1857-0461.

Nicolae Esinencu: exerciții de antipoezie / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Philologia. – 2019. - Nr. 5/6. – P. 27-35. - ISSN 1857-4300.

Paul Goma și Calidorul prin care pulsează istoria / Alexandru Burlacu. - Text: nemediat // Paul Goma: cuvântul basarabeanului răzvrătit / Prefață, selecție și coordonare: Aliona Grati. – Chișinău : Știința, 2019. – P.168 -174. - ISBN 978-9975-85-173-2.

Poezia lui Pavel Boțu: întoarcerea geometrului către sine / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Akademos : Revistă de știință, inovare, cultură și artă. - 2019. - Nr. 1. – P. 117-125. - ISSN 1857-0461.

Vasile Bahnaru, șeful din afara sistemului / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // O viață în serviciul limbii române : Omagiu omului și savantului Vasile Bahnaru la 70 de ani. - Suceava, 2019. - P. 71-73. - ISBN 978-606-570-009-3.

Vasile Bahnaru, șeful din afara sistemului / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Literatura și arta. - 2019. – 24 oct.(nr. 42). - P. 4.

Între spațiul intim și cetate : [despre poezia Leonidei Lari] / **Alexandru Burlacu.** – Text : nemediat // Literatura și arta. - 2019. – 24 oct.(nr. 42). - P. 5.

2018

Constantin Stere: un model al romanului basarabean / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Vorba noastră. - 2018. - Nr.10/12. – P. 24-27. - ISSN 2285-4762.

Emil Loteanu, poetul cu „ochii arși de frumusețe” / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Probleme ale științelor socioumanistice și modernizării învățământului : Materialele conferinței științifice anuale a profesorilor și cercetătorilor UPS „Ion Creangă”, Seria 20. – Chișinău : [S.n], 2018 (CEP UPSC). - Vol. 3. - P. 16-26. - ISBN 978-9975-46-377-5.

Eminescologia de azi în dialogurile lui Mihai Cimpoi / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Vorba noastră. – 2018. – Nr. 5/6. - P. 7-16. - ISSN 2285-4762.

(Est)etica poetului Vasile Romanciuc / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Vorba noastră. – 2018. – Nr. 7/9. – Nr. 27-36. - ISSN 2285-4762.

Burlacu, Alexandru. Eugen Cioclea: estetica anti-poeticului / **Alexandru Burlacu.** - Text : nemediat // Ineditul Eugen Cioclea / antologator: Vitalie Răileanu. - Iași : Junimea, 2018. – P. 151-162. - ISBN 978-973-37-2130-7.

Ion Vatamanu: poezia ca experiență și experiment / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Akademos : Revistă de știință, inovare, cultură și artă. - 2018. - Nr. 2. – P. 115-119. - ISSN 1857-0461.

Iulian Filip: poetizare și depoetizare / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Iulian Filip în scene interferente: Valori, paradigme, personalități, interconexiuni culturale / Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Filologie ; editor: Constantin Manolache. – Chișinău : Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2018. – P. 27-36. - ISBN 978- 9975-3183-3-4.

Mihai Eminescu și poezia basarabeană / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Vorba noastră. – 2018. – Nr. 1/2. - P. 2-9. - ISSN 2285-4762.

Poetica lui Nicolae Dabija / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Vorba noastră. – 2018. - Nr. 3/4. – P. 19-25. - ISSN 2285-4762.

Un destin al trăirilor extreme. Doctorul habilitat în filologie Andrei Țurcanu la 70 de ani / Alexandru Burlacu. – Text : nemediat // Akademos : Revistă de știință, inovare, cultură și artă. - 2018. – Nr. 3. – P. 174-175. - ISSN 1857-0461.

2017

Aureliu Busuioc între poliecran și metaroman / Alexandru Burlacu. – Text : nemediat // Vorba Noastră. – 2017. - Nr. 1/2. – P. 73-84. - ISSN 2285-476.

Druță și căruța națiunii / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Eseu, critică literară / selecție, studiu introductiv, note bibliografice: Adrian Ciubotaru. – Chișinău : Știința, 2017. - P. 106–125. - ISBN 978-9975-85-094-0.

Emil Loteanu, poetul cu „ochii arși de frumusețe” / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Probleme ale științelor socioumanistice și modernizării învățământului : Materialele conferinței științifice anuale a profesorilor și cercetătorilor UPS „Ion Creangă”, Seria 19. – Chișinău : [S.n.], 2017 (CEP UPSC). - Vol. 4. - P.153-163. - Bibliogr.: p. 163. – ISBN 978-9975-46-33.

Eminescologia de azi în dialogurile lui Mihai Cimpoi / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Drumul spre centru: valori, paradigme, personalități, interconexiuni culturale : În onoarea academicianului Mihai Cimpoi / Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Filologie ; cooronator: Alexandru Burlacu. – Chișinău : Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2017 (F.E.-P. „Tipografia Centrală”). - P. 245-249. – ISBN 978-9975-3131-8-6.

Ion Vatamanu: poezia ca experiență și experiment / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Akademos : Revistă de știință, inovare, cultură și artă. – 2017. - Nr. 2. – P. 117-121. - ISSN 1857-0461.

Mihai Cimpoi: Curs de critică literară / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Drumul spre centru: valori, paradigme, personalități, interconexiuni culturale : În onoarea academicianului Mihai Cimpoi / Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Filologie ; cooronator: Alexandru Burlacu. – Chișinău : Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2017 (F.E.-P. „Tipografia Centrală”). - P. 231-233. – ISBN 978-9975-3131-8-6.

Model de istorie literară, după Mihai Cimpoi: Un punct de reper / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Drumul spre centru: valori, paradigme, personalități,

interconexiuni culturale : În onoarea academicianului Mihai Cimpoi / Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Filologie ; cooronator: Alexandru Burlacu. – Chișinău : Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2017 (F.E.-P. „Tipografia Centrală”). - P. 102-105. - ISBN 978-9975-3131-8-6.

Po(i)etica lui Anatol Codru / Alexandru Burlacu. – Text : nemediat // Philologia. - 2017. - Nr. 1/2. – P. 3 – 9. - ISSN 1857-4300.

Burlacu, Alexandru. Scara lui Osiris sau despre bouțul lui Vasile Vasilache / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Vasile Vasilache – un filozof al literelor basarabene. – Chișinău : Știința, 2017. - P. 39-47. - ISBN 978-9975-85-083-4.

Victor Teleucă: poezia, labirint de oglinzi / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Akademos : Revistă de știință, inovare, cultură și artă. – 2017. - Nr. 1. - P. 61-65. - ISSN 1857-0461.

2016

Anatol Codru: cuvântul pietrei / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Anatol Codru. Mitul Personal / Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Filologie. – Chișinău : Pro Libra, 2016. - P. 177-179. – ISBN 978-9975-3122-9-5.

Arcadie Suceveanu: Ars combinatoria / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură. - 2016. - Nr. 1. - P. 41-53. - ISSN 1857-1905.

Emil Loteanu: Poezia, o sărbătoare a sufletului / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Philologia. - 2016. - Nr. 5/6. – P. 9-16. - ISSN 1857-4300.

Ion Hadârcă: autenticitate și artificiu / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Philologia. - 2016. - Nr. 1/2. – P. 7-16. - ISSN 1857-4300.

Mihai Cimpoi: Curs de critică literară / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Philologia. - 2016. - Nr. 5/6. - P. 121-124. - ISSN 1857-4300.

Modelul eminescian în poezia basarabeană / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Critica literară și procesul literar contemporan : Materialele conferinței naționale cu participare internațională, 20 aprilie 2016. – Chișinău : [S.n.], 2016. - P. 4-17. - ISBN 978- 9975-46-299-0.

Poezia lui Ion Hadârcă / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Probleme ale științelor socioumanistice și modernizării învățământului : Materialele conferinței științifice anuale a profesorilor și cercetătorilor UPS „Ion Creangă”, Seria 18. –

Chișinău : [S.n.], 2016 (CEP UPSC). - Vol. 3. - P. 33- 38. - Bibliogr.: p. 38. – ISBN 978-9975-46-295-2.

2015

Andrei Țurcanu: proiecțiile unei contrautopii poetice / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură. – 2015. – Nr. 1. – P. 61-70. - ISSN 1857-1905.

Criticul revizuirilor literare. Dr. hab. Ion Ciocanu la 75 de ani / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Akademos : Revistă de știință, inovare, cultură și artă. – 2015. – Nr. 1. – P. 182-183. - ISSN 1857-0461.

Ion Ciocanu : opurile si hopurile revizuirii literare / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Literatura și arta. - 2015. – 15 ian.(nr. 3). - P. 6.

Leo Butnaru: lumea ca un palimpsest / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură. - 2015. – Nr. 3(41). - P. 22-31. - ISSN 1857-0119.

Leonida Lari: între spațiul intim și cetate / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Philologia. – 2015. - Nr. 5/6. – P. 3-10. - ISSN 1857-4300.

Poetica lui Grigore Vieru / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Revistă de științe socioumane. – 2015. - Nr. 1. - P. 3-7. - ISSN 1857-0119.

Romanul lui Stere între paradigma modernistă și postmodernistă / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Akademos : Revistă de știință, inovare, cultură și artă. – 2015. – Nr. 2. – P.142-146. - ISSN 1857-0461.

Vsevolod Ciornei: autoficțiuni cu măști / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură. - 2015. - Nr. 2. – P. 38-46. - ISSN 1857-0119.

Creangă în dialogul textelor / Irada Băicean, Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Revistă de științe socioumane. - 2015. – Nr. 1. – P.142-148. - ISSN 1857-0119.

2014

Ars poetica lui Dumitru Matcovschi / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Akademos : Revistă de știință, inovare, cultură și artă. – 2014. – P. 140-145. - ISSN 1857-0461.

Câte generații, atâția Eminescu / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură. - 2014. - Nr. 2. - P. 60-69. - ISSN 1857-1905.

Est-etica lui Vasile Romanciuc / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Contrafort : Revistă de literatură și dialog intelectual. – 2014. - Nr. 7/8. - P. 11. - ISSN 1857-1603.

Eugen Cioclea: estetica antipoeticului / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură. - 2014. - Nr. 3/4. - P. 31-38. - ISSN 1857-1905.

Marcela Benea: poezia unui suflet stingher / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Contrafort. – 2014. - Nr. 9/10. - P. 6. – ISSN 1857-1603.

Nina Josu: poezia între rugă și blestem / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură. - 2014. - Nr. 2. - P. 22 - 29. - ISSN 1857-1905.

Par lui mème (o selecție de texte) / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Fascinația modelelor (exegeze literare). – Iași : Tipo Moldova, 2014. - P. 265-443. - ISBN 978-606-676-461-2.

Poetica lui Dumitru Matcovschi / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Revistă de științe socioumane. – 2014. - Nr. 1 (26). - P. 3-13. - ISSN 1857-0119.

Poetica lui Vasile Romanciuc / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Probleme ale științelor socioumanistice și modernizării învățământului : Materialele conferinței științifice anuale a profesorilor și cercetătorilor UPS „Ion Creangă”. – Chișinău : [S. n.], 2014 (CEP UPSC). - Vol. 1. – P. 57-61. – ISBN 978-9975-46-198-6.

Spațiul fără timp al Ludmillei Sobiețchi / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Philologia. - 2014. - Nr. 1/2. - P. 48- 52. - ISSN 1857-4300.

Un studiu monografic util și inedit (recenzie la cartea Elenei Ungureanu „Dincolo de text: hypertextul”) / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Philologia. - 2014. - Nr. 1/2. - P. 158-159. - ISSN 1857-4300.

2013

Dialogistica romanului „Din calidor” de Paul Goma / Alexandru Burlacu. – Text : nemediat // Diversitatea lingvistică și dialogul intercultural în procesul de comunicare : Conferința științifică națională cu participare internațională, Chișinău, 29 martie 2013. – Chișinău ; Iași : Vasiliana’98, 2013 (Garomont-Studio). – P. 90-96. – Bibliogr.: 1 tit.

Est-estetica lui Vasile Romanciuc / Alexandru Burlacu, Grigore Chiper. – Text : nemediat // Metaliteratură. – 2013. – An. XIII, nr.1/2(32). - P. 31-43. - Bibliogr.: 5 tit.

Guguță, emulul lui Vangheli / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Literatura și arta. – 2013. – 31 oct.(nr. 44). – P. 4.

Iulian Filip : de la poetizare la depoetizare / Alexandru Burlacu, Victor Cirimpei. - Text : nemediat // Philologia. - 2013. – Nr. 3/4(267-268). - P. 133-145. - ISSN 1857-4300.

La școala lui Arghezi : Teodor Nencev / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Philologia. - 2013. – Nr. 1/2 (265-266). - P. 40-42. - Bibliogr.: 3 titl. - ISSN 1857-4300.

Marcela Benea, un suflet stingher / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură. – 2013. – An. XIII, nr. 3/4(33). - P. 24-32. - ISSN 1857-0119.

Nicolae Dabija: poetul și trandafirul / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Literatura și arta. – 2013. – 1 aug. – P. 5.

Poetica lui Nicolae Dabija / Alexandru Burlacu, Corcinschi Nina. - Text : nemediat // Philologia. - 2013. – Nr. 3/4 (267-268). - P. 3-15. - ISSN 1857-4300.

Punctul de vedere în proza lui Spiridon Vangheli / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Probleme ale științelor socioumane și modernizării învățământului : Conferința de totalizare a muncii științifice și științifico-didactice a corpului profesoral-didactic pentru anul 2012. - Chisinau, 2013. – Vol. 3. - P. 48-52.

Punctul de vedere în proza lui Spiridon Vangheli / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Philologia. - 2013. – Nr. 5/6 (269-270). - P. 28-30.

Valeria Grosu : poezia, miere eretică / Alexandru Burlacu. – Text : nemediat // Metaliteratură. – 2013. - An. XIII, nr. 5-6. - P. 36-43. – ISSN 1857-1905.

2012

Andrei Țurcanu: cu bisturiul la proba adevărului : [scriitorul Andrei Țurcanu : portret literar] / **Alexandru Burlacu.** – Text : nemediat // Contrafort : Revistă de literatură și dialog intelectual. – 2012. – Nr. 7/8 (213-214). – P. 13.

Andrei Țurcanu, o conștiință tragică a adevărului / Alexandru Burlacu. – Text : nemediat // Metaliteratură. – 2012. – An. XII, nr. 5/6 (31). – P. 66-69. - ISSN 1857-1905.

Druță și căruța națiunii (I) / Alexandru Burlacu. – Text : nemediat // Contrafort : Revistă de literatură și dialog intelectual. – 2012. – Nr. 3/4 (209-210). – P. 18-19. – ISSN 1223-1576.

Druță și căruța națiunii (II) / Alexandru Burlacu. – Text : nemediat // Contrafort : Revistă de literatură și dialog intelectual. – 2012. – Nr. 5/6(211-212). – P. 18-19. - ISSN 1223-1576.

Druță și căruța națiunii / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură. – 2012. – An. XII, nr. 1/2(29). – P. 3-14. - ISSN 1857-1905.

Guguță, emulul lui Vangheli / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Contrafort : Revistă de literatură și dialog intelectual. – 2012. – Nr. 9/10 (215-216). - P. 18. - ISSN 1223-1576.

Guguță, emulul lui Vangheli / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură. – 2012. – An. XII, nr. 3/4(30). – P. 18-20. - ISSN 1857-1905.

Ion Creangă și proza română din Basarabia (anii '20 – '30) / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Ion Creangă în spațiu și timp : Aniversarea a 175-a din ziua nașterii : Materialele conferinței științifice, 19 mai 2012, Chișinău. – Chișinău : [S.n.], 2012 (Garamond-Studio). – P. 86-96. - Bibliogr.: 11 tit. - ISBN 978-9975-4379-3-6.

Paul Goma și Holocaustul roșu / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Philologia. – 2012. – Nr. 3/4. – P. 45-47.

Singularitatea și singurătatea lui Vasile Coroban / Alexandru Burlacu. - Text: nemediat // Metaliteratură. – 2012. – An. XII, nr. 3/4(30). – P. 27-33. - ISSN 1857-1905.

Un dialog cu Nicolae Bilețchi / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Philologia. – 2012. – Nr. 1/2. – P. 132-150.

Un izvor pur al poeziei / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Igor Crețu, maestru al cuvântului: versuri, dedicații, evocări, opinii despre scriitor: Omagiu 90 / Dumitru Apetri. – Chișinău : Profesional Service, 2012. – P. 136-139. - ISBN 978-9975-4319-3-4.

2011

Ion Buzdugan: imaginarul arcadic / Alexandru Burlacu. – Text : nemediat // Metaliteratură. – 2011. – An. XI, nr. 5/6(28). – P. 53-59. – Note: 8 tit. - ISSN 1857-1905.

Model de istorie literară, după Mihai Cimpoi / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură. – 2011. – An. XI, nr. 1/2(26). – P. 11-14. - ISSN 1857-1905.

Un roman trăirist de Ioan Sulacov / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Philologia. – 2011. – Nr. 1/2. - P. 59-66. – Bibliogr.: 9 tit. - ISSN 1857-4300.

Vladimir Beșleagă par lui-meme / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură. – 2011. – An. XI, nr. 3/4(27). – P. 6-24. - ISSN 1857-1905.

2010

Bildungsromanul lui C. Stere: univers artistic, personaje, tehnici narative / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Proza basarabeană din sec. al XX-lea. Text. Context. Intertext / Alexandru Burlacu, Aliona Grati, Nina Corcinschi [et al.]. – Chișinău : Gunivas, 2010. – P. 5-17. - ISBN 978-9975-4070-1-4.

Gabriel Liiceanu, cunoscutul bine – necunoscut / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Contrafort : Revistă de literatură și dialog intelectual. - 2010. – Nr. 9/10 (191-192). – P. 10. – Rec. la cartea: *Întâlnire cu un necunoscut* / Gabriel Liiceanu. – București : Humanitas, 2010. - 371 p.

Ion Barbu și poezia basarabeană din anii '30 / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Philologia. – 2010. – Nr. 3/4. – P. 3-8. – Bibliogr.: 8 tit. - ISSN 1857-4300.

Ion Druță între cervus divinus și mârțoagă : eseu / Alexandru Burlacu. - Text: nemediat // Contrafort : Revistă de literatură și dialog intelectual. – 2010. – Nr. 1/2(183-184). – P. 13. - ISSN 1223-1576.

Ion Druță între cervus divinus și mârțoagă / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Proza basarabeană din sec. al XX-lea. Text. Context. Intertext / Alexandru Burlacu, Aliona Grati, Nina Corcinschi [et al.]. – Chișinău : Gunivas, 2010. – P. 44-48. - ISBN 978-9975-4070-1-4.

O panoramă a literaturii române din Basarabia. Anii '20 -'30 / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Philologia. – 2010. – Nr. 1/2. – P. 19-33. – Bibliogr.: 13 tit. - ISSN 1857-4300.

Paul Goma și Calidorul prin care pulsează istoria / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură. – 2010. – An. X, nr. 5/6(25). – P. 74-78. – Bibliogr.: 1 tit. - ISSN 1857-1905.

Paul Goma: voci în calidor / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Proza basarabeană din sec. al XX-lea. Text. Context. Intertext / Alexandru Burlacu,

Aliona Grati, Nina Corcinschi [et al.]. – Chișinău : Gunivas, 2010. – P. 60-64. - ISBN 978-9975-4070-1-4.

Presa literară în anii '30: direcția autohtonistă / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură. – 2010. – Anul X, nr. 1/4 (23-24). – P. 6-15. – Bibliogr.: 18 tit. - ISSN 1857-1905.

Scara lui Osiris sau despre bouful lui Vasile Vasilache / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Proza basarabeană din sec. al XX-lea. Text. Context. Intertext / Alexandru Burlacu, Aliona Grati, Nina Corcinschi [et al.]. – Chișinău : Gunivas, 2010. – P. 18-29. - ISBN 978-9975-4070-1-4.

Tehnica poliecranului în *Hronicul Găinarilor* de Aureliu Busuioc / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Proza basarabeană din sec. al XX-lea. Text. Context. Intertext / Alexandru Burlacu, Aliona Grati, Nina Corcinschi [et al.]. – Chișinău : Gunivas, 2010. – P. 65-75. - ISBN 978-9975-4070-1-4.

Un destin basarabean: Ion Buzdugan / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // NRF : Noua Revistă Filologică. – 2010. – Nr. 1/2. – P. 110-115.

Un fenomen complex: Victor Cirimpei / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Literatura și arta. – 2010. – 11 febr. – P. 7.

Vladimir Cavarnali: poezia faustică / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură. – 2010. – An. X, nr. 1/4 (23-24). – P. 124-127. - ISSN 1857-1905.

2009

Aliona Grati și dialogistica romanului basarabean / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Contrafort : Revistă de literatură și dialog intelectual. – 2009. – Nr. 11/12(181-182). – P. 22. - ISSN 1223-1576.

***Din calidor* de Paul Goma: polifonia romanului / Alexandru Burlacu.** - Text: nemediat // Metaliteratură. – 2009. – An. IX, nr. 3/4 (21). – P. 32–36. - ISSN 1857-1905.

Dumitru Matcovschi, un poet „condamnat” / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură. – 2009. – An. IX, nr. 5/6 (22). – P. 3-9. - ISSN 1857-1905.

La timona datoriei: Haralambie Corbu / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură. – 2009. – An. IX, nr. 1/2 (20). – P. 114–116. - ISSN 1857-1905. - ISSN 1857-1905.

Magda Isanos: insațietate de viață și elan transformator / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Parcours Feminins. L'Intellectuelle: En hommage a Elena Prus* : Colloque international, Chișinău, ULIM, 18 november 2009. - Chișinău : Foxtrot, 2009. - P. 74-87.

Mircea Eliade și mișcarea „generaționistă” din Basarabia / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Revistă de lingvistică și știință literară.* – 2009. – Nr. 5/6. – P. 3-12. – Bibliogr.: 15 tit.

Poetica de tranziție: de la doric la ionic / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Filologia modernă: realizări și perspective în context european / coordonatori: Gh. Popa, G. Verebcanu.* – Chișinău, 2009. - P. 81-87.

Poetica lui Grigore Vieru / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Metaliteratură.* – 2009. – An. IX, nr. 1/2(20). – P. 6–12. – Bibliogr.: 6 tit.- ISSN 1857-1905.

[Recenzie] / Alexandru Burlacu. – Text : nemediat // *Revistă de lingvistică și știință literară.* – 2009. – Nr. 1/2. – P. 121-124. – Rec. la cartea: *Romanul ca lume postbelică. Despre dialogism, polifonie, heteroglosie și carnavalesc / Aliona Grati.* - Chișinău : Gunivas, 2009. – 254 p.

Vasile Coroban și ideea specificului național (note și contranote despre splendoarea și mizeria criticii literare) / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Revistă de lingvistică și știință literară.* – 2009. – Nr 3/4. – P. 3-8.

2008

Basarabia necunoscută a lui Iurie Colesnic / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Metaliteratură.* - 2008. – An. VIII, nr. 5/6(19). - P. 118-120. - ISSN 1857-1905.

Ion Druță între *cervus divinus* și mârțoagă (Schiță de portret la 80 de ani) / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Metaliteratură.* - 2008. – An. VIII, nr. 5/6 (19). - P. 11-14. - ISSN 1857-1905.

Magda Isanos: insațietate de viață și elan transformator / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Revista de lingvistică și știință literară.* - 2008. - Nr. 1/2. - P. 3-13.

Mașina de citit și de scris : [Recenzie] / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Literatura și arta.* - 2008. - 31 ian. - P. 5. – Rec. la cartea: *Nevoia de vase comunicante sau cartea între scriitor și cititor / Ion Ciocanu.* – Chișinău : Phoenix, 2006. - 480 p.

Palimpsestul lui Grigore Canțâru / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură. – 2008. – An. VIII, nr. 3/ 4(18). - P. 115-116. - ISSN 1857-1905.

Poetica de tranziție: de la doric la ionic / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Filologia modernă: Realizări și perspective în context european. – Chișinău, 2008. - P. 81-87.

Poezia lui Andrei Țurcanu: exorcizarea demonului / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Literatura și arta. - 2008. - 28 aug. - P. 6.

Poezia lui Andrei Țurcanu: odiseea inițiativă / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură. - 2008. – An. VIII, nr. 1/2(17). - P. 91-94. - ISSN 1857-1905.

Sava Pânzaru în Sahara literară / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Itinerar arhivistic. Interpretări istorico-literare, schițe și portrete scriitoricești / Sava Pânzaru. – Chișinău : [S.n.], 2008 (F.E.-P. „Tipogr. Centrală”). – P. 233-236. - ISBN 978-9975-9648-4-5.

Tehnica poliecranului în *Hronicul Găinarilor* de Aureliu Busuioc / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură. – 2008. – An. VIII, nr. 3/4(18). - P. 43-52. - ISSN 1857-1905.

Vladimir Beșleagă: tragedia lui Filimon (I) / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură. - 2008. – An. VIII, nr. 1/2(17). - P. 3-22. - ISSN 1857-1905.

Vladimir Beșleagă: tragedia lui Filimon (II) / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură. - 2008. – An. VIII, nr. 3/4(18). - P. 24-28. - ISSN 1857-1905.

Cogut, Sergiu. Structuri dialogice în romanul „Zbor frânt” de Vladimir Beșleagă / Sergiu Cogut, Alexandru Burlacu. – Text : nemediat // Conferința de totalizare a muncii științifice a studenților "Științele socioumane : Orientări și perspective", 2008. - Chișinău, 2008. - Vol. 2. - P. 206-210.

2007

Antiutopia lui Leon Donici: Marele Archimedes / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Probleme ale științelor socioumane și modernizării învățământului : Conferință științifică anuală a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” (14-15 martie 2007). - Chișinău, 2007. - Vol. 1. - P. 22–31. - Bibliogr.: 11 tit.

Lecturi mai puțin fidele (I) / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură. - 2007. – An. VII, nr. 1/2(15). - P. 107-112. - ISSN 1857-1905.

Lecturi mai puțin fidele (II) / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură. - 2007. – An. VII, nr. 3/4(16). - P. 111-115. - ISSN 1857-1905.

Modelul Creangă în proza basarabeană / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // De la Creangă moștenire: Ion Creangă – scriitor, pedagog, povestitor / Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” ; redactor coordonator: Virgil Mândâcanu. – Chișinău : Pontos, 2007. - P. 55-63. - Bibliogr.: 11 tit.

Nicolae Bilețchi și revizuirile sale exegetice / Alexandru Burlacu. - Text: nemediat // Metaliteratură. - 2007. – An. VII, nr. 1/2(15). - P. 15-16. - ISSN 1857-1905.

Sava Pânzaru în Sahara literară / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Literatura și arta. - 2007. - 6 sept. - P. 8.

Sava Pânzaru între zbuciumul căutării și jubilația găselniței arhivistice / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură. - 2007. – An.VII, nr. 3/4(16). - P. 24-25. - ISSN 1857-1905.

2006

Drama zborului frânt / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Viața Basarabiei. - 2006. - Nr. 3/4(16). - P. 104-130.

Vladimir Beșleagă: drama zborului frânt (I) / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Limba română. - 2006. – Nr. 4/6. - P. 188-194.

Vladimir Beșleagă: drama zborului frânt (II) / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Limba română. - 2006. – Nr. 7/9. - P. 49-70.

Vladimir Beșleagă: drama zborului frânt (I) / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură. - 2006. – An. VI, nr. 1(13). – P. 12-22.

Vladimir Beșleagă: drama zborului frânt (II) / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură. - 2006. – An. VI, nr. 2 (14). – P. 14–23.

2005

Despre structura imaginarului în poezia Magdei Isanos / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Literatura și arta. - 2005. - 6 oct. - P. 4.

Un eseu despre Sahara lui Vlad Ioviță / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Literatura și arta. - 2005. - 22 decembrie. - P. 8. – Rec. la cartea: Eseu despre

proza lui Vlad Ioviță / Viorica Zaharia-Stamati. – Timișoara: Augusta, 2005. – 150 p.

2004

Cuvânt despre critica literară / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Literatura și arta. - 2004. - 13 mai. - P. 5.

Despre critica lui Mihail Dolgan / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură : Analele Facultății de Filologie / Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău. - Chișinău, 2004. – Vol. 9. - P. 5-8. – ISBN 9975-921-60-4.

Gheorghe Vodă: poezia vorbită / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură : Analele Facultății de Filologie / Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău. - Chișinău, 2004. – Vol. 11. - P. 115-118. - ISBN 9975-921-60-4.

Tehnica narativă în *Povestea lui Vasile Vasilache* / Alexandru Burlacu. - Text: nemediat // Eseuri, critică literară / selecție, studiu introductiv și note biobibliografice de Eugen Lungu. – Chișinău : Știința, 2004. - P. 277–286. - (Literatura din Basarabia în sec. XX / coordonat de M. V. Ciobanu, N. Leahu, E. Lungu, M. Papuc). – ISBN 9975-61-359-4.

2003

Critica literară în 2003 / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură : Analele Facultății de Filologie / Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”. - Chișinău, 2003. – Vol. 9. - P. 114-117.

Despre fenomenul sincronizării în literatura basarabeană / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Sud-Est. - 2003. - Nr. 2. - P. 53-56.

Un studiu despre metafora lui Grigore Vieru / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură : Analele Facultății de Filologie / Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”. - Chișinău, 2003. – Vol. 7. - P. 113-114.

2002

Despre protocroniști și sincroniști basarabeni / Alexandru Burlacu. - Text: nemediat // Metaliteratură : Analele Facultății de Filologie / Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”. – Chișinău, 2002. – Vol. 6. - P. 134 - 137.

Eminescu și poezia basarabeană din anii 20-30 / Alexandru Burlacu. - Text: nemediat // Viața Basarabiei. - 2002. - Nr. 1. - P. 182-186.

Liviu Rebreanu și începuturile romanului basarabean / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Lumini modelatoare : Legături literar-spirituale între Moldova (Basarabia) și Ardeal. - București : Ed. Fundației Culturale Române, 2002. - P.114-126.

Modele prezumtive în romanul lui C. Stere / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Convorbiri literare. - 2002. - Nr. 1. - P. 91-93 ; Nr. 2. - P. 86-87.

Poezia basarabeană. Arcadia în negativ / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Basarabia. - 2002. - Nr. 1/2. - P. 145-152.

Poezia basarabeană. Arcadia în negativ / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Convorbiri literare. - 2002. - Nr. 3. - P. 86-88. - Nr. 4. - P. 83-85.

Poezia basarabeană. Elemente ale poezicii eminesciene / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliterartura : Analele Facultății de Filologie / Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”. - Chișinău, 2002. – Vol. 5. - P. 141-145.

Poezia basarabeană și antinomiile ei. Anii '20 – '30 / Alexandru Burlacu. – Text: nemediat // Identitatea limbii și literaturii române în perspectiva globalizării. - Iași, 2002. - P. 379-405.

Starea poeziei basarabene în anii 90 / Alexandru Burlacu. – Text : nemediat // Săptămîna. - 2002. - 11 ian. - P. 11.

2001

Bucovina literară: personalități și destine / Alexandru Burlacu, Vlad Caraman. - Text : nemediat // Septentrion literar. - 2001. - Nr. 1/2. - P. 4.

Conceptul de poezicitate în poezia interbelică / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliterartură : Analele Facultății de Filologie / Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”. - Chișinău, 2001. – Vol. 3. - P. 50-52.

Despre proza basarabeană din anii '20 – '30 / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Convorbiri literare. - 2001. - Nr. 12. - P. 40.

În așteptarea noului val / Alexandru Burlacu // Metaliteratură : Analele Facultății de Filologie / Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”. - Chișinău, 2001. – Vol. 1. – P. 7-11.

Literatura basarabeană din anii '20 – '30. Ideea sincronizării / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Basarabia. - 2001. - Nr. 5-7. - P. 106-116.

Literatura basarabeiană din anii '20 – '30. Ideea sincronizării / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură : Analele Facultății de Filologie / Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”. - Chișinău, 2001. – Vol. 1. - P. 132-157.

Literatura basarabeiană și ideea sincronizării. Anii '20 – '30. Poezia în metamorfoză: ipostazele eului / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Basarabia. - 2001. - Nr. 1- 4. - P. 124-134.

Modelul Creangă în proza basarabeiană / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Viața românească. - 2001. - Nr. 9-10. - P. 96 -100.

Parnasul și „parnasienii” basarabeni / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură : Analele Facultății de Filologie / Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”. - Chișinău, 2001. – Vol. 4. - P. 82-88.

Poezia basarabeiană: Arcadia în negativ / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Metaliteratură : Analele Facultății de Filologie / Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”. - Chișinău, 2001. – Vol. 2. - P. 62-70.

Reacții, ecouri, interferențe avangardiste în poezia basarabeiană din anii '30 / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Destin românesc. - 2001. - Nr. 1. - P. 79-84.

Simboliștii întârziați. Arcadia în negativ / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Destin românesc. - 2001. - Nr. 2. - P. 73-91.

Starea prozei basarabene în anii '90 / Alexandru Burlacu. – Text : nemediat // România literară. - 2001. – 5/11 dec. - P. 14.

Textul literar și dialogul genurilor / Alina Ciobanu, Alexandru Burlacu. – Text : nemediat // Studii Gender. – 2001. – Nr. 1. – P. 21.

2000

Eminescu și metamorfozele poeziei basarabene / Alexandru Burlacu. – Text : nemediat // Conferința științifică jubiliară, 10-11 octombrie 2000 : Rezumatele comunicărilor / Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” ; coordonator: Nicolae Banuh. – Chișinău : CEP UPS „Ion Creangă”, 2000. - P. 7-14.

Ideea sincronizării în literatura basarabeiană din anii '20 – '30 / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Literatura universală la hotar de mileniu : [Culegere de articole]. - Chișinău, 2000. - P. 17-19.

Ion Barbu și poezia basarabeană interbelică / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Limba română. - 2000. - Nr. 6/12. - P. 155-161.

„În preajma revoluției” de C. Stere: fascinația modelelor / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Literatura universală la hotar de mileniu. - Chișinău, 2000. - P. 10-12.

Mișcarea „generaționistă” în anii ‘30 / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Basarabia. - 2000. - Nr. 7/12. - P. 5-17.

Orizonturile prozei „rurale” / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Literatura și arta. - 2000. - 24 aug. - P. 4.

Proza basarabeană și modelul Creangă / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Convorbiri literare. - 2000. - Nr. 4. - P. 32–33.

Proza lui Leon Donici / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Destin românesc. - 2000. - Nr. 3. - P. 63–67.

Reflexe parnasiene și antiparnasiene în poezia basarabeană din '20-'30 / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Literatura universală la hotar de mileniu. - Chișinău, 2000. - P. 15–17.

Regionalismul cultural și receptarea valorilor universale / Alexandru Burlacu, Alina Ciobanu. - Text : nemediat // Literatura universală la hotar de mileniu. - Chișinău, 2000. - P. 20-23.

Structura liricii basarabene. Anii '20 – '30 / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Conferința științifică jubiliară, 10-11 octombrie 2000 : Rezumatele comunicărilor / Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” ; coordonator: Nicolae Banuh. - Chișinău : CEP UPS „Ion Creangă”, 2000. – P. 235-237.

Structura liricii basarabene / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // România, km. 0. - 2000. - Nr. 1/3. - P. 153-154.

Structura proustiană în romanul basarabean din anii '30 / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Literatura universală la hotar de mileniu. – Chișinău, 2000. - P. 12-14.

34 de dialoguri sau o introducere în eminescologia de azi / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Limba română. - 2000. - Nr. 1/2. - P. 88-91.

Un model al romanului basarabean / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Destin românesc. - 2000. - Nr. 3. - P. 63-67.

Un model al romanului basarabean / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // România, km. 0. - 2000. - Nr. 1/3. - P. 154-159.

Viața literară în Basarabia interbelică (1. Mișcarea generaționistă; 2. Metamorfozele gândirii critice) / **Alexandru Burlacu.** - Text : nemediat // Destin românesc. - 2000. - Nr. 1. - P. 74-88.

1999

Autohtonismul ca direcție literară / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Basarabia. - 1999. - Nr. 3/6. - P. 14-24.

Cu Ion Simuț la un alt Rebreanu / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Contrafort : Revistă de literatură și dialog intelectual. - 1999. - Nr. 5. - P. 17.

Despre proza basarabeană din anii '20-'30 / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Limba română. - 1999. - Nr. 12. - P. 42-45.

Despre structura imaginarului blagian / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Contrafort : Revistă de literatură și dialog intelectual. - 1999. - Nr. 10/11. - p. 6.

Disputa dintre tradiționaliști și moderniști în Basarabia anilor '30 / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Contrafort : Revistă de literatură și dialog intelectual. - 1999. - Nr. 2/3. - P. 28-29.

Ideologiile tradiționalismului interbelic : [în literatura română basarabeană] / Alexandru Burlacu // Contrafort : Revistă de literatură și dialog intelectual. - 1999. - Nr. 4. - P. 18-19.

Literatura interbelică din Basarabia între regionalism și unitate spirituală românească / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Destin românesc. - 1999. - Nr. 2. - P. 181-186.

Modele prezumtive în romanul lui C. Stere / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Limba română. - 1999. - Nr. 12. - P. 70-75.

Paraliteratura: o lume falsă de hârtie și cerneală / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Contrafort : Revistă de literatură și dialog intelectual. - 1999. - Nr. 9/10. - P. 6.

Poeti junimiști văzuți de Eugen Lungu / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Contrafort : Revistă de literatură și dialog intelectual. - 1999. - Nr. 6/8. - P. 6.

Polemici literare în anii 30 / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Probleme ale științelor socio-umane și modernizării învățământului : Conferința științifică anuală a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” (3-4 martie 1999) : Rezumate ale comunicărilor. - Chișinău, 1999. - P. 158.

Presa basarabeană din anii 30: literatura manifestelor / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Probleme ale științelor socio-umane și modernizării învățământului : Conferința științifică anuală a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” (3-4 martie 1999) : Rezumate ale comunicărilor. - Chișinău, 1999. - P. 151-152.

Sub semnul sincronizării / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Revistă de lingvistică și știință literară. - 1999. - Nr. 3. - P. 145-149.

Un antiutopist modern: Leon Donici / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Limba română. - 1999. - Nr. 10. - P. 72-76.

1998

Fenomenul literar basarabean: tradiționalism și modernitate / Alexandru Burlacu. – Text : nemediat // Basarabia. - 1998. - Nr. 3/5. - P. 108-111.

Grigore Vieru între tentația orfică și mesianică / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Literatura română postbelică : Integrări, valorificări, reconsiderări : (Manual – studii pentru școala universitară și cea preuniversitară). – Chișinău : [S.n.], 1998 (Tipografia Centrală). - P. 388-394. – Bibliogr.: 4 tit. - ISBN 9975-923-46-1.

Proza lui Vlad Ioviță: reminiscențe neorealiste și insuficiență epică / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Literatura română postbelică : Integrări, valorificări, reconsiderări : (Manual – studii pentru școala universitară și cea preuniversitară). – Chișinău : [S.n.], 1998 (Tipografia Centrală). - P. 504-516. – Bibliogr.: 5 tit. - ISBN 9975-923-46-1.

Slăbiciuni pentru femei, pisici și literatură / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Contrafort : Revistă de literatură și dialog intelectual. - 1998. - Nr. 6. - P. 17.

Tehnica narativă postmodernistă în „Povestea cu cocoșul roșu” de V. Vasilache / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Literatura română postbelică: Integrări, valorificări, reconsiderări : (Manual – studii pentru școala

universitară și cea preuniversitară). – Chișinău : [S.n.], 1998 (Tipografia Centrală). - P. 337-342. – Bibliogr.: 5 tit. - ISBN 9975-923-46-1.

1997

Ana & Mircea Petean și jocul de-a poezia / Alexandru Burlacu. – Text : nemediat // *Contrafort : Revistă de literatură și dialog intelectual.* - 1997. - Nr. 12. - P. 14.

Aspecte ale simbolizării în poezia contemporană / Alexandru Burlacu. - Text: nemediat // *Căutări artistice ale literaturii moldovenești din anii 70-80.* - Chișinău, 1997. - P. 213-221.

Camil Petrescu și însemnele noi ale romanului basarabean / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Basarabia.* - 1997. - Nr. 9/10. - P. 19-31.

În așteptarea noului val / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Basarabia.* - 1997. - Nr. 10. - P. 168 -172.

Modelul Camil Petrescu și însemnele noi ale romanului basarabean din anii treizeci / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Revistă de lingvistică și știință literară.* - 1997. - Nr. 5/10. - P. 13-24. - Bibliogr.: 12 titl.

Modelul Rebreanu și romanul basarabean din anii treizeci / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Basarabia.* - 1997. - Nr. 5/6. - P. 39-47.

Momentul Rebreanu în romanul anilor '30 / Alexandru Burlacu. - Text: nemediat // *Critica în labirint : Studii și eseuri.* - Chișinău : Arc, 1997. - P. 13-26. - ISBN 9975-61-029-3.

Noi orientări în poezia cu mesaj antirăzboinic / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Căutări artistice ale literaturii moldovenești din anii 70-80.* - Chișinău, 1997. - P. 80-90.

„Oceanul întors” sau despre existența lui Radu Petrescu / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Contrafort : Revistă de literatură și dialog intelectual.* - 1997. - Nr. 9. - P. 17.

Proza lui Vlad Ioviță: reminiscențe neorealiste și insuficiență epică / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Basarabia.* - 1997. - Nr. 11-12. - P. 142–149.

Tehnica narativă în „Povestea...” lui Vasile Vasilache: (schiță de portret) / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Contrafort : Revistă de literatură și dialog intelectual.* - 1997. - Nr. 8. - P. 18.

Un opinioman pe insula lui Circe (în tranziție) / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Contrafort* : Revistă de literatură și dialog intelectual. - 1997. - Nr. 10/11. - P. 17.

1996

Andrei Lupan: apologia dogmei și tentația creației / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Revistă de lingvistică și știință literară.* - 1996. - Nr. 2. - P. 3-9. - Bibliogr.: 4 titl.

Andrei Lupan la porțile lui Cronos / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Basarabia.* - 1996. - Nr. 3/4. - P. 132-142.

Grigore Vieru între tentația orfică și mesianică / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Basarabia.* - 1996. - Nr. 1-2. - P. 97-103.

Liviu Rebreanu și romanul basarabeian din anii „30” / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Revistă de lingvistică și știință literară.* - 1996. - Nr. 1. - P. 3-9.

Un critic nou în ofensivă / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Basarabia.* - 1996. - Nr. 11/12. - P. 133-134.

1995

Grigore Vieru: Ars poetica / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Revistă de lingvistică și știință literară.* - 1995. - Nr. 4. - P. 56-62.

Literatura basarabeiană între tradiție și modernitate / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Știința.* - 1995. - Nr. 4. - P. 4.

Literatura română din Basarabia interbelică: caracterizare generală / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Revistă de lingvistică și știință literară.* - 1995. - Nr. 3. - P. 118-127.

1994

Poezia lui Em. Bucov: de la futurism la neogongorism / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Basarabia.* - 1994. - Nr. 11/12. - P. 120-126.

Poezia lui Em. Bucov: de la futurism la neogongorism / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Revista de lingvistică și știință literară.* - 1994. - Nr. 3. - P. 19-25.

1993

Critica în labirint: [știința lit. în RSSM] / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // *Basarabia.* - 1993. - Nr. 2. - P. 160-168.

Însemnări despre structura simbolului poetic / Alexandru Burlacu. - Text: nemediat // Limba română. - 1993. - Nr. 1. - P. 98-101.

Vasile Coroban și ideea specificului național / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Revistă de lingvistică și știință literară. - 1993. - Nr. 2. - P. 26-33.

1992-1990

Proza lui Vlad Ioviță: reminiscențe neorealiste și insuficiență epică / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Revista de lingvistică și știință literară. - 1992. - Nr. 4. - P. 36-41. - Nr. 5. - P. 22-27.

Ideea specificului național : [creația criticului literar V. Coroban] / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Moldova suverană. - 1991. - 15 febr.

Atlantida literară : Prefață / Alexandru Burlacu. - Text : nemediat // Scriitori de la „Viața Basarabiei” : Poezie, proză, critică și publicistică literară / selecție de Alexandru Burlacu și Alina Ciobanu. – Chișinău : Hyperion, 1990. – P. 3-7. – ISBN 5-368-00708-6.

Holograme : [viața și activitatea lui Șt. Ciobanu] / Alexandru Burlacu. - Text: nemediat // Limba noastră. - 1990. - Nr. 2. - P. 64-72.

ALEXANDRU BURLACU PAR LUI-MÊME

MODERNISMUL POETIC ROMÂNESC

Dicționarele de estetică și teorie literară definesc *modernismul* ca un ansamblu de mișcări în care se includ artele vizuale, arhitectura, muzica și literatura progresivă, care s-a conturat în ultimele două decenii ale secolului XIX, când artiștii s-au revoltat împotriva tradițiilor academice și istorice impuse și considerate standard ale secolelor anterioare. Un adevăr aproape general acceptat e că moderniștii au crezut că prin refuzarea tradiției ar fi putut descoperi noi și radicale feluri de a crea un „altfel de artă”. Se știe că artiști abstracți, inspirați de mișcarea impresionistă și de lucrările lui Paul Cézanne și Edvard Munch, au pornit conceptual de la presupunerea că atât culoarea cât și forma – nu reprezentarea lumii naturale – sunt elementele esențiale ale artei vizuale. Astfel, Wassily Kadinsky, Piet Mondrian și Kazimir Malevich au încercat să redefinească arta ca și aranjamentul culorii pure.

O ruptură tranșantă cu poezia romantică are loc în opera lui Edgar Allan Poe, Charles Baudelaire, Arthur Rimbaud, Stéphane Mallarmé, Paul Valery, Paul Eluard, Eugenio Montale, T.S. Eliot etc. Charles Baudelaire, animat de poezia lui Edgar Allan Poe, este primul teoretician al modernismului tratat ca un construct al imaginației, în care poezia și matematica sunt legate intrinsec. Poezia modernă, în această ordine de idei, se caracterizează prin ermetism, elitism, fragmentarism, antimimesis, impersonalizare, simboluri și mituri personale. „Poezia modernă, scrie Alexandru Mușina, este profund diferită de toată poezia, reprezintă un alt tip de poezie decât poezia clasică, manieristă sau romantică; între Mallarmé și Giambattista Marino distanța e mai mare decât între același Mallarmé și Maiakovski sau Ezra Pound; cum Ezra Pound ne apare mult mai asemănător lui Rimbaud sau e.e. cummings, decât lui Homer, deși *Cantosurile* poundiene sunt, explicit, o reluare a *Odiseei*” (Mușina, Alexandru. *Eseu asupra poeziei moderne*. Chișinău, 1997, p. 7).

Despărțirea de trecut se produce la început într-un chip radical și violent. Interpretările criticii autohtone sunt reductibile la opoziția care domină reprezentările criticii autohtone asupra interbelicului și asupra epocii anterioare – între modernism și tradiționalism; opoziție ea însăși întărită în chip exagerat, rigidizată și absolutizată. În descrierea specificului poeziei moderne, trebuie puși în evidență *factorii externi* și *factorii interni* în *reinventarea poeziei*; raportul dintre poet și savant în *explorarea realității*; *criza limbajului*, *criza eului* și *criza realității*. Poezia modernă e antimimetică, edifică o lume virtuală, artificială, o

„lume în care omul (desacralizat), a devenit, el, sistemul de referință”, că poezia, în formula lui Kandinski, „e copilul timpului său și cel mai adesea, mamă a sentimentelor noastre”.

Adrian Marino atribuie curentului literar statutul de *idee-forță*, de germene ideatic și de sensibilitate care se generează aparent spontan, proliferază, lansează structuri și viziuni treptat acceptate, care anihilează și contaminează incontrollabil modelul cultural anterior și apoi migrează din cultura care l-a ivit, sub forma unei „autonomii relative”, însă având un „coeficient anumit de agresivitate” în expansiunea sa. Actorii acestui spectacol al dinamicii literaturii sunt: „1. inițiatorii experimentali; 2. protagoniștii noului stil; 3. măștrii; 4. artiștii (*polished craftsmen*); 5. decadenții, a treia „generație a măștrilor” – fiind totdeauna „clasică”, moment de echilibru al forțelor în ascensiune și decadență.” (Marino, Adrian. *Dicționar de idei literare. Vol. 1.* București, 1976, p. 487-488).

Primii, „inițiatorii experimentali” sunt spiritele novatoare, ei adoptă atitudini curajoase în ceea ce privește descoperirea unor noi zone despre care literatura să vorbească, își asumă ascuțitul spirit critic față de vechile valori, pe care le depășesc prin negare, indiferență, parodiare sau corectare (precum romanticii, cu privire la regulile celor trei unități). „Inițiatorii experimentali” și „protagoniștii noului stil” practică noi metode de creație, schimbă, inovează la nivelul formelor, sunt oamenii momentului literar, lecturile lor incită, stârnesc discuții în mediile avizate, pentru ca mai târziu să se decanteze puțini dintre ei printre valorile esențiale. „Măștrii”, a treia categorie definită de Marino, propun și realizează marile sinteze din punct de vedere tematic, stilistic și estetic, ei rezistă dincolo de timp, devenind canonici, de neegalat în rafinarea limbii literare și în sondarea psihismului uman. „Artiștii (*polished craftsmen*)” rafinează într-o singură direcție, sunt cei care excelează printr-o singulară manieră de spunere, ei rămân în istoria literară ca producătorii unui model poetic a cărui eleganță a limbajului va fi greu de atins, spre exemplu sonetiștii italieni din Trecento și Quattrocento, manieriștii Gongora, Quevedo, Giambattista Marino. Ultima categorie, a decadenților pe care A. Marino îi consideră drept o generație clasică, de reaşezare a echilibrului, de potolire a patosului novator, nu trebuie privită în fapt ca fiind, axiologic vorbind, concurentă ori similară măștrilor, ci mai degrabă aceștia sunt condeiele epigonice obosite, care au (ne)șansa de a se situa cronologic într-un moment de acumulare și decantare a valorilor, moment care îi aduce în poziția de „pitici” aflați pe umerii „uriașilor”, ei nu se pot rupe de atmosfera intelectuală care i-a produs și nici de modelul estetic generat de curentul căruia îi aparțin, însă îi simt apogeul, ei sunt, paradoxal, spiritele crepusculare prin care se

deschid zorii unei noi sensibilități artistice. Conștiințe scindate, tragice, aceștia se află la răscrucea dintre marile mutații estetice, filosofice și stilistice.

Tipologia realizată de A. Marino este destul de rigidă pentru o definire concretă, empirică a faptelor literare, de aceea nu vom găsi decât rar autori care să poată fi definiți printr-o singură etichetă teoretică și nu trebuie pierdută din vedere nici situația neînregimentării în nici una dintre aceste categorii, atunci când scriitorul are o personalitate artistică atât de complexă și nu-și găsește posibilitatea afirmării identității în nicio zonă deschisă de curentul de gândire și sensibilitate contemporan lui. Abordarea teoretică a lui Marino urmărește existența curentului literar în genere, ca mod de viață culturală, exegeza sa conceptuală abstractizează, fără a eluda din definiția noțiunii ritmul său interior, istoria organică a fenomenului literar: „curent literar constituie un element viu, un *organism* care are ritmul, curba, istoria și destinul său ireversibil” (Ibidem, p. 495).

Antologia-monument „Modernismul literar românesc în date (1880-2000) și texte (1880-1949)” în două volume de Gabriela Omăt restructurează reprezentarea noastră despre istoria modernismului românesc și despre protagoniștii lui. În critica și istoria noastră culturală „emergența unei obsesii a termenului <<modern>>”, cum observă G. Omăt, începe de la utilizarea lui „modern”, cu sensul cronologic „recent”, „nou”, „contemporan”, „actual”. Odată cu apariția revistei condusă de Al. Macedonski, *Literatorul*, (după Adrian Marino) „o adevărată mină românească de principii estetice moderne”, pornește, pe lângă un eclecticism asumat, „tradiția modernistă a literaturii române” (Omăt, Gabriela. *Modernismul literar românesc în date (1880-2000) și texte (1880-1949)* Vol. I. Cuvânt introductiv, selecția, îngrijirea textelor și cronologie de Gabriela Omăt. București, 2008, p. 51). Nicolae Manolescu, în *Metamorfozele poeziei*, scrie: „Linia despărțitoare între vechi și nou taie în două pe Macedonski; dar Macedonski își asumă această metamorfoză neobișnuită, trăind-o ca pe propria lui metamorfoză, simbolizând un fenomen general printr-un destin individual. Macedonski nu pare a fi antrenat într-un proces străin, ci pare a provoca el însuși acest proces: a doua oară, de la Eminescu, destinul unui poet se identifică cu destinul general al poeziei. Nu ne putem imagina nașterea poeziei moderne fără cele două fețe de Ianus ale lui Macedonski, una îndreptată către trecut, alta către viitor” (Manolescu, Nicolae. *Metamorfozele poeziei*. București, 1968, p. 9).

Macedonski e inițiatorul, experimentatorul și promotorul principiilor poeticii simboliste: al „armoniei imitative”, al versului liber, al „instrumentalismului” (teoretizat de Rene Ghil, discipol al lui Mallarmé), al corespondențelor muzicale ale „literelor” („Fiecare literă din alfabet reprezentând

un ton muzical”). În eseu *Despre logica poeziei* (1880), unul din textele de căpătâi ale noii direcții poetice și memorabilă prin celebra aserțiune: „Logica poeziei este ne-logică față de proză și, tot ce nu e logic fiind absurd, logica poeziei este prin urmare însuși absurdul”. În 1892, Macedonski publică în *Literatorul* manifestul simbolist *Poezia viitorului*, în care simbolismul este proclamat etalon al „poeziei moderne”: „Rolul de căpetenie în poezia modernă îl are poezia simbolistă complicată de instrumentalism. [...] poezia modernă a început să graviteze către un ideal cu totul superior și că tinde a se deosebi de proză, de elocvența vulgară ce impresionează pe ignoranți, de succesele de bâlci ale antitezei, și că și-a creat în fine un limbaj al ei propriu...”. Ideea modernizării formelor literare e susținută prin experimentarea, traducerea și popularizarea poeziei parnasiene, simboliste și decadente de școală franceză, publică texte de referință pentru noua poezie, teoretizează procedeul simbolizării în articolul-replică *Simbolismul* (1895). În articolul *În pragul secolului* (1899), Macedonski pledează pentru simbolism, definit ca neoromantism: „Acea mișcare îndrăzneată, avântată spre ideal, a întrupat într-însa închiderea pentru profani a porților templului sacru; crearea unei limbi și a unor formule speciale acestor mari sacerdoți ce se numește *Poezie și Artă*; ținerea socotelii de valoarea de muzică și de culoare a semnelor grafice; deșteptarea de imagini, de senzații și cugetări cu ajutorul formei, crearea de ritmuri noi, flexibilizarea și înavușirea formelor existente, spre a se ajunge la muzică, imagine și culoare, singura poezie adevărată”.

Etapa de tranziție de la junimism la modernism între anii 1900 și 1910 e marcată de „începutul specializării <<moderniste>> a noțiunii de <<modern>>” (Gabriela Omăt). Printre momentele semnificative pentru modernismul din prima decadă de secol XX se remarcă: Ștefan Petică; programul „modern” de la *Vieața nouă*; Ion Minulescu, D. Caracostea, Ov. Densusianu, E. Lovinescu. Începutul vehiculării termenului de modernism, în critica literară de la noi, se datorește lui E. Lovinescu. În *Istoria literaturii române contemporane*, criticul face o disociație între „modernismul teoretic”, practicat de el la *Sburătorul*, sub forma unei „bunăvoințe principiale față de toate fenomenele de diferențiere literară”, și „modernismul de avangardă și experimental” al unor reviste de atitudine extremistă, precum *Contimporanul*, *Punct*, *Integral*, *unu* etc. Pentru E. Lovinescu, sincronismul cu mișcările novatoare din momentul prezentului literar european „implică modernismul ca un principiu de progres”. Lovinescu plasează poezia nouă în descendența simbolismului. Nicolae Manolescu e de părere că „într-un anume sens, istoria poeziei românești începe cu simbolismul” (Manolescu,

Nicolae. *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*. Pitești, 2008, p. 551).

În detectarea unor elemente relevante pentru istoria modernismului, Gabriela Omăt inserează o schemă „demarcatoare în fluxul de date, sub caracterizările următoare:

- I. 1880-1889. Emergența unei obsesii a termenului <<modern>>.
- II. 1900-1910. Începutul specializării <<moderniste>> a noțiunii de <<modern>>.
- III. 1911-1924. <<Modernism pe toate liniile>>. <<Modernismul>> înțelea ca descătușare a formelor literare.
- IV. 1925-1935. Coagularea unei fizionomii contradictorii a modernismului. Modernismul devine instrument canonic și reper al conștiinței literare. <<Modernisme>> interferente și concurente: *Sburătorul*, avangarda. <<Modernități contramoderniste>>: *Gândirea*, generația '27.
- V. 1936-1944. Modernismul învingător și declinant.
- VI. 1945-1955. Dezintegrarea și demonizarea sociologist-vulgară a modernismului. Canonul politizat substituie canonul estetic.
- VII. 1956-1979. Resurecția modernismului printre <<dezghețuri>> și redogmatizări. Revalidarea lui, ca grilă canonică, în deceniile șapte și opt, între rezistență și compromis.

1980-2000. Reacția <<protocronistă>> și insurecția <<postmodernistă>> contra establishmentului modernist. Descentralizarea și policentrismul postdecembriste, culminație a contestării canonului modernist” (Omăt, Gabriela. *Modernismul literar românesc în date (1880-2000) și texte (1880-1949)* Vol. 1. Cuvânt introductiv, selecția, îngrijirea textelor și cronologie de Gabriela Omăt. București, 2008, p. 12).

În absența unei istorii a modernismului literar românesc, clasificarea dată constituie un reper orientativ în regândirea, reinterpretarea fenomenului poetic încadrat între anii 1880 și 1980.

Modern, Modernism, Modernitate

Dificultățile și confuziile definirii conceptelor de modern, modernism și modernitate își au „biografia” și „istoria” lor. *Modernismul*, „de formație mai târzie, cum observă Adrian Marino, (dicționarele îi fixează apariția abia la sfârșitul secolului al XIX-lea), [...] este confundat adesea cu noțiunea, foarte înrudită, de *modern*, însoțit de aceleași dificultăți de analiză. [...] Ambele concepte participă din plin la sfera de idei de <<nou>>, <<actual>>, <<prezent>>,”

<<recent>>, în interiorul căreia tind să se identifice până la suprapunere. Conținutul lor imediat este temporal, cronologic, din care cauză *modernismul*, ca și *modernul*, preia toate caracterele și servituțile <<noului>>, de la <<actualitate>>, cu toate notele sale, până la <<modă>>. De unde instabilitatea latentă a definiției modernismului și, mai ales, pulverizarea sa permanentă, într-o suită de <<modernisme>>, unele mai noi decât altele” (Adrian Marino, *Modern, modernism, modernitate*, București, 1969, p. 98). Astfel se face că, pe parcursul anilor, modernismul înregistrează mai multe metamorfoze. „[...] Fiecare literatură, epocă, sau perioadă spirituală are sau afirmă <<modernismul>> său. [...] Modernismul românesc este oarecum sincron, nu însă și identic cu modernismul literaturilor occidentale. [...] Pot fi denumite în mod general drept *moderniste*, aparținând *modernismului*, totalitatea mișcărilor ideologice, artistice și literare, care tind, în forme spontane sau programate, spre ruperea legăturilor de <<tradiție>>, prin atitudini anticlasice, antiacademice, antitraditionale, anticonservatoare, de orice speță, repulsie împinsă uneori până la negativism radical. Ideea de <<ruptură>> este inclusă, de altfel, în orice secvență temporală care se substituie, prin negare și deci prin anulare, etapei precedente. Din care cauză, *modernismul* – produs al duratei, al devenirii istorice – implică în mod organic refuzul, contestația, antiteza trecutului. El introduce, în istoria spiritului și a literaturii, discontinuitatea, schimbarea [...] ori de câte ori literatura cunoaște răsturnarea unor poziții, modificarea bruscă a orientării, starea de spirit <<modernistă>> și-a făcut apariția. Acțiunea sa inevitabilă nu poate fi, în planul confruntărilor literare, decât adversitatea, polemica” (Ibidem, p. 101-102).

Aceeași ambivalență stă la baza teoriei lui Matei Călinescu despre cele două modernități (una progresist-emancipatoare, cosmopolită, burgheză, laică, diurnă, post-iluministă, alta reacționară, nostalgică, nocturnă). Cum rămâne totuși cu modernismul? Putem crede că avem de-a face cu mai multe modernisme, definibile în funcție de atitudinea lor față de tradiție, față de revoluție, de evoluție și de progres: există, de exemplu, un modernism prospectiv, în cadrul căruia accentul cade pe inovație și pe ruptură, după cum există un modernism retrospectiv, unde fidelitatea față de vechile canoane este cea care dă tonul.

Conceptul modern de poezie e marcat de o „substanțială întărire a <<conștiinței lingvistice>>; întregul statut clasic al limbajului e răsturnat: cuvântul poetic nu mai e un simplu mijloc de *imitație* a naturii, el *produce o nouă natură* în procesul propriei sale produceri. Poezia nu mai recurge la limbaj, ca la un instrument (fie el și de expresie), ci intră în limbaj, în dinamica lui internă, căutând să-l facă să-și semnifice propriul său principiu generator” (Matei

Călinescu, *Conceptul modern de poezie. (De la romantism la avangardism)*, București, 1972, p. 5).

Modernismul și postmodernismul „nu sunt separate, scrie Ihab Hassan, printr-o Cortină de Fier sau printr-un Zid chinezesc; deoarece istoria e un palimpsest, iar cultura e permeabilă față de timpul trecut, timpul prezent și timpul viitor. Bănuiesc că suntem cu toții, într-o oarecare măsură, victorienți, moderni și postmoderni în același timp” (Ihab Hassan, *Sfășierea lui Orfeu: spre un concept de postmodernism*, Caiete critice, 1986, nr. 1-2, p.182).

Canonul modernist

În *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Nicolae Manolescu identifică trei tipuri de canon: „După canonul romantic-național” (1840-1883) și acela clasic-victorian” (1867-1916), în care trebuie cuprinse și reacțiile de tot felul de la răscrucea secolelor XIX și XX, canonul modernist ocupă întreaga epocă interbelică, anticipat de mișcarea simbolistă de la începutul secolului și nu doar prelungit până în 1947, dar trezit la viață de neomodernismul anilor '60-'70” (după „canonul proletcultist” al anilor '50, lipsit de „criteriu axiologic”) și prelungit de cel postmodern, pentru că „paradigma postmodernă care succede celei moderne nu a impus și un canon postmodern” (Manolescu, Nicolae. *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*. Pitești, 2008, p. 17).

Preocuparea pentru teoretizare e o condiție sine qua non și pentru marii lirici Tudor Arghezi (*Vers și poezie, Ars poetica*), Lucian Blaga (*Filosofia stilului, Fețele unui veac, Noul stil*), Ion Barbu (*Poetica domnului Arghezi, „Evoluția poeziei lirice” după E. Lovinescu, Poezia leneșe*) ș.a. „Ce s-a petrecut de fapt cu poezia, susține N. Manolescu, a explicat cel mai bine Croce, primul ei teoretician ca fantezie și intuiție, după ce Nietzsche prevăzuse evoluția spre dionisiac a stării de spirit a artistului și moartea apolinicului, determinând practic triumful expresionist” [...] „Schimbarea criteriului poeticului” s-a produs în urma prăbușirii sistemului metric, „odată cu abandonul prozodiei, de care tânărul Blaga, verslibrist declarat, era foarte mândru” [...] „Poemul în proză a fost legitimat în măsura în care era liric. Încăunarea lirismului a aruncat în afara poeziei nu atât proza, cât epicul, didacticul, moralismul, raționalul, considerate nonpoetice pentru că erau obiective și opuse intuitivului, fanteziei, adică celei mai depline subiectivități. E. Lovinescu avea dreptate: poezia va însemna tot mai mult subiectivitate și lirism” [...] „Poezia tradițională era clară și rațională, chiar și când miza pe emoționalitate” [...] „Abia modernii au făcut din obscuritate o condiție naturală a lirismului” [...] „Adâncindu-se în subiectivitate, irațional și obscur,

poezia modernă a schimbat, odată cu sensibilitatea dominantă, teritoriul poeticului: în locul aceluia obștesc, comun și general-uman al clasicilor, ca și al romanticilor, a început să cultive unul individual, particular și uneori singular. Privatizarea aceasta a sentimentului se află la originea unei enorme mutații artistice. Sentimentul poetic a încetat să fie nu doar colectiv valabil, dar tot mai personal nerepetabil” (Ibidem, p. 552).

În prefața la prima ediție a *Structurii liricii moderne*, Hugo Friedrich nota: „Sunt trăsături comune ale unei structuri, ale unei alcătuirii cu o surprinzătoare insistență sub aparențele schimbătoare ale liricii moderne” (Friedrich, Hugo. *Structura liricii moderne de la mijlocul secolului al XIX-lea până la mijlocul secolului al XX-lea*. În românește de Dieter Fuhrmann. Prefață de Mircea Martin. București, 1998, p. 7).

Însemnele structurii baudelairiene sunt evidențiate în: depersonalizare, concentrarea și conștiința formei; lirică și matematică, timp crepuscular, estetica urâtului, „plăcerea aristocratică de a dispăcea”, creștinism în ruină, idealitatea goală, magia limbajului, fantezie creativă, descompunere și deformare, abstracțiune și arabesc. Caracteristicile structurii rimbauldienne sunt reductibile la: dezorientare, transcendență goală, anormalitate deliberată, „muzică” disonantă, ruptura cu tradiția, poezie citadină, revolta împotriva moștenirii creștine, eul artificial; dezumanizarea, iluminare, realitate distrusă, intensitatea urâtului, irealitate senzorială, fantezie dictatorială, tehnica inserției, poezie abstractă, poezie monologală, dinamica mișcărilor și magia limbajului. În structura liricii lui Mallarmé sunt evidențiate următoarele caracteristici: evoluție stilistică, dezumanizare, iubirea și moartea dezumanizate, lirica înțeleasă ca rezistență, ca muncă și ca joc, neantul și forma, exprimarea inexprimabilului, apropierea tăcerii, obscuritate, poezie sugestivă, nu inteligibilă, schema ontologică (îndepărtarea de real, idealitatea, absolutul, neantul, neantul și limbajul), disonanța ontologică, ocultism, magie și magie a limbajului, poezie pură, fantezie dictatorială, abstracțiune și „privire absolută”, singur cu limbajul.

La examinarea liricii europene în secolul al XX-lea exegetul aplică toate acestea concepte definatorii negative. Ferindu-se de simplificări, el subliniază că „în tabloul de ansamblu se conturează două direcții care permit o primă orientare. Sunt aceleași pe care în secolul trecut, le inițiază Rimbaud și Mallarmé. În linii mari avem de a face pe de o parte cu o lirică alogică a formelor libere, pe de altă parte cu o lirică a intelectualității și austerității formelor. Ambele direcții au fost programate în 1929, și chiar în contradicție tranșantă. Una din formule îi aparține Valéry: <<Un poem trebuie să fie o serbare a intelectului>> (...) Cealaltă formulă s-a născut din protest; autorul e suprarealistul A. Breton. Ea sună astfel:

<<Un poem trebuie să fie prăbușirea intelectului>>, iar imediat după aceea urmează: <<perfectiunea e trândăvie>>” (Ibidem, p.140).

O bună parte din poezia nouă, în primul rând avangarda, este trecută cu vederea, omisă din câmpul de investigație. Marcel Raymond, cu două decenii înaintea lui Friedrich, în *De la Baudelaire la suprarealism* întrevea două ramuri principale în poezia secolului al XX-lea: „*Florile răului* sunt unanim considerate astăzi drept unul din izvoarele vii ale mișcării poetice contemporane. O primă filieră, cea a *artiștilor*, ar duce de la Baudelaire la Mallarmé, apoi la Valéry; o altă filieră, cea a *vizionarilor*, de la Baudelaire la Rimbaud, apoi la ultimii veniți în rândul căutătorilor de aventuri” (Raymond, Marcel. *De la Baudelaire la suprarealism*. În românește de Leonid Dimov. Studiu introductiv de Mircea Martin. București, 1970, p. 61).

S-a afirmat și se afirmă că modernismul poetic nu se reduce la modelul elaborat pe linia Marcel Raymond – Hugo Friedrich, fenomenul este mult mai bogat decât întreg ansamblul de trăsături definitorii: Nenumăratele oscilații, ambiguități și confuzii în abordarea conceptului de modernism, tratat în opoziție cu cel de tradiționalism, au suscitât o serie de întrebări. Deocamdată, nu dispunem de o istorie a ideii de modernism în spațiul românesc. Apar mai multe semne de întrebare cu privire la modul de abordare al așa-numitei „modernități antimoderne” (al relațiilor dintre „modernisme” și „antimodernisme”). Pentru Antoine Compagnon, adevărații antimoderni sunt, în același timp, „niște moderni, încă și tot niște moderni fără voia lor” (Compagnon, Antoine. *Antimodernii*. De la Joseph de Maistre la Roland Barthes. Traducere din limba franceză de Irina Mavrodin și Adina Dinițoiu. Prefață de Mircea Martin, București, 2008, p. 11).

În cazul clasicilor modernismului poetic românesc vom constata că Bacovia, Blaga, Barbu, Arghezi trec de la simbolism, expresionism, parnasianism la așa-zisele atitudini antimoderne. Azi ei sunt „mai moderni decât modernii”. Un antimodernism în plin modernism. Modernismul adevărat a fost totdeauna antimodern. Ioana Em. Petrescu leagă numele lui Barbu de poetica postmodernismului. Pot fi remarcate mai multe inconsecvențe în „raporturile de includere-excludere din modernism și avangardă”. Insuficient de convingătoare este „structura liricii moderne” propusă de Friedrich, o structură care nu acoperă decât o parte a poeziei moderniste („modernismul înalt”).

Așa cum s-a observat, critica interbelică a pariat aproape exclusiv pe *poezia artiștilor* (prin Mallarmé până la Valéry). Și G. Călinescu și E. Lovinescu au promovat *poezia pură* teoretizată de abatele Bremond”. Vladimir Streinu în studiul *Tradiția conceptului modern de poezie*, publicat în *Pagini de critica literară* (1938) trece în revistă istoria poeticelor din antichitate până la Edgar

Allan Poe, care aduce marile inovații; el restituie poeziei noblețea aristotelică a plăcerii, combate ideea de inspirație, poemul construindu-se treptat, cu preciziunea și rigoarea logică a unei probleme de matematică. El pune pe primul plan chestiunea poeziei pure, a colaborării poeziei cu muzica, vorbește despre sugestie. Pe un asemenea drum, care deschidea o nouă epocă, aceea a modernismului, Poe va fi urmat în Europa de Baudelaire, Mallarmé, Paul Valéry. Toate aceste inovații, cărora le subscrie și Vladimir Streinu, își vor găsi ecou într-o măsură mai mică sau mai mare și în lirica românească din secolul XX și mai ales din perioada interbelică.

Modernismul poetic românesc nu poate fi conceput în afara eminescianismului. Se identifică un eminescianism latent. Marin Mincu afirmă că „are loc un fenomen permanent *de infuzie și transfuzie a eminescianismului în corpos-ul, trecut și viitor al literaturii românești*”; eminescianismul reprezintă „un fundament al creativității românești”, „o invariantă specifică” alături de mioritic, „sub auspiciile categoriale” ale căreia „s-a modelat” „specificul nostru național”, exprimat odată cu apariția lui Eminescu (Mincu, Marin. *Paradigma eminesciană*, Constanța, 2000, p. 296-297).

Marin Mincu e de părere că „vom descoperi un eminescianism oracular la Antim Ivireanu, un eminescianism alegoric la Dimitrie Cantemir, un eminescianism sociogonic și imnic la Heliade, un eminescianism preromantic la Vasile Cârlova, un eminescianism paremiologic la Ion Creangă, un eminescianism filosofic la Vasile Conta, un antieminescianism la Macedonski, un eminescianism epigonic la Vlahuță, un eminescianism mistic și pamfletar la Arghezi, un eminescianism mitic la Blaga, un eminescianism germanic la Ion Barbu, un eminescianism bacovian la Bacovia, un eminescianism inițiativ și vizionar la Sadoveanu, un eminescianism elin la Călinescu, un eminescianism elegiac la Nichita Stănescu, **un eminescianism viitor la un poet viitor, care deși nu s-a născut este deja marcat de aceeași ereditate**”. Rezumând, „Eminescianismul impune *o viziune categorială și un stil* cu rădăcini înfipite adânc în tot ce se referă la cultura *pre-* și *post-*eminesciană. După Eminescu se vor conștientiza treptat acele câteva traiecte creative ce vor căpăta o funcție canonizantă”. Mai mult: „Substanța ideologiei eminesciene va fi asimilată de cultura românească, iar sondajele vizionare și onirice ale eminescianismului vor marca definitiv orientarea discursului poetic modern”(Mincu, Marin. *Scurtă privire asupra poeticității românești*. În: Marin Mincu. O panoramă critică a poeziei românești din secolul al XX-lea. (de la Alexandru Macedonski la Cristian Popescu), Constanța, 2007, p. 12-13).

Insistând pe dominantă estetică a lirismului, ca liant cu epoca, exegeta Ioana Em. Petrescu (*Eminescu și mutațiile poeziei românești*) demonstrează și fixează

„reperle unui concept-etalon de «poeticitate»” pentru scriitorii de mai târziu, prin „instituirea unui tip «metaforic» din care se vor revendica Tudor Arghezi, Lucian Blaga și, în raport cu care, modificări structurale vor aduce doar Ion Barbu și Nichita Stănescu, poeți exersând alte modalități de depășire a rupturii „subiect-obiect”.

Ion Bogdan Lefter pledează pentru reconstrucția conceptuală a modernismului românesc. Exegetul susține că: „În cazul modernismului, sub umbrela conceptuală a marelui curent literar și cultural, își găsec locul și simbolismul, și parnasianismul, și instrumentalismul, și prerafaelismul, și decadentismul (...), și poezia pură, și avangardele, ca și porțiunile nonreziduale ale sămănătorismului, poporanismului și mai ales ale ortodoxismului și ale tradiționalismului mai <<neutru>> (tip Ion Pillat, de exemplu)” (Lefter, Ion Bogdan. *Recuperarea modernității. Pentru o nouă istorie a literaturii române*, Pitești, 2000, p. 182).

Neomodernism. Rupturi rizomice

În poezia secolului XX, modelul eminescian stă la baza unei *noi imagini a lumii*. Toți marii poeți – Arghezi, Blaga, Barbu, Bacovia, Stănescu, Sorescu sau Cărtărescu – l-au rescris în felul lor pe Eminescu, pentru că Eminescu nu e doar „un etalon al poeticității” (Petrescu, I. Em. *Eminescu și mutațiile poeziei românești*. Cluj-Napoca: Editura Dacia 1989, p. 17), dar și un model catalitic și stimulator în cele mai importante metamorfoze și bătălii canonice.

Un adevăr incontestabil e că și în poezia română din Basarabia este evidentă axioma: „Câte generații, atâția Eminescu”. O teză care se impune de la sine e că modernismul, care înglobează toate curentele postromantice, de orientare reformatoare: parnasianismul, simbolismul, imagismul, avangardismul, expresionismul, existențialismul etc., coexistă concomitent, elementele cărora sunt reactivate în poezia șaizecistă.

Neomodernismul românesc, marcat de reprezentanții Cercului Literar de la Sibiu (Ion Negoïtescu, Radu Stanca, Ștefan Augustin Doinaș etc.) se impune prin reacția tranșant „anti-tradiționalistă”, prin „resurecția baladei”. Poezia generației lui Nichita Stănescu, Cezar Baltag, Marin Sorescu, Ioan Alexandru, Ana Blandiana, Ileana Mălăncioiu, Leonid Dimov, Emil Brumaru etc. se caracterizează prin *ruptură* de dogma realismului socialist, renunțarea la poezia angajată, despărțirea de „spiritul veacului” și întoarcerea la „structura liricii moderne”, la valorile poeziei interbelice.

Nichita Stănescu, liderul generației șaizeciste, radicalizează din temelii limbajul, sistemul de convenții poetice. După Eminescu și Arghezi, Stănescu se

afirmă ca „întemeietor” al unui nou limbaj, al unei lumi de dincolo de cuvinte. O mutație fundamentală are loc în statutul poetului și al artelor poetice. Ies în evidență recuperarea „poeziei pure”, gratuitatea și „plăcerea textului”, reinterpretarea mitului, cultivarea metaforei, instaurarea individuației, a viziunii moderne, a fragmentarismului, ludicului, intertextului etc.

În contextul despărțirii de tradițiile golemice, artificiale de proveniență sovietică, dominante nu numai în „obsedantul deceniu”, efortul de conservare a identității naționale este, pentru scriitorul basarabean, mult mai important decât formele de expresie, inovațiile „poeziei lingvistice”, manierismele, ingineriile verbale, arabescurile virtuozose ale neomoderniștilor din Țară. În spațiul dintre Prut și Nistru, „rezistența prin cultură” e reductibilă la „întoarcerea la izvoare” (Mihai Cimpoi), la folclor, la modelul eminescian (ca centru iradiant al canonului literar românesc), la oralitate, inocență sentimentală, la „directitatea, elementaritatea limbajului”, la amestecul de „notație etnografică, de idilism și de sentimentalism” (Manolescu, N. „*Mamă, tu ești patria mea*”, Grigore Vieru, poetul [monogr. colectivă; coord: Mihai Cimpoi], Chișinău: Editura Știința, 2010, p. 59-62), multe alte de acestea în conexiuni rizomice, depistate, de exemplu, în poezia lui Grigore Vieru, nu sunt tratate ca deficiențe irecuperabile. E adevărat: după marele modelele moderniste, „este greu să ieși din timp și să întorci roata poeziei românești”. Grigore Vieru și generația sa, consideră Eugen Simion, „reprezintă pentru această provincie românească năpăstuită mereu de istorie ceea ce a fost, la începutul secolului, generația lui Goga pentru Transilvania. Similitudinea de destin are și o prelungire în plan poetic. Sub presiunea circumstanțelor, poezia se întoarce la un limbaj mai simplu și își asumă în chip deliberat un mecanism național pe care, în condiții normale, lirismul pur îl evită” (Simion, Eugen, *Grigore Vieru, un poet cu lira-n lacrimi*, Caiete critice, 1994, nr. 1-3, p. 21).

Este un postulat valabil pentru o bună parte a poeziei șaizeciste, dar, totodată, trebuie reținut că generația lui Vieru și Damian a trecut prin câmpul de atracție al neomodernismului sau a adaptat neomodernismul la un tradiționalism deschis, receptiv, asimilator.

Generația șaizecistă din spațiul pruto-nistrean, generația lui Grigore Vieru și Liviu Damian, în virtutea mai multor împrejurări îl are pe un Eminescu al ei; e o generație care marchează revenirea la matricea tradiției, „descoperă” poezia lui Blaga, Arghezi, Barbu, nu de rare ori, e adevărat, impunând „maximalismul etic” înaintea celui estetic. Șaizeciștii basarabeni, chiar dacă nu se arătaseră „periculoși”, rămâneau incomozi pentru că, în opinia lui Big Brother, „se uitau peste Prut”. Evenimentele din Cehoslovacia, în primăvara lui 1968, au

însăpământat regimul totalitar accelerând, furibund, înghețul „dezghețului hrușciiovian”. E vremea în care se reinstaurează treptat „glaciația neostalinistă”. La București, dimpotrivă, se schițează un reviriment, e adevărat, pe scurtă durată, până la Tezele din iulie 1971. În schimb la Moscova, în centrul imperiului, aceste semne se resimt în toate formele vieții spirituale, dar mai cu seamă în schimbarea atitudinii față de „poezia de estradă” a unui Andrei Voznesenski sau Evgheni Evtușenko.

După „cortina de fier”, în a doua jumătate a secolului trecut, ia amploare literatura disidentă, un fenomen aproape nesperat sau total necunoscut plaiului mioritic. La marginea imperiului, repercusiunile campaniilor de la Centru se resimt cu întârziere pentru că după *Numele tău* (1968) de Grigore Vieru și *Sânt verb* (1968) de Liviu Damian, volume cu câteva texte subversive, mai apar în inerția reabilitării și resurecției esteticului *Aripi pentru Manole* (1969) de Gheorghe Vodă, *Firul Ariadnei* (1970) de Anatol Ciocanu, *Melodica* (1971) de Dumitru Matcovschi, de fapt, o rescriere a *Descântecelor de alb și negru* (1969), arestate, se încheie, vorba lui Em. Galaicu-Păun, „primăvara pragheză” a literaturii române din Basarabia. Volumul *Săgeți* (1972) de Petru Cărare (de fapt, unicul disident al generației) e retras din vânzare, marcând deja ofensiva acerbă a cenzurii.

Neomodernismul, fie și prin rupturi rizomice, are un impact decisiv asupra metamorfozelor poeziei șaziceiste/ șaptezeceiste din Basarabia. Probarea/ proba esteticului produce o schimbare, prin continuare sau ruptură, a conceptului de poeticitate, o mutație de la est-eticul ardent al *reazemului* - „Dar mai întâi să fii sămânță” (Gr. Vieru) - la esteticul „eliberat de sentimentalitate”, la poezia imaginarului, a lumilor virtuale, a *modurilor poetice*.

Tradiționalitatea sau modernitatea unei poezii se stabilește, cum se știe, în funcție de doi factori, de 1) raportul dintre eul poetic și lumea înconjurătoare și 2) în funcție de sistemul de imagini. Schimbarea de paradigmă între anii '60 - '80 trebuie concepută ca o recuperare, o revenire la modernismul interbelic, fenomen definit de unii ca *neomodernism* sau „remake modernist” (Nicolae Manolescu), sau „tardomodernism” (Mircea Cărtărescu).

Ceea ce rămâne din literatura șaziceistă e poezia lirică, subversivă și evazionistă, unele texte de „poezie pură” din Gr. Vieru, A. Busuioc, Gh. Vodă, A. Codru, I. Vatamanu ș.a. Șansa de supraviețuire a avut-o lirica erotică și peisagistică. Șaziceștiții revin la statutul de poet orfic (Gr. Vieru, L. Damian, A. Codru), la baladă (Pavel Boțu, A. Codru, D. Matcovschi, I. Vatamanu, V. Teleucă), la lirica meditativă (Gr. Vieru, Gh. Vodă, V. Teleucă, L. Damian, A. Cibotaru), la limbajul metaforic dens (A. Codru, P. Boțu, L. Damian), adoptă

formele indirecte de expresie, limbajul esopic, alegoria, parabola și reinterpretează/ rescriu mitul.

În centrul universului poetic se situează un eu în criză identitară, figura privilegiată e bufonul, nebunul, unicul capabil să rostească adevărul. Astfel eul poetic al lui Liviu Damian se resemnează în ipostaza „nebului ce scrie”, figura nebului servindu-i drept pretext de a râde în gura mare de „veacul crunt, mișel”. Copilul teribil al generației „copiii anilor treizeci”, Nicolae Esinencu, merge pe urmele lui Geo Dumitrescu și M. Sorescu, cultivând o poezie în contra sens cu moda poetică. De altfel, V. Teleucă după 1989 se convertește la postmodernism, mostre postmoderniste atestăm la histrionicul Aureliu Busuioc care, „suferind uneori de daltonism”, face teatru din orișice subiect (*Heraldică*), și oricât de paradoxal ar părea, chiar și la „pășunistul” Grigore Vieru (*Pictează-mi o miriște*).

Raporturile poezilor cu realitatea, cu destinul, cu timpul au trecut prin tratamente simptomatice, constituind scenăria unei mitopo(i)etici a „ochiului al treilea”. Poezia șaptezecistă evoluează de la limbajul și convențiile moderniste, la ludicul de limbaj postmodernist, la poezia lingvistică. În plan epistemic, metaforele și simbolurile obsedante „degradează” în metonimii și oximorone, limbajul reflexiv e defavorizat de limbajul tranzitiv, iar în plan ontic, elementele noi, stihia timpului și nisipul pustiei, intensifică drama imposibilei împăcări ale sinelui cu o identitate certă.

Iulian Filip, care deschide colecția *Debut*, se situează între poetizare și depoetizare; Vasile Romanciuc e un Pygmalion al cuvintelor nescrise; la Nicolae Dabija literatura are chipul lui Dumnezeu, altădată, lumea lui e a unui „cerc de cretă”, o lume în „al cincilea anotimp”; Leonida Lari și-a creat o imagine de răzvrătită bine gestionată, stăruind între tentația orfică și cea mesianică, între discursul mistic și poezia sentimentului național; Marcela Benea repune în drepturi poezia minoră, înscrisă ca într-o asceză, mascând totodată și o teamă de risc în deconstruirea unei puternice tradiții a „poeziei de estradă”. Leonard Tuchilatu, poetul umbrelor, meditează asupra morții, a omniprezenței ei, insistă pe efemeritatea și nimicnicia trecătorului pe pământ („umbrele noastre, duse după soare, s-au întors cu nimic”); scriitura Valeriei Grosu are un traiect oscilant de la poezia materială, vegetală, „referențială” la lirica spiritualizată, estetică și eretică în bună parte de modă retro; Ion Hadârcă restabilește dialogul cu divinitatea, imperativul acestei restabiliri își află expresie în cuvinte arhetipale, în timp ce haosul e raționalizat într-o artă combinatorie în stil manierist; Leo Butnaru își face un autoportret cu palimpsest; Arcadie Suceveanu se impune printr-o ars combinatoria; Eugen Cioclea cultivă o estetică a antipoeticului; Vsevolod Cernei face autoficțiuni cu măști; Andrei Țurcanu exorcizează demonicul.

Șaptezeciștii au mers pe linia artelor poetice ale șaizeciștilor, ceea ce a dat apă la moara exegeților din vremea de pe urmă să-i inculpe de anacronism, kitsch ideatic, timiditate în experimentele poetice. Neomodernismul, foarte eclectic în momentele lui esențiale, adaptat la tradiționalismul intrinsec al poeziei anilor '60 - '80 are un impact decisiv în metamorfozele tranziției de la modernism la postmodernism.

*Al. Burlacu. Trecutul prezent : Secvențe critice. Chișinău:
UNU, 2024, pp. 14-26*

ÎN AȘTEPTAREA NOULUI VAL

Moto: *Nu facem decât să ne
glosăm reciproc, să ciugulim
ici și colo din alții.*

Montaigne

O literatură îngropată în cimitirul literelor chirilice

MOARTEA firească a *literaturii moldovenești* la sfârșitul deceniului al nouălea e un eveniment care rămâne a fi conștientizat. Capodoperele gen *Dimineața pe Nistru, Deșteptarea, Tovarășul Vanea, Cresc etajele, Badea Cozma* și multe... multe altele țin deja de trecutul nostru „glorios”. Trist și dezolant e că puțini, foarte puțini prozatori riscă să-și translitereze opera. De ce? Pentru că...

Oricum, azi cu toții sunt „disidenți”. *Disidenți*, pentru că au locuit în „mlaștină”, pe „insula lui Circe”, pedepsiți sau nepedepsiți. Hrăniți cu torocală, unii au ajuns să meargă în patru labe. Alții, cum au pornit a „grohăi”, nu mai conțin. Dar păzea! În „ceața tranziției” un alt lot a început să se aplece înainte „cu toate extremele anterioare”. Doamne, mult prea mari sunt fermecele Puterii. Incredibil, dar istoria preacurviei Literaturii cu Puterea se repetă ca în toate utopiile și antiutopiile, mereu în contratimp. De aici, probabil, și presentimentul devizei: „Haideți să producem maculatură de calitate!” Astfel, dintr-un program guvernamental de editare și reeditare a operelor scriitorilor moldoveni până în anul 2000 ne-am ales doar cu un „sfârâiac” (Creangă). De fapt, nu! Totuși „Patriarhul” literaturii moldovenești și-a îmbrăcat opera în vestimentație nouă, dar aici intrăm în o altă zonă. Asupra subiectului vom reveni în mod special.

Din textiada ultimului timp

DISPUTA dintre tradiționaliști și moderniști în proza anilor '90 înregistrează mai multe momente revelatorii. Fără îndoială, polemica de creație, în ultimă instanță, constă în justificarea prestigiului unor valori literare, care trec drept „noi” sau „vechi”. Opinia mea e că proza basarabeană are două centre de forță.

Într-un cerc, mai larg, se situează romanul tradițional, de tip balzacian-rebrenian, cu un puternic mobil utopic, fantastic. (*Badea Cozma* cu „revoluție-n Bursuc mai ceva ca-n Peterburg” este doar un caz deloc bizar).

În al doilea cerc, mai restrâns, se află romanul modernist, de tip proustian – camilpetrescian. Acest tip de roman e mult prea modest, nesemnificativ. Și cu totul singuratic e romanul postmodernist, primele însemne ale căruia Nicolae

Manolescu le depistează încă în proza lui Urmuz, T. Arghezi, Mateiu I. Caragiale, M. Blecher. În cadrul acestui tip de scriitură poate fi plasată doar *Povestea cu cocoșul roșu* de Vasile Vasilache. Sincer vorbind, în linii generale disputa de creație în anii '90 se polarizează, pe de o parte, în jurul romanului tip Vasile Vasilache cu *Povestea cu cocoșul și Surâsul lui Vișnu* și, pe de altă parte, Vladimir Beșleagă cu *Zbor frânt și Viața și moartea nefericitului Filimon*. Tot aici, îl includem pe Aureliu Busuioc cu *Singur în fața dragostei* sau mai puțin semnificativul *Lătrând la lună*. Dintre aparițiile editoriale de la '90 încoace romanele acestea rămân, deocamdată, mai importante. Întrebat "Cum apreciați starea prozei basarabene din ultimul timp?", Vasile Vasilache dă un răspuns acid și dur: "Proză nu prea există. Sau e prin sertare, sau ... se scrie".

Despre mainimic sau câte ceva din secretele literaturii de sertar

LITERATURA de sertar întârzie să apară. Odiseea editorială a mai multor romane semnate de Ion Druță, Vladimir Beșleagă, Vasile Vasilache etc... etc... a fost o lecție pentru toți „indezirabili”. Politica de editare a noilor manuscrise, în cazuri speciale mai întâi la Moscova și apoi la Chișinău, a dat rezultate scontate. După strangularea revistei *Novâi mir*, după exilul și expulzarea forțată a mai multor scriitori ruși de valoare (dintre care cel mai reprezentativ rămâne Aleksandr Soljenițin), vidul spiritual din *centru* a fost umplut cu soli de la periferiile imperiului, etalându-se teoria literaturii sovietice multinaționale ca o culme a literaturii universale. Aceștia „criticau” sistemul de pe pozițiile unui conservatorism specific prozei rurale, mult mai puțin agresiv și periculos regimului. Din perspectiva dată „disidența” inofensivă și inocentă a prozei rurale era chiar încurajată. (Deschideți parantezele, puneți numele unui C. Aitmatov, I. Druță etc., a căror operă e populată de comuniști, și veți descoperi cât de anticomuniști și disidenți sunt creștinii, musulmanii și toți apostolii).

Și totuși literatura scrisă pentru sertar nu este un fenomen cu totul străin scriitorilor noștri. Și azi rămân nevalorificate manuscrisele mai multor scriitori basarabeni. Anume literatura de sertar a unui Vlad Ioviță, Nicolai Costenco, Nicolae Vieru, Lidia Istrati, Vladimir Beșleagă, Aureliu Busuioc poate fi mai elocventă, inedită sau chiar mai valoroasă decât opera lor editată. Mari surprize nu ascund sertarele, dar scrisorile, jurnalele își așteaptă, cu siguranță, timpul publicării. Mai bine spus, doar memoriile, scrisorile și jurnalele, ca mod de supraviețuire spirituală într-un mediu ostil, mai pot salva aparențele unei literaturi... inexistente (a paraliteraturii sau maculaturii noastre).

De la sămănătorism la neosămănătorism

DACĂ e să apelăm la conceptele lui Lucian Blaga, literatura română din Basarabia ține de *cultura minoră*. Este o formulă ce cuprinde evoluția literaturii noastre în momentele ei esențiale, prin ce are ea mai rezistent și totodată mai anacronic. Deci e o literatură de inspirație preponderent rurală, cu un spațiu mioritic și un timp artistic atemporal, cu o foarte mare miză pe elementul etnofolcloric, din cercul închis al căruia nu poate ieși. M. Cimpoi vede în scriitorii basarabeni „păzitori fideli” ai fondului etnofolcloric, fond pe care-l opun noului formal. Și o remarcă esențială: „Conservatorismul basarabean are, astfel, rațiuni polemice, el fiind întreținător de ființă națională, de continuitate românească”. Nu întâmplător Eugen Lungu, în aceeași revistă bucureșteană, observa că „o resurecție a ideii naționale incită, de regulă, și o resurecție a sămănătorismului, acesta renăscând din propria „cenușă”. În noua situație, când „tranziția schimbă măsura tuturor lucrurilor” (Ion Simuț), starea prozei se modifică fundamental. Ceea ce ieri era un element pozitiv astăzi a devenit fatalmente anacronic. Anacronismul în toate aspectele lui este păcatul capital al prozei noastre. Iulian Ciocan, în eseu *Miorița și proza românească din secolul XX*, Contrafort, 1997, nr. 7-8-9), pune *Toiagul păstoriei* într-o lumină demitizantă. Prin antimioriticul ei programatic se face inconfundabilă și noua proză.

Câteva încercări de sincronizare (în anii '90)

DINTRE romanele mai noi apărute în ultimul timp, remarcăm *Schimbarea din strajă* (1991) de Vitalie Ciobanu, *Cubul de zahăr* (1991) de Nicolae Popa, *Goana după vânt* (1992) de Lidia Istrati, *Gesturi* (1996) de Em. Galaicu-Păun și *Lătrând la lună* de Aureliu Busuioc. Toate aceste romane, foarte bune în intenții, sunt, în fond, ratate. (Tinerii deja au depășit acest nivel de scriitură. O testează prozele lor scurte din ultimii doi-trei ani. Remarcăm aici pe Constantin Cheianu, Iurie Bodrug chiar și pe Dumitru-Dan Maxim). Peste timp nimeni nu are să-și amintească de ele, dar și mai proaste sunt romanele și prozele pe care nu le-am numit. Probabil într-o literatură care doarme și visează un spirit critic ar trebui declarate cele mai proaste cărți ale anului. (Pentru anul '97, spre exemplu, poate fi înaintată *O femeie își caută ... pantalonii* de Boris Druță).

Însemnele înnoirii: dialogul textelor

PROZA noastră are de trecut peste mai multe handicapuri. Dar principalul e că scriitorul basarabean a înțeles o teză de bază, de fapt simplă, cum susține Adrian Marino: „...Orice text trece printr-un pre-text; orice text este un intertext; orice text este produs prin „transformarea” unui alt text; orice text este chiar „o

mașină de produs texte”. Aceste formule sunt conștientizate și aplicate în scriitura lui N. Popa, V. Ciobanu, L. Istrati, Em. Galaicu-Păun ș.a. Scriitorul cu „patru clase la împăratul Nicolai” nu are nicio șansă să supraviețuiască. „Un text se scrie cu texte și nu cu fraze sau cuvinte” – afirmă Philippe Sollers. O altă figură importantă a noii critici franceze, Julia Kristeva, exprimă un adevăr, aproape fără paternitate: „Orice text se construiește ca un mozaic de citate, orice text este o absorbție și transformare a unui alt text”. *Gesturi* de Em. G.-P. în acest plan e foarte elocvent. Nu mai puțin inventive sunt *Cubul de zahăr* de N. Popa și *Schimbarea din strajă* de V. Ciobanu. La drept vorbind, fenomenul intertextualității e foarte vechi, dar cunoaște o amplificare deosebită în literatura secolului al XX-lea, în special în a doua jumătate.

Tehnică narativă și ontologie romanescă

FLAUBERT, într-o scrisoare a sa, mărturisește că „ceea ce i se pare frumos și ar dori să realizeze este o carte despre nimic, o carte fără suport exterior..., o carte care aproape să nu aibă subiect sau cel puțin subiectul să fie invizibil, dacă lucrul acesta este cu puțință”. „Nimicul” sau ontologia nimicului devine subiectul atractiv și stimulator în proza noastră din anii '90. *Badea Cozma* cu revoluția lui, dar și cu „complexele agro-industriale”, nu-și mai află loc în spațiul basarabean. Se asimilează o tehnică nouă, care presupune și o ontologie nouă. Am încercat să demonstrez aceasta în articolul *Tehnică narativă în „Povestea...”* lui Vasile Vasilache (Contrafort, 1997, nr. 8). Procedeele utilizate de Vasilache sunt foarte frecvente și în proza noastră din anii '90, precum și altele noi, pe care le remarcă Matei Călinescu: o nouă utilizare existențială sau „ontologică” a perspectivismului narativ; dublarea și multiplicarea începuturilor, finalurilor și acțiunilor narate; tematizarea parodică a autorului; tematizarea nu mai puțin parodică, dar mult mai deconcentrată a cititorului; tratarea pe picior de egalitate a acțiunii și ficțiunii, a realității și mitului, a adevărului și minciunii, a originalului și imitației, ca mijloc de a accentua imprecizia; autoreferențialitatea și „metaficțiunea”, ca mijloace de dramatizare a inevitabilei învârtiri în cerc; versiunile extreme ale “naratorului îndoielnic”, utilizate uneori, paradoxal, pentru a obține o construcție riguroasă ș.a.

Esențele și aparențele sincronizării

INTERTEXTUALITATEA nu este un colac de salvare pentru proza noastră. Nu e niciun panaceu. Evoluția prozei din Țară spre un „nou antropocentrism” cunoaște multe experimentări.

În inerția unor opinii ne mângâiem cu ideea sincronizării. Sincronizările prozei sunt niște blufuri. 3-4 romane nu fac o literatură. Suntem la vârsta însușirii

unui nou alfabet al prozei. Poate că proza scurtă la acest capitol e într-o stare mai favorabilă decât marile construcții românești. Astăzi alte sunt valorile prozei orientate spre o nouă mentalitate, noi viziuni ale corporalității. Gratuitatea sau artificialitatea, extrema convenționalitate sau elementul ludic sunt componentele tehnicii narative care vin să exprime absurditatea existenței ființiale.

En attendant Godot

CARE e vina criticii... de Godot n-a mai venit? Poate a trecut pe alături? Poate că... va veni? Oricum, noul val nu credem să fie „al nouălea val”.

Care e starea prozei basarabene? Ea se scrie. În ce constă absurditatea situației? *Nota Bene!* Proză nu există, dar discuții putem face.

1997

TEHNICA NARATIVĂ ÎN „POVESTEA...” LUI VASILE VASILACHE

„...Tehnica romanescă trimite
la metafizica romancierului.”

Jean-Paul Sartre

Povestea cu cocoșul roșu rămâne nu numai cel mai important text din scrisul lui Vasile Vasilache, dar – din mai multe puncte de vedere – și unul dintre cele mai interesante romane din tot ce a dat literatura basarabeană. Doar *Zbor frânt*, *Viața și moartea nefericitului Filimon sau anevoioasa cale a cunoașterii de sine* de Vladimir Beșleagă, *Singur în fața dragostei*, *Hronicul Găinarilor* de Aureliu Busuioc și încă alte două-trei ar putea concura, dar nu și în mod desăvârșit, cu romanul lui V. Vasilache. *Povestea cu cocoșul roșu* ține de o altă „vârstă a romanului”. De aici provin, cu siguranță, și deosebirile de tehnică și ontologie romanescă.

În spațiul literaturii române din Basarabia, romanul lui V. Vasilache este primul între foarte puținele modele... postmoderniste. Chiar dacă această tentativă de clasare ar putea fi, pentru unii, discutabilă, romanul înfățișează câteva elemente esențiale și indispensabile pentru proza postmodernistă. Între cele mai tranșante și, prin urmare, incontestabile semne ale ei se remarcă **fragmentarismul**. Fără îndoială, fragmentarismul, în tendința lui de totalizator, în *Povestea cu cocoșul roșu*, rezultă din multiplicarea punctelor de vedere. Cu precădere aici, dar și în *Izvodul zilei a patra*, *Surâsul lui Vișnu*, *Elegie pentru Ana-Maria* orice fapt, fenomen, eveniment e „abordat” și „relatat” din diferite puncte de vedere. Există în prozele lui Vasilache un punct de vedere central, privilegiat, al naratorului, care, de regulă, preferă să vizualizeze subiectul pornind de fiecare dată, cum observă un coleg, de la „Adam și Eva”, iar discursul „cu tâlcui” ambiguu și simboluri emergente, cu subtexte lunecoase și ademenitoare este adevărat prin „scene directe” ale evenimentului. Uneori, însă, **showing-ul** și **telling-ul** sunt pe rând abandonate unul în favoarea altuia. Pe scurt, oricare ar fi realitatea naratorială, experiența cinematografului nu este străină scriitorului. În orice caz, dificultățile pe care le ridică romanul în calea înțelegerii lui sunt legate și de tehnica narativă, sau, în primul rând, de tehnica lui narativă. Neînțelegând aceasta, este foarte ușor a elogia sau a blama pe Vasilache. Mult mai anevoios e să pătrunzi în subtilitățile textului, să discerni valorile lui dominante. Toată critica a văzut în „poveste” un roman original, dar s-a apropiat de el cu instrumente vechi, scăpându-i substratul polemic. (Între altele – un milițian îl dumirește pe Ponoară: „Uite așa, tovarășe, și ... încheie-te la cămașă (sic!). Și ține minte un lucru: cel ce

nu face politică, totuna face politică: cireada-i pierdută...”). În virtutea unei inerții, critica, mai puțin inițiată la acea vreme într-un nou tip de roman, a acceptat în analizele ei punctul de vedere al naratorului. Estimările s-au efectuat unilateral, ignorându-se un lucru esențial: „povestea” e un roman în mare parte non-mimetic, iar fragmentarismul cu strategia sa a „descentrării” este o replică fină dată unei mentalități artistice dominantă la noi și azi, promovând un anumit tip de roman, în care naratorul demiurgic are deprinderi „totalitare”.

Nu întâmplător punctul de vedere al naratorului este concurat de alte câteva, nu mai puțin distincte, ce aparțin lui Serafim, lui Anghel, academicianului, iar peste aceste patru „centre”, puncte de vedere sau „voci” mai e și „gura satului” care înmulțește „vorbele, zvonurile, prepusele”. Odată cu aceasta se impun și alte viziuni ce îmbogățesc mozaicul lumii imaginare. Într-adevăr, din punctul de vedere al omului s-a spus, se pare, totul sau aproape totul, de aceea insolitul existenței (uneori aproape atemporale) îl putem afla nu numai din punctul de vedere al unui sau altui individ uman, în mare măsură bizari, ci și din punctul de vedere al bouțului – „personajul” principal – , iar acesta, în jurul căruia se clădește lumea imaginară, mai are povestea lui cu Tăunul, în timp ce Academicianul, prin analogie, își înalță discursul său alegoric cu Țânțarul etc., „povestea” astfel ramificându-se în o mie și una de povești. Toată această „ordine” discontinuă asigură democratismul și relativismul cunoașterii moderne, adică parțialitatea cunoașterii și evaluării artistice. „Dictatura” auctorială, tiranică, din romanul tradițional este înlăturată, iar tehnica „fragmentului” favorizează șansa descoperirii ontice.

Povestea cu cocoșul roșu este axată pe o utopie cu câteva scene, situații și banalități cotidiene. În centru se află un eveniment-parabolă, cumpărarea, la iarmaroc, a unui bouț, și în legătură cu acest „eveniment” se întretes mai multe mituri și legende legate de protagoniștii și figuranții aflați în relații normale și anormale, reale și fantastice. Evenimentul, dacă e să utilizăm terminologia lui Sorin Alexandrescu, este **abordat** din diferite perspective, este **relatat** de mai mulți naratori, pentru ca la urmă fragmentarismul să fie obținut și la nivel de **organizare** a textului. Oricum, în condițiile cenzurii acerbe din anii '60 tehnica aceasta a facilitat contextualizarea simbolurilor centrale.

„La început a fost bouț” este formula de debut cu sau fără relații intertextuale, dar care, plasată la începutul textului (ne amintim de „La început a fost cuvântul”), face să câștige ambiguitatea programatică a întregului roman. „Povestea” este și, în același timp, nu este o poveste. Critica timpului a încercat să demonstreze caracterul mimetic al romanului, plasându-l în contextul prozei rurale, dar, eșuând în mai multe divagații referitoare la „frumos” și „util”, „poziția

scriitorului”, „satul colhoznic”, „logica tipizării”, „revoluția tehnico-științifică” etc., a deformat, denaturat, îngustat „povestea”. Chiar dacă am admite că toți exegeții au fost conștienți că la mijloc e o parabolă cu alegorii și simboluri plonjante, cu implicații politice, ei au limitat conotațiile lor la elementaritatea onomasticii transparente a celor doi protagoniști: Serafim și Anghel. Mai aproape de înțelegerea romanului este Mihai Cimpoi: „Serafim Ponoară și Anghel Farfurel (numele poartă, după cum se vede, aceeași semnificație) formează un cuplu caracterologic: primul rămâne ingenuul aservit frumosului, nu utilului (cumpără un bou frumos în loc de vițică), este firea angelică, inadaptată la destin, cel de-al doilea este îngerul „căzut”, ușor demonizat, adaptat caraghios la noile realități, fiind aservit în toate utilitarismului, materialismului. Efectul comic vine din tabloul caricaturizat al „birocratizării” la scară miniaturală, dar intens înstrăinătoare, a omului mărunț. „Noile” realități își reflectă eșecul atât în oglinda inocentă a lui Serafim, cât și în cea viciată a lui Anghel. Prozatorul conjugă, într-o viziune originală filosofic-țărănească, timpul anistoric al primului personaj cu timpul istoric al celui de-al doilea, răsfrângându-le – prismatic – în timpul moral al autorului însuși. Astfel, pe bază de material țărănesc și cu ajutorul procedeelelor răsului popular, este ilustrată dihotomia platoniciană **daimonion** – „**omul-marionetă**”. Serafim Ponoară ascultă doar îndemnul lui lăuntric, boicotând istoria, în timp ce Anghel Farfurel răspunde la provocările timpului, participând la negustoria lui de principii ca om mic, nu ca reprezentant al puterii, „ca general al universului” și transformându-se, astfel, într-un personaj caricatural al lui, într-o oglindă ce arată monstruoșitatea mecanismului social. Prin acest al doilea, Vasilache face demonstrația efectelor ultime ale înstrăinării, căci e vorba de o implicare într-un timp care nu este al omului, de fapt într-un gol de timp ce dezumanizează, dezindividualizează, deznaționalizează”.

Nu arareori critica și azi mai ezită să recunoască regimul aluziv al romanului, dar povestea nu are un înțeles deplin dacă nu-i sesizăm planul ei simbolic, lumea ei imaginară. Dar tocmai aici se află esențialul. Cităm un fragment cu o „nedumerire” a Academicianului: „... Dacă autorul zice satului pe nume „Necununații”, dar satul biserică are, de ce îl hulește cu învechita-i poreclă? Vă dezvălui altă strâmbăciune, am și document la mine. Satului i s-a zis (până a nu se ponori dealul și a se muta pe podiș)... Bortari! Da, și Bortari se trage de la moldov'nescu „bortă” – văgăună, adâncitură între trei dealuri. Da noi din ce ne tragem?!

Dăm totul în vileag, căci ținem trei mape cu material documentar; satul, schimbându-și înfățișarea, adică mutându-se pe podiș, aproape de fabrica de cărămidă și halta de cale ferată Alba, și-a schimbat și numele și se cheamă astăzi

„Sansarana”. Total rămas-am descumpănit citind la intrare în sat „SANSARANA”, și pe loc m-am și întrebat: de unde s-a luat aici, pe un podiș moldovenesc, un cuvânt sanscrit? Iată o temă de disertație ... Un doctorat la Sorbona!”

„Nedumeririle” ironice ale Academicianului au mai multe ținte și ele ne sar în ochi la fiecare frază, persiflând, în ultimă instanță, utopia comunistă. De altfel, cuvântul într-un sistem totalitar este încărcat, de regulă, cu o forță hipnotică. Nivelul judecății noastre depinde și de posibilitățile noastre de a vedea, de a cunoaște. În analiza „poveștii” lui Vasilache, din păcate, s-a acceptat, amintim, doar punctul de vedere al naratorului. Și anume punctul de vedere al naratorului a îndus în eroare pe mai mulți critici ai epocii care au dat în bară cu analizele lor, iar unii îi aduc învinuiri grave lui V. Vasilache, tăindu-i autorului toate drumurile la editură. Dar cea mai regretabilă atitudine „civică” o atestăm în „rătăcirile” unui tandem agresiv: „...Autorul poartă *răspundere civică* (subl. mea – Al. B.) pentru fiecare rând scris și pentru fiecare aluzie din subtext dator fiind ca prin modalitățile specifice artei să-și exteriorizeze propria sa atitudine față de fenomene, oameni, idei, gânduri, rămânând pe pozițiile ideologice ferme ale partinității comuniste”. Din păcate, criticii au confundat naratorul cu autorul, o confuzie gravă ce persistă și azi în unele analize critice. Or, se știe: punctul de vedere al autorului într-un roman rezultă din **confruntarea** dintre discursul naratorului și ale celorlalte personaje și, prin urmare, el reprezintă o „sinteză de puncte de vedere” („Un punct de vedere sintetic”), deductibil din ansamblul textului și nu reductibil la narațiunea „produsă” de narator sau a personajului principal. Așadar, în ultimă instanță, nu e vorba de „poziția ideologică cețoasă”, ci pur și simplu filosofia scriitorului venea în dezacord flagrant cu politica regimului de înstrăinare manifestată în toată Sansarana. Adevărul nu poate fi spus decât în mod indirect sau sugerat. Nu întâmplător, aceiași anonimi își exprimau îngrijorarea față de „adevărata semnificație a glumelor”: „...Nu este fericit țăranul din zilele noastre, apăsător de griji, constrâns de impozite, cenzură, asigurare și speculanți, el sărmanul nu poate să țină pe lângă casă nici măcar o vită”. Concluzia o confirmă și următorul monolog al lui Serafim către bouț: „Că bine ți-i pe lumea asta, cornoratule! Tu de sifilis nu știi, și de rac tot așa... Ce griji ai tu, ia să-mi spui !... Dă doamne fână că apă este și-n lapte, așa-i? Da eu ocol trebuie să-ți fac, da dos deasupra iară! Da nutreț, da vâcar, da asigurare... Măi, că blestemăți îs țăranii pe lumea asta, doamne!”. Iată deci „noul cânt folcloric despre satul contemporan și oamenii lui”, „marile transformări din satul colhoznic de astăzi”. Bineînțeles, rațiunile polemice ale aluziilor, glumelor transparente, supărau grozav „noua stăpânire”. În contextul anilor '50, când ne luasem la întrecere cu America,

disidența scriitorului cu Sansarana lui este, pe de o parte, ușor evidentă. Pe de altă parte, Vasilache mai dă și o replică subtilă întregii literaturi realist-socialiste, cu utopiile ei solare. (Tot o replică transparentă, cu adresă precisă, e și „poezia” puerilă a lui Filip Mitroi, clasa a treia: „Ca tigrii prin / roua dimineții, / așa am trecut eu prin viață, / prin roua care gustă dulceață!” – reluată de mai multe ori în diferite contexte.)

El creează în „poveste” o utopie în negativ sau o contrautopie. Din aceste considerente, pe lângă ce s-a mai afirmat, „Povestea cu cocoșul roșu” este un roman politic sau, în primul rând, e un roman politic și apoi social, fantastic, carnavalesc etc. Și aceasta este o altă caracteristică favorită a prozei postmoderne.

În același timp, modalitatea „fragmentului” este potrivită pentru exprimarea „adevărului deplin”. Interesează aici tehnica mai puțin evoluată sau chiar simplistă a relatării evenimentului în romanul despre roman, care ar putea fi citat în întregime. Romanul Academicianului e interesant nu numai la gradul zero de interpretare, de ilustrare a unei mentalități abuzive, fără discernământ, dar e foarte instructiv și revelator la alte nivele ale textului. O particularitate a scriiturii postmoderne este metaromanul. Până în prezent metaromanul Academicianului rămâne în afara câmpului de observație a criticii. Aici se profilează o altă mască a autorului. Iar măștile alături de jocul de limbaj, viziunile ironice și fantastice creează noutatea artistică reductibilă la condiția și înțelegerea postmodernă a existenței. Puse în prim plan, ludicul sau artificul, dar și alte tehnici vin să releve noi relații ontice. Ființa și timpul, ca probleme fundamentale, își află valori dramatice în perspectivele filosofice ale „poveștii”. Ne-o sugerează însuși titlul metaromanului – „Povestea cu cocoșul roșu sau ce-i vrednic și nu-i vrednic aice, că înțelesuri sunt vreo câteva, dar câte-s în total????”. În descifrarea semnificațiilor critica (dar și cenzura) s-a lăsat ușor prinsă în cursa întinsă de autor. Zicala chinezească pusă drept moto în fruntea romanului – „Dacă ai două cămeși, vinde una și cumpără-ți un trandafir” – le-a jucat festa multora. Conflictul dintre frumos și util a fost luat în serios ca o dimensiune fundamentală a romanului.

În *Povestea cu cocoșul roșu* contează ontologiile individuale, de aceea Serafim Ponoară și Anghel Farfurel au biografii de copii din flori. În genere, personajele romanului nu se aseamănă unele cu altele. Ele sunt irepetabile și în contextul întregii noastre proze. Mai mult decât atât: relațiile personajelor lui Vasilache cu personajele altor scriitori, de regulă, sunt în esență parodice, caricaturale, ironice. Astfel, spre exemplu, țiganul Anghel, din „kultarmeeț” analfabet a devenit agitator, amenințând lumea cu „poreadka nouă”: „Brațul de fier spre fericire ne mână! Ai să vezi mata ce viață are să se aștearnă în satul nostru, prin casele noastre... Nu crucile și răstignirile, dar secera și ciocanul ne-

mbie!”. Dialogul sau discursul e mereu sugestiv, cu multe persiflări și tifle politice. Toate personajele sunt neobișnuite, bizare: și Ileana – mamă, și Ileana – Zamfira, și Academicianul, țiganul Vasile Frumosul, și scripcarul Zahariosu, fost cavalerist la țarul Nicolai, etc. Dar Anghel în special este o parodie a celui „bonus pastor” din prozele mioritice. El este nu numai un înstrăinat, dar și un antimioritic, nu numai un îngerș pervers, dar și un exponent al altei mentalități, al altei civilizații. Oricum, notele **antimioritice** sau **parodierea modelelor consacrate** constituie un alt însemn al postmodernismului.

Mentalitatea postmodernă se atestă și în viziunea **panerotică** asupra lumii. O viziune mai puțin ipocrită. În niciun alt roman de la noi nu găsim atâtea „sincerități” erotice ca în „povestea” lui Vasilache. Erosul este privit din toate perspectivele (inclusiv cea a boușului). Iată o viziune a naratorului: „Anghel era înalt, frumos, cu dinții albi-albi și mâinile noduroase. Femeile căutau la el cu niște ochi parcă vorbitori: „Of, numai de n-ai rămânea grea, că încolo... de te înșfacă, n-ai când zice: șezi binișor și nu-mi da pace...”

Dar și Serafim nu era mai prejos cu nimica, deoarece din urma lui unele tot oftau: „Eh, fie o dată ce-o fi și încolo, ierte-mă domnul!...”

Prin tehnica narativă, prin filosofia condiției existențiale, *Povestea cu cocoșul roșu* este primul roman postmodern scris în Basarabia. Dincolo de alte argumente, trebuie să fim de acord: „Cu povestea nu se glumește!”, iar ea rămâne mereu deschisă pentru alte interpretări.

1997

PULSUL PROZEI DE AZI

Ieșirea din cercul închis, regionalist. S-a afirmat, nu o singură dată, că avem o literatură regională, că suntem niște întârziți, că basarabenii, deși biografic contemporani, trăiesc/ rătăcesc în epoci literare demult apuse. La o privire din avion, istoria critică a literaturii române, nu reține nici un romancier de la noi. După numărătoarea Mariei Șlehtițchi, de la 2000 încoace scriitorii basarabeni au publicat peste 200 de romane, apărute, în mare parte, în tiraje minuscule. De altfel, în lista exegetei nu au intrat chiar toți autorii de romane, grafomani și grafomane/ grafowomane. Zilele acestea, Nina Corcinschi descoperă stupefiată că o tânără de la Bălți, la 25 de ani, a scris deja 7 romane. Astăzi toți scriu romane sau se dau cu părerea cum se scrie un roman.

Câteva observații generale. Proza de azi reprezintă triumful romanului, orice discuție despre proza din spațiul pruto-nistean este în esența ei o discuție despre roman. Schița, povestirea, nuvela, chiar și atunci când acestea sunt ilustrate de Vitalie Ciobanu, Constantin Cheianu, Dumitru Crudu, Anatol Moraru, Nicolae Popa, Grigore Chiper etc., par, în comparație cu reușitele epice ale romanului, niște specii minore, nereprezentative. Acești scriitorii optzeciști, nouăzeciști, douămiiști înnoiesc substanțial temele, discursul specific al prozei de mică întindere, dacă, desigur, e să-i raportăm la proza basarabeană din secolul trecut care, în mare parte, a evoluat de la sămănătorism la neosămănătorism.

Starea sau pulsul prozei de azi. Vom lua în discuție romanele *Hipnotic* de Val Butnaru, *Pe contrasens* de Oleg Serebrian, *Urmuz. Cei dintâi trăsniți* de Alexandru Vakulovski, *Biblioteca* de Mircea V. Ciobanu, *Margareta noastră* de Dumitru Crudu, *Ard pădurile* de Paula Erizanu, *Perestroika Boys* de Dinu Guțu, dar nu mai puțin *Sfidând furcile caudine* de Ion Iachim, *Fraierul* de Claudia Partole, *Tragedie pozitivă* de Leonid Popescu, *Actorul anonim* de Aurelian Silvestru, *Cojoanca* de Grigore Teslaru, toate acestea apărute în anul editorial 2021.

În paranteză fie spus, trei luni și ceva, cu frică de pandemie, izolat la țară, am apucat să citesc, ca și personajul Antoine Roquentin din *Greața* lui Sartre, cam tot ce mi-a căzut sub mână din/ despre literatura BASA. Satisfacții mai puține, regrete mai multe. Romancierul, în cazurile cele mai fericite, trage cu ochiul la realismul magic, face școală la textualiști, se aventurează în utopii și distopii, mimează absurditatea lumii care stă la baza romanului existențialist. Absurdul alimentează „antiromanul” lui Alexandru Vakulovskhi *Urmuz. Cei dintâi trăsniți*, amintind de scriitura „noului roman” și a „noului nou roman” francez.

Preluând termenii lui Nicolae Manolescu, putem spune că disputa de creație în proza de azi se dă între romanul ionic, reprezentat de realitățile naratologice din *În contrasens* de O. Serebrian, *Margareta noastră* de D. Crudu, *Perestroika Boys* de D. Guțu, amintind de trăirismul din *Iepurii nu mor* de Ștefan Baștovoi, o memorabilă literaturizare a amintirilor din copilărie în cheie postmodernistă și romanul corintic, ilustrat de Val Butnaru (*Hipnotic*), Alexandru Vakulovski (*Urmuz. Cei dintâi trăsniți*), Mircea V. Ciobanu *Biblioteca*, texte care se înscriu în convențiile artistice ale romanelor *Povestea cu cocoșul roșu* de Vasile Vasilache, *Hronicul Găinarilor* de Aureliu Busuioc sau *Pupa rusa* de Gheorghe Crăciun și *Țesut viu. 10X10* de Emilian Galaicu-Păun, cu viziuni panerotice, modele textualiste atât în stânga, cât și în dreapta Prutului.

Oleg Serebrian, un prozator extraordinar, după Bogdan Crețu, dă un roman stufos de 520 de pagini, roman care continuă *Cântecul mării* (2011), *Woldemar* (2018), relatând „saga de familie aflată în curs de derulare (...)”, e un roman-fluviu care își plimbă cititorul prin diferite epoci și prin momente-cheie ale istoriei. Roman de epocă, roman istoric, roman psihologic – cu totul, o lectură fascinantă, un labirint ficțional din care nu mai vrei să ieși” (Crețu, Bogdan. *O moarte utilă la Peenemunde*, Observator cultural, 25 martie, 2022). Am mai putea adăuga aici între altele că e pentru prima dată, dacă sunt bine informat, când în proza de aici se agață tema homosexualității, dincolo de alte patologii, e remarcabil prin dimensiunea cosmopolită, prin viziunea spațio-temporală, prin amalgamul de obsesii pe tema „eului” și a proiecțiilor acestuia asupra dublului, o formă eficientă a dialogismului între, în formula lui Martin Buber, *EU și TU*, *EU ACESTA și EU ACELA*, în cazul romanului *În contrasens*, între Alex și Enno, față de care Alex are o atracție inexplicabilă, căruia i-a scris ani la rând, ca unui *alter ego*.

Un final simbolic, înainte de sinucidere, protagonistul are revelația că „în Enno m-am iubit pe mine însumi, pe acel „eu” râvnit la care n-am ajuns niciodată. Acum știu că nici nu puteam să ajung, pentru că aveam raporturi diferite cu noi înșine – Enno își era suveran, eu mi-am fost doar slugă. Am coborât fotografia cu Enno de pe perete, apoi am scos-o din ramă, ca și pe cea în care eram cu Irmin. Aceste două fotografii nu puteau rămâne, trebuiau să dispară împreună cu mine. Am aprins un chibrit, apropiindu-l de fotografia lui Irmin. În lumina flăcării, ochii lui cenușii mă scrutau parcă sfidător, parcă dojenitor, parcă protector, adică neînțeleș, așa cum mă privea și tratase el întotdeauna. Am ezitat o clipă, apoi am atins focul de colțurile zimțate ale fotografiei. Mă uitam cu ușurare și cu regret cum flacăra albăstruie mistuia hârtia lucioasă, răspândind un miros chimic. Era ca un act de exorcism. Mă eliberasem de el” (p. 497-498).

Acest roman ionic este de o finețe epică, pe alocuri exemplară, mai exact, pe segmentele în care dramele de conștiință sunt mai importante decât relațiile cu lumea exterioară. Personajul protagonist Alex von Randa, la urma urmelor, e un adaptat inadaptat; un om fără intimitate devenit „om problematic”, suferă, cum se spune, de „viciul autoscopiei”. Trece peste întinse spații de verbozitate, descrieri inutile de peisaje, portrete și excesive comentarii gastronomice pentru un personaj dilematic, care în inerția circumstanțelor presante își scrie/ explică autobiografia, greu de imaginat, în treizeci de caiete. Autenticitatea celor 30 de caiete e îndoielnică și prin faptul că Woldemar Skawronski, reputat neurochirurg, și Alex von Randa, fratele bunicii sale, savant matematician, scriu în unul și același limbaj (Natura dialogică a jurnalului favorizează plurilingvismul).

Romanul basarabean ilustrează mostre de continuitate sau ruptură curajoasă cu tradiția în cazul lui Alexandru Vakulovski (romanul *Pizdeț*), *Sex @ Perestroika* de Constantin Cheianu, reactivând „gravitatea” discursului sau ludicul ieftin, tezismul, parodiind clișeele la modă. Și azi sunt suprasolicitate tehnica jurnalului (Oleg Serebrian), autoreferențialitatea (Dumitru Crudu, Dinu Guțu, Leonid Popescu), literaturizarea amintirilor din copilărie (Dinu Guțu). Romanul rămâne în continuare dezavantajat de cultul povestitorului, de patosul etic, de spiritul justițiar (Ion Iachim care recurge prea insistent la **comentariul auctorial**), postura de moralizator o preia Aurelian Silvestru, de altfel, un bun mânuitor de intrigi polițiste nu numai în ultimul său roman „Actorul anonim”.

Deranjează anacronismul interpretărilor deterministe, evoluționiste, rudimentar pozitiviste, monotonia stilistică. Experimentele timide, rezultatele modeste, senzația de déjà-vu sunt alte impedimente în tentația de a accede la literatura de la Centru. La prima vedere, toate acestea ne pot duce cu gândul „nimic nou pe Frontul de (V)Est” al literaturii.

Ceea ce aduce nou D. Crudu în *Margareta noastră* e Terasa Uniunii Scriitorilor devenită personaj literar, mizeria cotidiană a breslei scriitoricești. Dincolo de ciudățeniile tipizării, transpare nu numai în textul dat o insuficientă conștiință romanescă, un dat care sare în ochi și în *Un american la Chișinău*, și în *Ziua de naștere a lui Mihai Mihailovici*, bucată concepută inițial ca o piesă de teatru. Simplificând mult, problema fundamentală a po(i)eticii romanului rămâne în continuare construcția lui.

Romanul de azi se concentrează mai mult pe „tehnică” și pe „procedee”, pe primatul limbajului literaturii. Excelează în această direcție Emilian Galaicu-Păun, Val Butnaru, Mircea V. Ciobanu care probează (în termenii lui Nicolae Manolescu) modelul romanului corintic, până mai ieri, un gen de *rara avis* la noi.

Un element de noutate trebuie scos în evidență în strategia debutului. Val Butnaru, unul dintre puținii romancieri cu conștiință romanescă, reia în *Hipnotic* eterna fragilitate a ființei umane strivite de mecanismele devoratoare ale Istoriei ilustrată exemplar în precedentul său roman *Negru și Roșu: 1930-2056*, neașteptat de original prin concepție și construcție. În *Nota autorului*, un mic tratat de cum se scrie și se citește un roman, suntem inițiați într-o nouă strategie a debutului: „Dragă prietene, acum, când te pregătești să citești această carte, mărturisesc, cu oarecare tulburare, că structura cărții pe care o ții în mână nu-mi aparține. Ideea poate să-ți pară cam ciudată sau, chiar, de-a dreptul epatantă. Și mai epatantă ar putea părea afirmația că sunt, probabil, unicul autor din lume care, ajungând să termine de scris un roman, nu știe încă ce anume vei citi tu. Pot spune cu certitudine un singur lucru: cartea care va fi tipărită, cea pe care o ai acum în fața ta, nu e cartea pe care am scris-o eu. Cel puțin, e altceva decât am scris”.

Unul dintre personajele acestui roman, Negru, relatează undeva, acum nu mai știi unde anume – și asta din cauza că s-a produs un adevărat haos în ordinea firească a narațiunii (...)

<< - Văd că scrii capitole scurte, mi-a spus el într-o bună zi, cu toate că nu avea de unde să vadă sau să afle cât de lungi sau cât de scurte sunt capitolele, și asta fără să mai pun la socoteală faptul că ceea ce scriu nici măcar carte nu este. Cel puțin, eu nu consider așa. Capitolele sunt scurte fiindcă asta e gândirea ta – incoerentă, ilogică și abundă, a continuat după o scurtă pauză de reflecții. Și dacă ai să lași cartea să apară în forma în care ai scris-o, te asigur că volumul va arăta ca dracu' – incoerent, ilogic și absurd. Iată de ce am să-ți dau un sfat: după ce ai să termini de scris, tipărește fiecare capitol pe foi aparte, apoi pune foile într-un bol mare și amestecă-le bine. După asta, răstoarnă totul la podea și adună filă cu filă, fără să tragi cu ochiul. Ordinea în care le vei ridica de jos trebuie să devină ordinea în care se vor succeda capitolele în cartea ta. Așa e corect să fie. Așa trebuie să arate o carte de amintiri. Incoerentă, ilogică, absurdă. Așa va fi o construcție adevărată a cărții. Ca amintirile care se perindă în mintea noastră, într-o ordine greu de înțeles, dar și mai greu de explicat>>”.

Autorul-narator, în dialog cu personajele, ne mărturisește: „Am avut în minte – chiar am scris – un anumit gen de carte, dar ceea ce se va întâmpla peste puțin timp, în viitor, va modifica romanul pe care l-am gândit în trecut. O altă ordine a capitolelor, o altă succesiune a evenimentelor, vor da un alt sens cărții mele (...) Sunt, de fapt suntem cu toții, aidoma fotonului, a cărui decizie luată în trecut a fost influențată de decizia care va fi luată în viitor”.

Relația „autor-narator-personaj-cititor” este concepută în aspect dialogal: „Tu, dragă prietene, poți schimba regula jocului în continuare, fiindcă, la drept vorbind, nu există nicio regulă. În cazul în care n-o să-ți placă ceea ce vei citi, adică nu vei rămâne satisfăcut de modul în care se derulează subiectul romanului, de ordinea capitolelor stabilită la voia întâmplării, ai toată libertatea propriei carte. Scrie pe foițe aparte numerele capitolelor, de la 1 la 20, amestecă-le, așa cum se face la loto (...) S-ar putea ca ordinea stabilită de voia întâmplării tale să dea un alt sens cărții mele. S-ar putea ca suspansul, bunăoară, să apară unde nici nu-l bănuise nimeni. S-ar putea ca deznodământul să intervină chiar de la bun început, iar, pe la mijlocul cărții, dramaticul să devină comic și viceversa. S-ar putea ca o altă succesiune a evenimentelor să nareze o altă poveste decât cea pe care mi-am imaginat-o și am scris-o eu, autorul”.

Romanul lui Val Butnaru creează o altă imagine a lumii, universul nu se mai înfățișează în manieră deterministă, în cheia filosofiei pozitivistă, ci ca un rezultat al accidentalului/ hazardului. Raporturile dintre om și realitatea fizică sunt prezentate ca o colecție de probabilități. Teoria relativității și mecanica cuantică legitimează dreptul romancierului de a-și gândi existența într-o „realitate potențială”.

Val Butnaru, ceva mai înainte Emilian Galaicu-Păun cu *Țesut viu. 10 x 10*, anunță, la noi, schimbări importante pentru felul în care se scrie, se construiește un roman centrat pe ideea absurdității lumii, a unei lumi fără Dumnezeu, fără sens. Absurditatea lumii se află și la baza altor romane cu toate încercările de a sfida sau depăși absurdul, inclusiv prin apelarea la mit, miteme sau legende. Absurdul alimentează „antiromanul” *Urmuz. Cei dintâi trăsniți* de Alexandru Vakulovski. E o proză experimentală, deliberat anticanonică, deci, cu persiflarea clișeelelor, specularea echivocului. Compania bizară a eroilor lui Urmuz e însoțită cu personaje de la terasa Uniunii Scriitorilor, dând viață unei lumi sărite de pe fix. Simulacrul realității e, la urma urmelor, rodul hazardului, iraționalului, misticului. concentrându-se mai mult pe „tehnică” și pe „procedee”, pe primatul limbajului literaturii.

Direcțiile principale și formulele consacrate în scriitura optzecistă, nouăzecistă, douămiistă continuă, fără rupturi. Accentul e plasat (în romanele lui V. Butnaru, O. Serebrian, D. Guțu, I. Iachim, A. Vakulovski, D. Crudu, Aurelian Silvestru, Mircea V. Ciobanu) pe universul tot mai cosmopolit, univers care nu se mai înfățișează într-o formă deterministă; acesta e văzut/ tratat ca o consecință/ incidentă, pe scurt, ca rod al hazardului. Lumea sărită de pe fix, ludicul, absurdul, artificul, caricatura, fragmentarismul, exotismul, patologicul/ limita de

manifestare a omenescului/ sunt câteva semne ale prozei experimentale, deliberat anticanonice definind romanele lui A. Vakulovski și V. Butnaru, P. Erizanu. Romanul basarabean încearcă să iasă din provincialism prin metafizicul ironic, prin psihologia crizei intelectualului (de regulă, din tipologia rataților), prin viziunea dramatică/ tragică a existenței.

Ceea ce reține atenția cititorului străin e, vorba lui Eugen Ionescu, „glasul documentului”, și nu numai la Constantin Stere (romanul fluviu *În preajma revoluției*), dar și la Paul Goma (*Din calidor* sau *Arta refugii*, alte exemple strălucite). Pe „glasul documentului” în spiritul realismului traumatic mizează și Ion Iachim în romanul doric „Sfidând furcile caudine”, în care personajul protagonist mareșalul Ion Antonescu e conceput ca o replică la literatura neomarxistă. La baza romanului, bine avizat, stau documente și mai multe lucrări valoroase, între care lucrarea în trei volume a colonelului George Magherescu *Adevărul despre Mareșalul Antonescu* (1991). Din mărturisirile autorului reținem: „M-am inspirat și eu din ea. (...) De la primele rânduri citite, am văzut în colonel nu numai un martor ocular, nu doar o persoană bine informată, ci și un scriitor” (Apud Nicolae Rusu, *Un personaj sub furcile caudine ale istoriei*, p. 5-6). În prefață la roman, Nicolae Rusu observă cu exactitate: „E de remarcat abila capacitate a autorului de a împleti caleidoscopic diverse forme de scriitură, precum ar fi ficțiunea artistică propriu-zisă cu inserții auctoriale de factură eseistică, diaristică sau documentară” (Nicolae Rusu, p.6-7). Ceea ce deranjează e frecvențele ingerințe auctoriale: „... Ah iarăși penița mă îndeamnă spre o abatere publicistică” (p.58); „Dar nu știa că momentul reîntregirii țării va veni curând, doar peste vreo douăzeci de ani” (p.58); alte exemple, luate aproape la întâmplare: „Nu avea de unde ști Mareșalul că în secolul XXI Crimeea va deveni mărul discordiei dintre două popoare slave și că împăratul securist Putin va înghiți mărul cu totală perfidie, cu cinism propriu doar rușilor” (p. 167); „Ca cititorul să nu ne învinuiască de naționalism, ne-am zis: ia să punem în lista celor zece și un evreu” etc., etc.

Comentariile autorului narator eșuează în demonstrații și declarații politice, juridice, de regulă în spirit moralizator. În genere, cultul povestitorului în togă de judecător azi nu mai e la modă. Eticul o ia înaintea esteticului și în romanul *Fraierul* de Claudia Partole, un roman moralizator, ca și *Temă pentru acasă* de Nicolae Dabija.

Se pare, Tatiana Țibuleac este mult mai bine receptată prin *Grădina de sticle*, decât prin romanul ei mai reușit *Vara în care mama a avut ochii verzi*. Basarabenismul „grădinii de sticle”, plin de cruzime, prezintă interes nu numai

din punct de vedere strict literar, dar și politic. Credem că unele texte ale prozei de azi prezintă interes mai cu seamă prin limitele de manifestare ale omenescului, prin patologic și exotism. Logica comercială în literatura de azi favorizează autorii literaturii de masă (*Când era să moară Brejnev* de Iulian Ciocan, *Măștile lui Brejnev* de Nicolae Spătaru).

Odată cu acestea, trebuie constatat faptul că se scrie mult, enorm de mult, nu mai urmăm înțelepciunea/îndemnul anticilor: „Non numero, sed pondere” sau: „Non multa, sed multum”, care, pe înțelesul nostru, ar suna: mai bine puțin și bine!

2023

PAN HALIPPA: POETUL „FLORILOR DE PÂRLOAGĂ”

Poezia și publicistica literară ale lui Pan Halippa reprezintă partea cea mai puțin cunoscută, în prezent, de marele public. E creația unui scriitor care s-a identificat totalmente cu destinul Basarabiei, iar sensul acestei opere trebuie găsit în contextul său cultural, istoric și literar. În acest sens, nu putem evita măsurătorile/ cumpănilor justificate de necesitățile culturalului sau de eliadescă teroare a istoriei care, atât de cumplită în Basarabia, a avut, în plan artistic, un impact decisiv și a marcat profund profilul ontologic al scriitorului basarabean. Schițăm/ vedem în aceste considerente un cerc hermeneutic de care, în cazul dat, nu putem face abstracție.

Aflat într-o cronică retardare, scriitorul basarabean ca și cum lucrează în contratimp. Cum altfel am explica acest post-sincronismul permanentizat, un fenomen, se pare, specific literaturii române din spațiul pruto-nistean. Tradiționalismul basarabean e înfățișat de epigonii eminescieni care cultivă convenția clasicizantă, de esență sămănătoristă. Acest tradiționalism e remarcabil prin exaltarea trecutului istoric, a fondului original, a spațiului și timpului dacic sau prin descoperirea folclorului neaoș. Spiritualizarea existenței, transfigurarea particularităților sufletului și etosului basarabean a mers pe linia puternică a credinței ortodoxe, a accentuării valorilor ei sacre. Oricât de mult am vrea să elucidăm unele atitudini de creație ale literaților prin conservatorismul lor ancestral sau prin matricea spirituală a spațiului mioritic, nu poate fi neglijată seceta culturală din Basarabia.

Gheorghe Cardaș, în prefața la antologia *Poezii și prozatorii Basarabiei până la Unire (1812-1918)*, precizează: „O bună parte dintre cei mai talentați scriitori basarabeni au trecut Prutul venind în principate, unde și-au tipărit operele lor literare. Dacă Alecu Russo, Costache Stamati, Teodor Vârnav, Alexandru Donici, Bogdan P. Hasdeu, Ștefan Basarabeanu (Victor Crășescu), Zamfir C. Arbore, Dumitru C. Moruzi, Sergiu Cujbă ar fi rămas în Basarabia sau dacă și-ar fi tipărit operele lor în această provincie, cultura românească de aici s-ar fi putut menține mai multă vreme, rezistând în fața nefastei influențe rusești. Chiar și în domeniul religios și juridic cărțile cele mai răspândite veneau din tipografiile de peste Prut. Scriitorii rămăși acasă: Ion Sârbu, Alexandru Hâjdău, Alexis Nacco, Matei Donici, Gheorghe Păun, Tudose Roman, Alexe Mateevici, Pantelimon Halippa, Ion Buzdugan și alții au avut de dus o grea luptă pentru menținerea limbii spiritului românesc” (Cardaș, Gheorghe. *Prefață* În: *Poezii și prozatorii Basarabiei până la Unire (1812-1918)*, București, 1937, p.7).

Rămasă fără limbă, fără carte, fără gazetă, fără intelectuali, Basarabia, într-adevăr nu putea să reprezinte decât o uriașă temniță în care lumina era îngăduită prin ferestruica străjuită dinspre răsărit. În rezistența pe care au arătat-o basarabenii față de „încercările rușilor de a-i înstrăina, instinctul de conservare a neamului a jucat primul rol” (Ciobanu, Ștefan. *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*. Chișinău, 1993, p. 257). În *Istoria literaturii române contemporane. 1900-1937*, Eugen Lovinescu subliniază: „... De contribuția literară a Basarabiei nu ne putem apropia decât cu interes cultural și cu amozierea scrupulelor estetice. Numai gândul că unele din aceste versuri au fost scrise înainte de război și că reprezintă, prin urmare, dovezi de continuitate culturală românească dintr-o epocă de înstrăinare ne face să răsfoim, de pildă, *Miresme din stepă* ale lui Ion Buzdugan sau *Poeziile* lui Al. Mateevici, cu o poezie citabilă (*Limba noastră*) și chiar *Flori de pârlomagă* ale lui Pan Halippa” (Lovinescu, Eugen. *Istoria literaturii române contemporane. 1900-1937*. București, 1989, p.68-69).

S-a afirmat și se afirmă, pe bună dreptate, că peste poeții români din Basarabia a trecut Neantul. Este un adevăr incontestabil, desigur, pentru o bună parte din poeții generației Unirii, pentru cei care au exprimat cu necontrafăcută sinceritate amarul înstrăinării, cântarea pătimirii noastre, dar fără o capacitate de expresie. Capacitatea aceasta se câștigă în timp. Cei mai mulți dintre ei, cu adevărat, n-au avut timp să se gândească la formă, la „inginerii verbale”, la „arabescuri virtuozitate”, la manierisme năucitoare.

„UN PRODUS DEOSEBIT AL OBIJDUITEI BASARABII”. Pantelimon Halippa, om politic, poet, publicist și memorialist, s-a născut la 1 august 1883 în comuna Cubolta, județul Soroca. Studii la Școala duhovnicească din Edineți, apoi la Seminarul Teologic din Chișinău (1898-1904), a decis să renunțe la o posibilă carieră ecleziastică și s-a înscris la Facultatea de Științe Naturale și Agronomie a Universității din Dorpat (Iurie, astăzi orașul Tartu, Estonia). Participă la grevele studențești din 1905; ia parte la Congresul Uniunii Țărănești de la Moscova, ca delegat din partea țăranimii basarabene. Împreună cu C. Stere și Ion Pelivan editează la Chișinău (1906) prima gazetă în limba română *Basarabia*, semnând mai multe articole cu pseudonimele Pintilie Cubolteanu, Pintilie Basarabeanu. Mai târziu se înscrie la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Iași (1908-1912). Susține rubrica *Scrisori din Basarabia* la revista *Viața Românească*. Revenind la Chișinău, fondează împreună cu Nicolae Alexandri ziarul *Cuvânt moldovenesc*, în paginile căruia pledează pentru interesele naționale ale românilor din Basarabia. Colaborează și la publicațiile

Ardealul (Transilvania), *România nouă*. În anul 1917, după abdicarea țarului Nicolae al II-lea, Pantelimon Halippa a creat Partidul Național Moldovenesc. A negociat dreptul românilor basarabeni la autodeterminare cu Kerenski, Lenin și Troțki. A fost ales vicepreședinte, apoi președinte al Sfatului Țării din Basarabia, a obținut votarea Unirii Basarabiei cu Regatul României. El a luat parte, în 1918, și la adunările din Cernăuți și Alba Iulia, care au decis Unirea Bucovinei și a Transilvaniei cu România.

În perioada interbelică P. Halippa a deținut mai multe funcții, care au marcat o carieră politică excepțională: ministru secretar de stat pentru Basarabia în guvernul condus de Alexandru Vaida-Voevod (1 decembrie 1919–13 martie 1920), ministru al Lucrărilor Publice în guvernul prezidat de Barbu Știrbei (4–20 iunie 1927), ministru al Lucrărilor Publice și Comunicațiilor în guvernul Iuliu Maniu (10 noiembrie 1928–7 iunie 1930), ministru al Muncii, Sănătății și Ocrotirii Sociale în guvernul Iuliu Maniu (13 iunie 1930–10 octombrie 1930), apoi ministru de stat în guvernele Mironescu (10 octombrie 1930–18 aprilie 1931, Vaida (11 august 1932–19 octombrie 1932), Maniu (20 octombrie 1932–13 ianuarie 1933), Vaida (14 ianuarie 1933–13 noiembrie 1933), precum și senator și deputat în Parlament (1918–1934).

În 1932 fondează la Chișinău revista de cultură generală *Viața Basarabiei*, al cărei director este până la data suprimării publicației (iulie 1944). În 1950 a fost arestat și dus în închisorile din Sighet. După 2 ani, a fost predat autorităților sovietice, care l-au dus la Chișinău, unde a fost condamnat la 25 de ani de muncă silnică în Siberia. Revine în țară în 1955, dar a ajuns tot într-o temniță din Gherla, unde a stat închis până în 1957. Moare la 30 aprilie 1979, la București. Este înmormântat în cimitirul mănăstirii Cernica. A fost membru corespondent al Academiei Române, membru al Uniunii Scriitorilor. A tradus din Pușkin, Lermontov și alți poeți ruși.

Debutează cu poezii în limba rusă în revista pentru elevi a Seminarului Teologic din Chișinău (1901). Pan. Halippa este autorul studiilor istorice *Bessarabia do prisoedineniea k Rossii /Basarabia până la alipirea la Rusia/* (1914), *Basarabia sub împăratul Alexandru I (1812-1825)* (1914), *Bogdan Petriceicu Hasdeu* (1939) etc., a volumului de poezii *Flori de pârlomagă* (1912-1920), care a apărut în 1921 la Iași.

Mihail Sadoveanu, în *Prefață la Flori de pârlomagă*, remarcă: „Deși adăpat la literatura noastră nouă, deși de timpuriu familiarizat cu marea literatură rusă, Pantelimon Halippa nu purcede nici de la Eminescu, nici de la Coșbuc, nici de la Pușkin, nici de la Lermontov. Poetul *Florilor de pârlomagă* e un produs deosebit al obijduitei Basarabii. El se ridică pe propriile-i mijloace în armonie cu începuturile

de cultură ale moldovenilor de peste Prut și cu nevoile lor sufletești. El este pentru Basarabia ceea ce a fost pentru Moldova și Muntenia poezii renașterii noastre dinainte de Eminescu” (Sadoveanu, Mihail. *Prefață* În: Pan. Halippa Flori de pârlăoagă (1912-1920).— Iași, 1921, p.3).

Specificul acestei poezii stă în vârsta ei necultivată culturalicește, ea pune în valoare suferința, „jalea lumii”, într-un limbaj accesibil, propagă ideea mântuirii în Unire. E o poezie în contra-timp, scrisă după alte legi, în contrasens cu mișcarea liricii avangardiste, moderniste. Românii din Basarabia au fost mereu niște întârziți mai în toate domeniile activității spirituale. În poezie, de exemplu, *Florile din pârlăoagă* par tot atât de exotice și întârziate cam cum apăreau *Florile Bosforului* (1866) de Dimitrie Bolintineanu raportate la *Florile râului* (1857) de Charles Baudelaire. Dar plaga cea mai mare a fost, totuși, *limba* acestei literaturi și apoi *mentalitatea și complexe ei de inferioritate*.

Cu privire la îndelunga hibernare basarabeană, Nicolae Iorga observa cu pătrundere: „Românii din Ardeal și Ungaria, s-au cum își zic ei : românii din Ardeal, Banat și Țara Ungurească, pentru că Banatul ține să aibă o situație deosebită, privilegiată, românii aceștia se deosebesc de românii din Basarabia și de românii din Banat, sub raportul politic, prin aceea că n-au făcut parte din același stat cu noi: românii din Basarabia sunt moldoveni desfăcuți de noi la 1812; până la 1812, viața noastră și a românilor basarabeni a fost întru toate aceeași. Dacă ar vrea să aibă cineva icoana vieții noastre vechi, de la începutul veacului al XIX-lea, n-are decât să treacă în Basarabia și să privească rosturile românești de acolo: o să găsească târguri cum erau la 1812, grație bunului guvern rusesc: și este pentru noi foarte interesant să vedem cum eram cu câțeva vreme înainte. Bieții români basarabeni au fost prinși de gheața rusească cum e prinsă o broască într-un sloi de gheață și îi găsim astăzi nestricăți, întregi așa cum i-a prins frigul strașnic din bolovanul de gheață” (Iorga, Nicolae. *Calendarul ligii culturale pe anul 1909*. Vălenii de Munte, 1908, p. 941).

Literatura română din Basarabia în derutele începutului a crescut în umbra culturii rusești sau, cel puțin, a avut în față *modelele rusești*. Odată cu acestea, ea, prin subconștient sau memorie genetică, a reconstituit eclectic și într-un timp condensat momente istorice de la *iluminismul Școlii ardelenne la sămănătorism/ poporanism sau de la sămănătorism la neosămănătorism, conjugat cu gândirism, și rar de tot a încercat să se sincronizeze cu căutările moderniste ale literaturii din centru*.

Pentru Nicolae Iorga, Pan Halippa e un „vechi scriitor sincer, într-o formă naivă, dar bun traducător din rusește” (Iorga, Nicolae. *Istoria literaturii românești contemporane*. București, 1985, p. 280). În același sens, George Călinescu nota:

„Ceea ce este simpatic la Pan Halippa, ca la basarabeni în general (mai putem cita pe I. Buzdugan) este acea vorbire apăsată care sună pentru urechile noastre de azi cum trebuie să sune pentru francezi franțuzeasca canadienilor” (Călinescu, George. *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. Ediția a II-a, revăzută și adăugată. București, 1986, p. 941) Criticul găsește citabile trei strofe din *Poezie-datorie*: „Într-o zi din cea junie/ Am jurat, așa în hohot,/ Să mă las de poezie,/ Zăvorând cuvântu-mi slobod.// Dar cuvântu-mi dat năprasnic/ L-am călcat de-atunci mereu/ Și la tristul vieții praznic/ Cântu-a fost prinusul meu...// Și eu cânt atuncea viața/ Moldovenilor din sate,/ Ce orbecăiesc prin ceață/ De dureri nenumărate”

În înțelegerea lui Pan Halippa, poezia e, înainte de toate, o obligație morală, impusă de sentimentul de dreptate: „Viața m-a-nfrățit cu jalea,/ Jalea m-a-nfrățit cu cântul,/ Cântecu-mi deschise calea/ Să fiu frate cu pământul” (*Cântul meu*), iar poetul, „frate cu pământul”, este, în inerția liricii profetice, alesul care cântă jalea mulțimii, exprimată nu fără un, afișat, gigantism în forme și ritmuri energetice: „El inima-și struni și prinse/ Să zică doină fermecată/ În vorbe de oțel, aprinse,/ Ca-n pieptul altor să răzbată.// Părea că foc îi suflă gura,/ Că-n pieptu-i clocotesc vulcane/ Și versul, scilicet ca zgura,/ Cădea în ritmuri de ciocane.// Durerea lumii el plângea/ Și lumea-i răspundea-n suspinuri,/ Căci chinul lui se înfrățește/ Cu-ale mulțimii grele chinuri” (*Poetul-luptător*).

Pan Halippa, ca și Alexei Mateevici sau Ion Buzdugan, a pornit de la o înțelegere aparte a canoanelor poeticității. Basarabeni din generația Unirii, ca și ardelenii de la cealaltă margine a românismului, au fost preocupați constant de ideea națională, de eticul ardent, de continuarea unei direcții tranșante a poeziei directe, mimetice care să aibă la baza modalității de transfigurare convenția clasicizantă, poetica văzului, limbajul tranzitiv. Direcția aceasta a fost și rămâne tentantă și fertilă, la noi, pentru lirica patriotică, profetică și vindicativă pe tot parcursul secolului trecut. Definiții ale poeziei sau ale statutului poetului vor rezona obsesiv în instantanee de romantism autentic: „Vreau spirit de proroc/ Și inspirații sfinte./ Să ard cu bici de foc,/ S-audă din morminte/ Și morții glasul meu” (*Poem*).

Subiectul „pățimii noastre” din pledoariile publicistice ale lui Pan Halippa revine constant mai cu seamă pe paginile revistei *Viața Basarabiei*. Deliberat tradițională, poezia aceasta are în prim-plan pe rapsodul Plugarului: „Cântul meu e cânt de slavă/ Pentru-a plugărimii gloată;/ În orașe, cu-a lor pleavă, / În zadar el rost își cată”. Conflictul dintre sat și oraș, ca un dat ineluctabil, inspirat de programul sămănătorist, se schițează și în opoziția dintre prezentul mizerabil și trecutul glorios: „În aleea mare, unde-i umbra deasă,/ Stau bătrâni pe bancă, cu

luleli aprinse:/ Ei bârfesc prezentul și din greu oftează,/ Scormonind trecutul cu amurguri stinse” (*În parc*).

După modelul sămănătorist, poetul cântă frumusețea în etosul și etica „sănătoasă”, în beatitudinea satului. Țăranul, evocat în strai de sărbătoare, în deplină armonie cu natura, este norocit de „sârjoaca înspicată/ Pe întinsele ogoare”: „Casa mică țărănească/ Este așa de încăpătoare/ Pentru el ca să domnească/ La o zi de sărbătoare!!/ A lui locuri îndrăgite:/ Codrul verde cu poiene,/ Șesul cu cirezi de vite,/ Câmpul plin de buruiene:// Și nimic în lumea toată/ Nu-l încântă-așa de tare,/ Ca sârjoaca înspicată/ Pe întinsele ogoare!” (*Cântul meu*). Dar odată cu acestea, locul imaginarul edenic îl ia povestea unui neam robit: „Cetind a neamului poveste,/ o jale mare fără-de veste/ se naște-n sufletu-mi trudit./ Azvârl atuncea cartea tristă,/ M-așez afară jos pe prispă/ Și-n juru-mi caut obosit./ Și iar priveliști triste văd,/ Căci frații tot în lanuri șăd,/ Robia veche tot domnește./ În juru-mi văd, ca în trecut,/ Un neam robit, un neam bătut/ Și simt că-un plâns mă podidește” (*Pe scoarța unui letopiseț*). Ștergând colbul de pe cronici, poetul e tentat, de acum încolo, să renască virtuțile unui „neam robit”, să-l lumineze, să ridice în cultură „neamul bătut”.

Poetica lui Pan Halippa este evident eclectică, reconfigurând câteva vârste ale poeziei: iluministă, sentimentalistă, un amalgam de elemente romantice impregnate cu idei poporanisto-sămănătoriste, în linii mari, conturează traiectul unei poezii postminesciene, de orientare conservatoare, specifică etapei de tranziție de la începutul secolului trecut. Într-o formulă esențializată, poezia lui Halippa e, de fapt, o „adaptare a romantismului la sămănătorism” (Radu G. Țeposu). Temele și motivele sămănătoriste alternează cu călătoriile în „munții prăpăstioși” cu „pereți de stânci cernite” (*Munții*), cu transfigurări în simbolistica revoluționară (marea, furtuna, albatrosul) în spiritul celebrului *Albatros* al lui Maxim Gorki: „Se-nalță albatroșii,/ Apoi ca pietre pică,/ Și-n zborul fulgeratic/ Șuviți de-argint despică.// O, suflete bicisnic,/ La lupte te avântă!/ Ia pildă de la mare,/ Pe ea furtuni o-ncântă...” (*Marea Neagră*).

Poeme ca *Marea Neagră*, *Poetul-luptător*, *Poem*, *Poezie-datorie*, *Cântec de leagăn* ș.a., nu multe la număr, arată o cu totul altă față a poeziei lui Pan Halippa, în care poetul e identificat cu poezia prevestitoare de nouă epocă. Starea râvnitei primeniri îi marchează poezia socială, *poezia-datorie* e inclusă în existența lui sau viceversa: destinul/ biografia lui spirituală e turnată în poezie care, în inerția marilor schimbări, abundă volens-nolens în clișeele romanticilor.

Într-o formă esențializată, vocea poetică se contopește cu vocile predecesorilor: „Lan de spice, lan de aur,/ Cât privești cu ochiu-n zare./ Scump nemărginit tezaur,/ Străbătut, scăldat de soare...// Vânt șăgalnic unduiește/ Pânza

limpede de fire.../ Fiecare fir trăiește/ Zile dulci de fericire...// Spic cu spic se pupă-n gură/ Într-o dragoste curată./ Soarele cu a lui căldură/ Le aprinde, le îmbată...// Ciocârliă-n cer albastru/ Cântă-n voie, cum i-i placul:/ Undeva în loc sihastru,/ Îi răspunde pitpalacul.// Aerul e plin de miros/ Si de sunete ușoare./ Parc-ar fi un cânt din cliros,/ Adiat de-o slabă boare...” Modelul Alecsandri transpare în mod firesc, dar măreția naturii din poezia „bardului de la Mircești”, e contrapusă ideii nimicniciei ființei. Omul e judecător al tuturor lucrurilor, dar, în trecere pe pământ (*Și tu om, martor pe-aice*), e nimic în *clipa cea repede*, un *vierme al pământului* în fața veșniciei, infinitului: „Tot cuprinsul i-o minune.../ Și tu om, martor pe-aice,/ Nici-un chip n-ai a nu spune:/ Sunt nimic, dar sunt ferice!” (*Lan de grâu*).

Poanta „Sunt nimic, dar sunt ferice” aruncă o nouă lumină peste întreaga lui lirică peisagistică. Ritmurile și atmosfera campestră au ceva ce amintesc de idilele lui George Coșbuc: „Sara caldă, liniștită/ Se topește-n raze stinse/ Miroasă a peliniță/ Din câmpiile întinse...// Năvălesc timide umbre/ Îmbrăcate-n fum subțire./ Biruit de somn și lene/ Totul trece-n nesimțire.//Visuri blânde, ca vedenii,/ Vin încet, cu pas himeric.../ Cere inima-mi hodină,/ Liniște și întuneric...// Și din largul stepei mute/ Vântul pare că-mi îndreaptă/ Șoapta lui liniștitoare: <<Fii cuminte și așteaptă!>>” (*În stepă*).

Nu mai puțin elocvente sunt versurile din *Toamna, în grădină* sau *Iarnă*: „Cade cel dintâi omăt,/ Frigul se tot întărește,/ Gospodina iarnă-ncet/ Pânza albă-și nevedește.// Lucrul iernii e-ntr-ales:/ Fir de-argint cu râvnă pune,/ Și când cați spre largul șes –/ Te orbește, i-o minune...// Și omătul cade-ntruna,/ Aerul e plin de fulgi,/ Cerul și pământul una,/ Peste tot e-un mândru giulgiu.// Peste noapte încă ninge,/ Troienind și sat, și drum./ Casele le pot distinge/ Numai după stâlpi de fum.// Firea doarme somn de moarte,/ Tot cuprinsu-i troienit.../ Omule, aveavei parte/ Și tu azi să dormi tihnit?”.

În secvențe de pastel e surprinsă *Valea Răutului*, spațiul ardic al amintirilor din copilărie: „Șes întins, fântâni în cale,/ Printre lanuri un drumeag,/ Stuhării colo în vale;/ Peste vale culmi șirag.// Nu se vede unde-i gârla,/ Doar colo un pâraiaș,/ Se zărește unde-i târla/ Și s-aude-un fluieraș.// Mal departe apa lină/ Se ascunde-n păpuriș/Și de-acolo la lumină/ Iese numai pe furiș.// Zarea-i dulce, cenușie./ Aeru-i păinjinit/ De o boare argintie,/ Ce plutește-n val grăbit.// Pe întinsele ogoare/ Muncă sub aprinsul cer;/ Pe urcuș, sclipind la soare/ Pânza drumului de fier...// Cine-ar spune, că alt-dată/ Pe aici s-a scurs puhoi/ De barbari din lumea toată/ Pân' a nu veni la noi?// Ne-o spun șirul de movile,/ Ce răsar pe-ntinsul șes/ Carte mută, fără file,/ Dar cu mare înțeleș”. Orizontul idilic din „Cartea mută, fără file,/ Dar cu mare înțeleș” se înscrie în arsenalul imagistic al lumii ca o carte, cu implicații paseiste.

În *Altarul străbunilor*, discursul e centrat pe aceeași „temă cu variațiuni”: antiteză dintre generații, dintre străbunii „rumeni, drepți ca niște brazi” și „vlăstarul lor de azi- Slab și mic la-nfățișare”: „Umbre blânde vin tiptil/ Dinspre valea adormită,/ Și cu buze de copil/ Fruntea îmi sărut' trudită.// Stau culcat pe prispa casei/ Din străbuni lăsată mie: –/ Toți s-au dus, iar eu rămasei/ Al ruinei strajă vie...// Mă gândesc la vremea veche, –/ Căci cu umbrele-mpreună,/ Să-mi șoptească la ureche/ Vin străbuni de voie bună.// Rumeni, drepți ca niște brazi,/ Ei privesc cu jale mare/ La vlăstarul lor de azi –/ Slab și mic la-nfățișare...// Simt că inima-mi se zbate,/ Când străbunii intră-n casă/ Pe uși joase și-aplecate,/ Din vechime-așa rămasă...// Dar când luna își arată/ Fața rece de aramă,/ Umbrele purced de-odată/ Peste gard și peste cramă.// Și străbunii le urmează,/ Părăsind pe-al lor vlăstar,/ Care pururea veghează/ Ruinatul lor altar”.

Narațiunile poetice, cu substrat autobiografic, abundă în destăinuirii nostalgice, în tradiția confruntării prezentului cu trecutul strălucit: „Ș-am poposit în casa veche,/ Unde-am trăit copil în voie/ Cea vrăstă fără de pereche,/ Când nu știi grijă și nevoie.// Și mi-am adus în minte iarăși/ Din cele petrecute-atunci,/ Când hoinăream cu buni tovarăși/ Prin sat, pe dealuri și prin lunci...// Ah, vremuri sfinte de-altădată,/ Departe-n urmă ați rămas!/ Pierzându-vă, eu nu o data/ Măntreb: pe unde sunteți azi?// Și mă izbesc cu-a mea gândire/ De-o singură dorință vie:/ Să mă întorc din rătăcire/ La cuibul de copilărie...” (*În cuibul copilăriei*).

Altă dată, poetul, evocând „veacuri de robie”, „cruda dușmănie”, în total dezacord cu „catastiful sămănătorist”, cheamă la „lupta mare” pentru a reinstaura, este adevărat, „așezăminte bune/ Cum au fost în vremi străbune”: „Moldoveni, stăpâni ai țării,/ Bate ceasul învierii/ Pentru visurile sfinte/ Îngropate în morminte.// ...Deci cu toți treziți-vă/ Și ca frați uniți-vă,/ Ca să-ncepem lupta mare/ Pentru cele ce ne doare:// Pentru-așezăminte bune,/ Cum au fost în vremi străbune,/ Pentru drepturi și pământ,/ Că acesta ni-i mai sfânt” (*Spre unire*).

Unul dintre „cântecele de leagăn”, compus în 1915, dar oprit de cenzura rusească, între altele apărut în *Viața Basarabiei* 1937, nr. 5-6 cu remarca „Din *Caietul uitat*, 1913”, pare exemplar pentru o poetică centrată pe vitalism, realism, autenticitate: „Dormi, sprâncenatule,/ Dormi, neînduratule,/ Dormi, cât măicuța te ține la brațe,/ Sub chiorăitul flămânelor mațe –/ Cântec amarnic de inimă-albastră./ Cântecul foamei, muzica noastră!...// Dormi, obiditule,/ Dormi, osânditule,/ Dormi, de pe-acum răzvrătitul de foame,/ Moise părtaș la „revolte islame”/ De răsturnare a „ordinii sfinte”/ Cu închisori pentru bietu-ți părinte!...// Dormi, țărănașule,/ Dormi, buclucașule,/ Dormi, cât al nostru bordei nu e ocnă./ Dormi, cât picioarele mele nu-s/ bocnă,/ Dormi, cât muncesc ca o roabă, cinstită,/ Și n-am ajuns de vânzare ca vită!...// Dormi, moldovanule,/ Dormi, năzdrăvanule,/

Care mă faci să mai cred în scriptură:/ Chiar dacă toți mă înșală, mă fură/ Și mă lovesc nemilos ca pe-un câine, –/ Tu-mi pregătești răzbunarea de mâine!...”

Poemul, reprodus de Halippa în articolul *Ceva despre țăranul basarabean* (Viața Basarabiei, 1942, nr. 10-11), își află reflexe inedite în însemnările lui Petru Comarnescu *Poezii energetice și dinamice scrise la 1907 și 1905*, găzduite de *Revista Fundațiilor Regale* (1943, nr.3), din care reținem câteva observații privind: „stilul energetic, cu expresii dure și tăioase, obișnuit în ultimii ani în scrisul acelor poeți care cultivă eroicul și preamăresc mai ales țăranismul, vroid să-l sugereze și prin forma și ritmica poeziilor a existat cu mult înainte”; sau: „La 1907 și 1905 nu este posibil ca poezii Mateevici și Halippa cunoșteau modelele străine, în afară poate de unii poeți ruși (...) E în poezia aceasta mult din ritmica, imprecategoriile și răzvrătirea liricii unui Whitman, unui Carl Sandburg sau Esenin, geniali instigatori și profeți în diferite sensuri, dar participând la crearea unui aceluiasi stil de poezie dinamică și energetică, într-adevăr profetică și cutremurătoare, mai mult prin fondul care depășește și robește forma” (Comarnescu, Petru. *Poezii energetice și dinamice scrise la 1907 și 1905*. În: *Revista Fundațiilor Regale*, 1943, nr. 3, p. 709-711).

Modelul poeziei tranzitive domină preponderent în lirica socială, în care cantabilitatea și dexteritatea ritmică e schimbată pe versul prozastic, pe limbajul personificat și hiperbolic, intensificând, prin tehnica aglomerării, dimensiunea nenorocirii lumii: „Te duci în lumea neființei,/ An groaznic și mânjit de sânge,/ An plin de-atâtea suferințe,/ Că-n urma ta cu toți vor plânge.// Călău nebun și crud din fire,/ Te duci, și-n oarba-ți nepăsare/ Nu te gândești ce moștenire/ Lași vremurilor viitoare!// Diata-ți, ce cu sânge-i scrisă,/ Îngheață sângele din vine;/ Și lumea, cu-a ei răni deschise,/ Blestem avea-va pentru tine.//Te-or blestema părinți și mume,/ Copii rămași fără de tată,/ Soții nenorocite-n lume,/ Ce-și văd nădejdea îngropată.// Te du deci an de vijelie!/ Și las ca-n neagra-ți pomenire/ O pildă veșnică să fie/ Pentru trudită omenire!” (*Anului 1914*).

Poetul e un împătimit al creației orale (s-a păstrat un caiet al lui Halippa cu culegeri din folclorul autohton). Dragostea pentru țăran și îndeosebi pentru poezia populară se manifestă din primele îndeletniciri literare atât în lirica socială, cât și în cea erotică. În manieră cvasifolclorică, memorabile sunt compunerile în care se recurge la personificări, la dialoguri cu codru, cu bătrânul Nistru: „ – Bună ziua, Nistrule,/ Nistrule, bătrânule!/ Am venit să te mai văd,/ Să te-ntreb, la sfat să șad:/ Că tu, frate, multe știi,/ Multe vezi, pe unde vii,/ Multe prinzi și multe-auzi/ Prin huceagul un-te-ascunzi!.../ Ce mai veste ne aduci,/ Pe-ale tale unde dulci,/ De la frații cei din sus/ Și acei de la apus?/ Ce mai știi de viața lor/ Sub jugul străinilor?/ Spune, dragă, de ce taci?/ Oare nu cumva te faci,/ Că n-auzi, Măria Ta,/

Rugămintea caldă-a mea! –/ Însă Nistru parcă-i mut,/ Parcă-i un moșneag tăcut./ Ce-a văzut, l-a întristat, – / O rușine ș-un păcat:/ Că români-s ferecați/ De hainii împărați.../ Și eu plec, cum am venit, – / Amărât, nedumerit,/ Cu nădejdea-mi – praf în vânt,/ Cu avântau-n două frânt” (*La Nistru*). Textul lui Halippa (datat august 1913, Soroca) se vrea un dialog cu poemul *Vorbeau azi noapte două ape* de Octavian Goga, scris cu prilejul comemorării unui veac de la răpirea Basarabiei: „N-auzi cum strigă Basarabii/ Blestemul zilelor ce vin,/ Cum sună-n buciom pârcălabii/ De la Soroca la Hotin?/ Eu simt cum matca mea tresare? De-al amintirilor șuvoi,/ Arcașii lui Ștefan cel Mare/ Îmi cer azi moaștele-napoi”.

Forma folclorică e activată în poezia combatantă care, prin oralitatea și simplitatea expresiei, amintește de *Cântecul zorilor* de Alexei Mateevici: „Plouă, ninge. –/ Hai la drum!/ N-ai când plânge,/ Frate bun!!! Drumul vieții/ Este lung:/ Sure cete/ Îl ascund./ Crea e calea/ Și cu chin:/ Multă-i jalea,/ Mult suspin.../ Da tu, frate,/ Nu căta/ Peste toate/ Vei călca!/ Cu credință/ Mereu, mereu,/ Biruința-i/ Scopul tău!/ Las' hodina/ Celor morți:/ Fii albină/ Pentru toți./ Odihni-vei/ Trupul tău,/ Când sfârși-vei/ Drumul greu.../ De răsplată,/ De-i muri,/ Bunul Tată/ S-a-ngriji!.../ Deci de ninge,/ Hai la drum!/ N-ai când plânge,/ Ș-a apoi cum?/ Doar ai casă/ Și copiii:/ Cer pe masă, –/ Bine-o știi!” (*La drum!*).

În poezia ocazională apelează la unitatea tuturor românilor. De regulă, aceasta se confundă cu improvizația reductibilă la strigarea bucuriei libertății, exprimată în stereotipia simbolisticii elementare (*nou soare, vechea ceață, suflă vânt de primăvară*): „Sufală vânt de primăvară,/ Ca nici când din miază-noapte,/ Și ne-duce veste-n țară/ Despre scumpa libertate.../ Piere groaznică robie,/ Ce de-un veac ne tot apasă;/ Peste-ntreaga-mpărăție/ Un nou soare vrea să iasă.../ El alungă vechea ceață/ Și îndeamnă lumea toată/ Să-și rodească-o nouă viață/ Largă, slobodă, bogată.../ Obosiți de învrăjbire,/ Toți se trag la acest soare:/ El vestește înfrățire/ Între tagme și popoare.../ Să primim deci cu credință/ Vestea ce ne vine, iată!/ Și de vechea umilință/ Să ne scuturăm odată.../ Moldoveni, ce-ați fost de-oară,/ Ridicați și voi privirea:/ Sufală vânt de primăvară,/ Vine, vine primenirea!” (*Vestirea libertății*).

Sau: „Moldoveni, la joc odată!/ Azi e zi de sărbătoare/ Pentru mic și pentru mare,/ Pentru românimea toată.../ Am fost robii tuturor/ Și mereu supuși ocării.../ Azi e ziua neatârnării,/ Deci cu toți să-ncingem hora!” Vocea poetului e concurată de vocea omului politic: „Că de astăzi înainte/ Țara nu va mai fi sclavă;/ Îndreptați cu drepturi sfinte...” (*Hora neatârnării Basarabiei*).

La Congresul Ostașilor Moldoveni (20-28 octombrie 1917), Pan Halippa se adresa către militari cu cuvinte care mai apoi vor fi reluate în versuri: „Sunt nespus de fericit că am ajuns să urez în fața voastră floarea neamului nostru

moldovenesc. Frații mei! Veacuri întregi noi am umblat rătăciți unul de altul, de veacuri întregi pe noi ne întind și ne dezbină vrăjmașii, de veacuri întregi pământul nostru strămoșesc geme sub jugul străin și iată acum, după atâtea răzlețiri, după atâtea ani de jale și suferințe, ne-am strâns frații grămăjoară. O, cine va spune bucuria noastră? Grea a fost soarta noastră crudă, lungă a fost noaptea în care am zăcut, dar cum după noapte răsar zorile și lumina zilei ia rândul întunericului, așa și în viața noastră, a neamului moldovenesc, după robie s-a simțit apropierea izbăvirii. Frați ostași! În voi este toată nădejdea noastră. Țara se îneacă în lacrimi și sânge. Vrăjmașii noștri stau la hotare – vrăjmași câtă frunză și iarbă la spatele nostru și înăuntrul țării noastre, dar cei mai mari dușmani sunt în mijlocul nostru. Acesta este neunierea! Frații mei, biruiți acest strașnic dușman și noi vom birui totul”.

Evenimentul, trăit autentic, e transpus într-o poezie a dialogurilor cu miza pe știința ostașului moldovean, văzut ca o ființă gânditoare și simțitoare: „ Ori credeți voi. Că Rusu-și schimbă/ Năravul de stăpân cu sila?/ E meșter gădele la limbă,/ Dar suflului-i nu știe mila.// Ostași, a vorbelor beție/ Lăsați-o celor în smintire:/ Pe voi, la minte-ntregi, vă-mibie/ A voastră țară cu iubire!// Ori n-auziți voi cum vă cheamă/ Părinții voștri dați uitării?/ Ori n-auziți voi glas de mamă,/ Zbucnit din ghearele ocării?// Săriți cât este încă vreme,/ Surorilor, spre apărare:/ De nu, pe capul vost’ blesteme/ Cădea-vor greu doborâtoare!// Veniți să punem stăpânire/ Pe vatra noastră strămoșească!/ Destul străină-oblăduire/ Pe Țara noastră Românească!” (*Către ostașii moldoveni*). Este o poezie emblematică pentru starea de spirit în mișcarea de eliberare națională, o poezie angajată în înțelegerea/ exprimarea revoluției în desfășurare.

Poezia sentimentului religios e copleșită de pietate creștină, de suferințe și „de rugă fierbinte spre ceruri”: „Din căi rătăcite, Stăpâne,/ La netede drumuri mă scoate,/ Ș-ajută-mă, Sfinte Părinte,/ Să scap de dureri și păcate.// Păzește-mă, Bunule Tată,/ De multele lațuri întinse/ Și vindecă-mi inima slabă/ De poftă și patimi cuprinsă.// Spre neamul meu blând în durere/ Îndreaptă-mi, Stăpâne, privire,/ Căci n-avem aiurea un sprijin/ Și-n Tine vedem mântuirea.// E timp să se facă dreptate/ Și nouă ce tragem durere!/ Îndură-Te-n ceasul pieirii,/ Căci altfel ni-i peste putere !...”

Ruga este expresia unui suflet identificat cu durerea neamului, o durere ajunsă la starea de paroxism, amestecată cu un sincer și puternic atașament pentru ideea mântuirii, exprimată la modul abstract, indecis; evlavie e răzbită de „cernita îndoială”: „Și-mi arde pe buzi rugăciunea,/ Ca mucul luminii în sfeșnic;/ Iar blândul Hristos mă mângâie/ Cu zâmbetu-i dulce și veșnic...// Dar iată că mucul se-ndoaie/

Și sfârâie-n ceara topită./ Apoi lumânarea se stânge/ În noaptea amarnic cumplită.//
Și-n sufletu-mi slab și molatic/ Cernita-ndoială răzbește;/ Iar ruga, fierbintea mea
rugă,/ Pe buze încet se sleiește...” (*În miez de noapte*).

Îndemnul către o autentică trăire a vieții e în *Sfat creștin* pentru că: „Din
toate câte sunt în viață/ Pe-acest pământ rotund sub soare/ Stăpâni suntem abia
pe-o ceață/ De clipe grabnic trecătoare”. Gânduri cernite îi adăpostesc ființa în
năzuința că: „Deșertăciune-s, dragă, toate/ Și praf din drum suflat de vânt” (*Pe-o
filă de psaltire*). În figura lui Isus de pe crucea Golgotei îl surprinde revelația
înfrățirii în suferință: „O, fraților în suferință,/ Răbdați și inimile sus?! Căci noi
avem în umilință/ Ca-ntâi tovarăș pe Isus” (*Isus pe cruce*). Isus, ca întâi tovarăș
în umilință, este simbolul deșteptării: „Azi se nașe Adevărul:/ Oameni, deșteptați-
vă!/ Ca lumina Lui din ceruri/ Luminați-vă! (*De Crăciun*).

La 1917 învierea lui Hristos nu este concepută altfel decât prin deșteptarea
„tagmei de jos”, prin înfăptuirea unirii: „Din clopotnița din sat/ Sună clopotele,
sună,/ Vestind lumii veste bună,/ Că Hristos a înviat.// Cele mici în cor duios/
Sună des cu voioșie,/ Că e zi de veselie/ Pentru tagma cea de jos.// Iar cel mare,
cam dogit,/ Sună rar, sună agale,/ Că s-a dus vremea de jale/ Și că răul s-a
sfârșit...// Sunați, clopote, sunați/ Și vestiți la lurnea toată,/ Că robia e sfărmată/Și
că toți de-acuma-s frați!// Și mai spuneți tuturor,/ Că sunt vremile unirii/ Și că-i
timpul primenirii/ Stărilor bătrânilor” (*Clopotele învierii*). „Timpul primenirii” e
binecuvântat de Hristos, prevestind o nouă epocă, o nouă ordine în haosul barbar.

Lirica de dragoste se remarcă prin simplitate și sinceritate, prin ritualul
așteptării/ împlinirii erotice, prin ceremonia comportamentului jucăuș, la care iau
parte elementele arhetipale: fântâna, stelele, luna, mierla: „Sus pe cerul plin de
stele/ Luna-ncet călătorește,/ Nourași în horboțele/ Cu argint îi poleiește.// Mierla
cântecu-și îngână,/ Pe când eu în așteptare,/ De ghizdele, la fântână,/ Răzimat stau
în picioare.// Stau ș-aștept pe puica mea,/ După apă ca să vie.../ Apă, zău, că n-ași
prea vrea,/ De-un sărut mi-i sete mie...// Căci arsura dorului/ Nu se stinge cu
băutul/ Din apa izvorului, –/ Ci se stinge cu sărutul...// Ah, și setea-mi crește-nt-
una,/ Pe când puica zăbovește,/ Iar în cer, vrăjită, luna/ Spre-asfințit se tot
grăbește...// Vino, puică, te îndură/ De-a mea patimă nebună./ De-a mea strașnică
arsură,/ De-al meu dor născut pe lună” (*Cântec*).

Invocarea sentimentului erotic e de un patetism și naivitate debordantă:
„Vino, dragoste nebună,/ Vagabondă prin natură,/ Și-n grozava ta furtună/ Îmi
aruncă-a mea făptură...// Mult, prea mult am fost cuminte;/ N-am fugit numai
odată/ De-ale tale dulci cuvinte,/ Când mi le-a rostit vreo fată.// Astăzi însă las
chilia/ Vieții mele solitare,/ Vino, adă-mi bucuria:/Șoaptele de alintare!...”
(*Chemare*). Poetul nu este lipsit de fantezie inventivă în definirea dragostei în

Amor, Scrisoare, Altă scrisoare sau în texte ca acesta: „Copilă dragă, nu te-ncrede-n vorba lui,/ Căci nestatornic ca poetul nimeni nu-i.// De dragoste cuprins puternic într-o Luni,/El Marți era să fie pus printre nebuni.// Ca Miercuri dragostea iubitei să-și declare,/ Iar Joi să fie ziua grea de așteptare.// Și cum nici Vineri nu primise un răspuns,/ De Sâmbătă un gând de moarte l-a pătruns.// Dar când veni Duminică, un dor de viață/ Îi șterse de pe fruntea lui a morții ceață” (*Din albumul unei domnișoare*).

Uneori poetul se resimte un învins: „Am cântat și eu odată,/ Astăzi nu mai cânt;/ Am luptat din greu și iată:/ Sunt răpus, înfrânt!// Dar în suflet n-am tristeță/ Și căință n-am:/ Închinat-am tinereță/ Țintei ce urmam.// Resemnat în dor și gânduri,/ Nu-s pentru bucluc:/ Alte vremuri, alte canturi, –/ Eu, cel vechi, mă duc!// Vie alții să-mi ia iocul –/ Și cu rod bogat!/ Viața să le dea norocul,/ Ce nu mi l-a dat!” (*Resemnare*); sau: „Azi sufletu-mi, în lupta grea învins,/ Petrece-n jale-amară și suspine” (*Sonet*).

Alteori se vede un inadapdat, un dezrădăcinat: „Cândva și eu o țară-aveam!/ Ca-n paradis/ În codri cu poieni trăiam.../ Dar a fost vis! ...// Viată-n plin duceam noi doi,/ Și de ne-nvins/ Părea iubirea între noi.../ Dar ea s-a stins!// Azi vagabond, mereu la drum,/ Într-un abis/ Aș vrea să cad, să mă fac scrum.../ Ce jalnic vis!...” (*Amărăciune*).

Formați în școli rusești, Alexei Mateevici, Pantelimon Halippa sau Ion Buzdugan, literații grupați în jurul revistei *Cuvânt moldovenesc* reprezintă etapa de trecere a scrisului de aici „de la Basarabia rusească la Basarabia românească” (Onisifor Ghibu). Nu încapă îndoială că Pan Halippa e un poet minor, anacronic, un „scriitor nerealizat” (M. Cimpoi), chiar și cu cele două volume de poezii *Cântare omului* și *Pământul nădejilor mele*, conținutul cărora îl putem ghici/intui lejer. Ne o demonstrează cu prisosință cele 280 de poezii publicate pe parcursul vieții sale. A eșuat și tentativa de a edita un manuscris după eliberarea din gulag și închisori. Din perspectiva zilei de azi, poezia lui, în pofida lipsei de originalitate artistică, a figurației poetice precare, rămâne, cu siguranță, foarte importantă ca „document uman”.

Versurile de până la Marea Unire atâc cele incluse în *Flori de pârlăoagă*, cât și acele din „caietele uitate”, marea majoritate apărute pe paginile revistei *Viața Basarabiei* (1932-1944) prezintă un mare interes cultural. În acest sens, sunt lăudabile și traduceri din poezii rusești. Se rețin traduceri exprimând stări de spirit, idei/ mesaje nestraîne creației sale, dar și *Nu cânta* de A. Pușkin, *Iahtul* de M. Lermontov, *Cântec de leagăn* de A. Fet, *Cântece populare rusești* ș.a. Poezia lui Pan Halippa comunică rizomic/ în subtexte cu poezia lui A. Mateevici și Ion Buzdugan, și este, în ideologia regionalismului literar, o poezie apărută pe sol basarabean, scrisă de un basarabean, pentru basarabeni.

TRIBUN SOCIAL. Chiar din anii studenției, Pan Halippa și-a asumat datoria morală de a deștepta „neamul basarabean”. Ca tribun social, manifestă o conștiință hotărât constructivă, afirmându-se drept important „fruntaș al Unirii”, întemeietor al mai multor instituții culturale, un adevărat apostol al Basarabiei. În *Precuvântare la Pilde și povețe* (Chișinău, 1908), unul dintre primele manuale editate în limba română până la Marea Unire, tânărul student al Universității din Iași, prefigurează un început de adevărat program de culturalizare: „Dragi copiii basarabeni, pui din neamul românesc! Luați cărticica în mână și cetiți! Destul cât ați fost orbi din pricina neștiinței de carte... Ți-a venit vremea și ție, moldovene, să te gândești: cum stai, cum trăiești și pe care drumuri trebuie să apuci în viață?... Prin această carte mică, pe care v-o punem în mână, noi vă chemăm pe voi, moldoveni din întreaga Basarabie, spre lumina științei, spre unire, spre dreptate, spre deplina deșteptare”.

În publicistica literară a lui Halippa contează mai mult mesajul transmis direct, în limbaj accesibil; cu alte cuvinte, interesează în special *ce* spune decât *cum* spune publicistul, pentru că locul argumentației, pusă în valoare de un stil și o limbă aleasă, îl iau îndemnul, evocarea stărilor deplorabile, de regulă, raportate la realitățile deznaționalizării/ rusificării, amintind retorica lamentațiilor noastre tradiționale. Printre temele publicisticii militante e, înainte de toate, problema limbii, problema identității naționale: „*Noi, moldovenii din Basarabia, suntem de naționalitate românească, adică suntem din neamul românesc, care alcătuiește un popor numeros de vreo 15 milioane de suflete, ce locuiește pe întinderea mare de pământ dintre râurile Tisa, Nistru și Dunărea și Marea Neagră. Sângele, care curge în vinele noastre, este daco-roman, adică al vechilor daci și romani, cu o mică amestecătură de sânge al altor neamuri, care au trecut prin părțile noastre sau cu care noi am venit în atingere în cursul veacurilor. Și sângele, și limba, și trecutul și interesele de azi și de mâine – într-un cuvânt, totul, ne deosebește de neamurile care ne înconjoară, ceea ce dovedește că nația noastră are menirea ei deosebită pe pământ. Astfel fiind, noi trebuie să ne înțelegem cât mai bine menirea noastră și să ne punem pe îndeplinirea visurilor noastre naționale cât mai degrabă. Din nefericire, în sânul neamului nostru nu-și prea dau seama de lucrul acesta. Păturile de sus ale neamului moldovenesc arată o nepricepere vădită în ceea ce privește menirea lor națională, iar păturile de jos rămân chiar nepăsătoare față de întrebarea de ce neam sunt și trebuie să fie. Această stare de lucruri este foarte primejdioasă pentru neamul nostru, căci pune în cumpănă chiar însăși ființa lui pe pământ”* (**Despre naționalitate**, Cuvânt moldovenesc, nr. 12 (212) 8 februarie 1917).

Narațiunile subiective din jurnalul intim, amintirile, autobiografia, cronică vieții, scrisorile, chiar și demersurile în fața instanțelor sunt făcute nu pentru a-și povesti viața, ci pentru a justifica necesitatea unui fapt important legat de destinul său, de capriciile istoriei. Articolele-program, studiile, conferințele, recenziile, redactate pe parcursul a trei perioade în contexte social-politice total diferite (imperiul țarist, România interbelică și regimul comunist), necesită o receptare diferențiată, mereu raportată la nuanțele unui sau altui eveniment sau fenomen cultural.

Pan Halippa renunță la o carieră universitară, se întoarce la Chișinău hotărât să contribuie la „înflorirea sufletului românesc basarabean”. Prima experiență politică o are la gazeta *Basarabia* (mai 1906 – martie 1907), sistată după ce publică imnul regal *Deșteaptă-te, române!* Orientarea dată e reluată, pe foarte scurt timp, de *Viața Basarabiei* (aprilie 1907 – mai 1907), continuată la *Cuvânt moldovenesc*. Revistă lunară de literatură și știință practică (mai 1913-1917), editată sub conducerea lui N. Alexandri, S. Murafa, Pan Halippa, care, tipărită cu caractere chirilice, este, în cadrul politicii de rusificare, una dintre puținele concesiile făcute de autoritățile țariste mișcării intelectuale din ținut. Literatura de la *Cuvânt moldovenesc*, cu certitudinile ei iluministe sau sămănătoriste, constituie în climatul epocii de la începutul secolului XX, nu numai o candelă în întuneric, dar, fără teama de a exagera, și o adevărată minune spirituală într-o Sahară literară chiar în centrul Europei.

Programul revistei, întocmit de Halippa, este eminentul de iluminare spirituală: „Urmărim gânduri curate. Vrem să dăm moldovenilor din Basarabia în fiecare lună cate o carte moldovenească mică, însă cu cunoștințe cât se poate mai multe, din care cititorii să poată trage cât mai numeroase foloase sufletești și trupești. Socotim cuvântul moldovenesc tipărit drept unul din cele mai bune mijloace pentru deșteptarea moldovenilor din Basarabia, care zac în întunericul neștiinței, și de aceea nu râvnim de la cititori un alt nume decât acela de slujitori ai cuvântului moldovenesc tipărit. Și fiindcă adevărul și binele obștesc sunt cele mai înalte datorii ale scriitorilor, ne vom sili să fim la înălțimea acestor datorii. Nevoile moldovenilor sunt nenumărate; și dacă am fi vrut să ne îngrijim de toate, nu ne-ar fi ajuns nici vreme, nici putere. Suntem însetați de lumina științei; târgurile și orașele noastre au uitat că în țara aceasta sunt mii de sate, ce se prăpădesc în întuneric, neprimind niciun cuvânt de mângâiere și de îmbărbătare de la târguri, care – dragă Doamne – sunt leagănul luminii și al tuturor cunoștințelor. Moldovenii cei învățați în școli, înainte rusești, au uitat că au marea datorie de a împărți cunoștințele lor cu cei rămași în neștiință; mai mult decât atâta: moldovenii cei învățați în școli rusești au uitat limba părinților și nu știu să vorbească cu moldovenii noștri de la țară în limba strămoșească (...) Toate acestea

le-am spus pentru a arăta cititorilor noștri câtă însemnătate ar avea pentru țara noastră cărticelele lunare ale *Cuvântului moldovenesc*. Aici, în cărticelele acestea, doritorii de lumina cunoștinței vor găsi scrieri despre nevoile lor obștești, despre istoria neamului lor și vor putea să se adape din cugetarea celor mai mari scriitori. În cărticelele noastre se vor tipări scrieri privitoare la lege și la viața sufletească a omului, care scrieri sunt menite să sădească în mintea cititorilor gânduri mai înalte, iar în inima lor porniri și simțiri mai frumoase și mai omenești. Alături de aceste scrieri menite a mulțumi foamea sufletească a moldovenilor cititori, *Cuvânt moldovenesc* nu vrea să uite că omul pe lângă suflet, mai are și un trup, de care trebuie să știe cum să se îngrijească”.

IDEOLOG AL REGIONALISMULUI CULTURAL. Pan Halippa se impune ca ideolog al regionalismului cultural, argumentat și promovat programatic de revista *Viața Basarabiei*, a cărei director fondator și colaborator activ a fost până în iulie 1944. Resurecția tradiționalismului pe paginile revistei își află explicația în încercarea de stăvilire a fenomenelor eurocentriste în literatura și cultura română. Se știe că izolarea e un factor ambiental decisiv al oricărui tradiționalism. E o idee la modă în Franța (Charles Maurras), în Germania (Oswald Spengler), în Spania (Miguel de Unamuno), în Rusia (Nikolai Berdiaev) etc. În România tradiționalismul interbelic, foarte variat în esența sa de la un teoretician la altul, argumentează din diferite perspective câteva idei comune privind autenticitatea culturii, spiritul ei autohton, corelația dintre cultură și civilizație, vechimea poporului român, substratul lui latin sau trac ș.a. Noul tradiționalism mai este pentru unii români și o probă de supraviețuire spirituală în avalanșa transformărilor radicale ce modifică specificul național în sensul artificializării.

Pan Halippa manifestă un exces de zel în reviviscenta regionalismului cultural, concepție totuși anacronică față de spiritul literaturii interbelice, chiar dacă sensul acestei mișcări în Basarabia, atât de mult întârziată în schimbarea culturală, era unul pozitiv. Odată cu aceasta, în planul contribuției literare, a exigenței față de expresie, regionalismul se reducea deseori la un cod de reprezentări poetice vetuste, la un tip de țaran primitiv, la predilecția pentru un stil arhaizant sau dialectal etc.

În contextul anilor '30 revista *Viața Basarabiei* este o tribună care, mai întâi de toate, propagă cu perseverență spiritul autohton. Mai mult, caracterul și tendințele mișcării literare sunt adeseori violent contradictorii, însă din primii ani de existență revista imprimă programatic și impune cu autoritate centrelor culturale – Chișinău, Bălți, Bolgrad, Cetatea Albă – tradiționalismul, una dintre

direcțiile fundamentale ale spiritualității române. Specificul tradiționalismului basarabean în deceniile trei și patru este afirmat mai cu seamă prin valorificarea ambițioasă a trecutului cu ineditul local în toate formele de viață. Tradiționalismul în literatură nu a fost unul refractar. Oscilațiile revistei între tradiționalism și occidentalism decurg dintr-o pornire formativă a spiritualității locale, evoluează constant în consonanță cu necesitățile imanente ale ținutului. Deși abundă în poliloghii doctrinare și manifestă pe alocuri un eclecticism dezarmant, revista creează totuși o atmosferă propice tinerilor talente, favorizând, printre multe altele, fondarea *Societății Scriitorilor Basarabeni*.

Programul revistei *Viața Basarabiei*, expus de Halippa în primul ei număr, implică *reconsiderarea valorilor trecutului, a moștenirii clasice, anume prin prisma regionalismului cultural*. Cu alte cuvinte, revista, în toată diversitatea ei de orientări, a avut, în condițiile democratismului autentic, un ideal, o prestanță și o conduită care au stimulat noi energii creatoare, au impulsionat puternic mișcarea literară. În raport cu zeci de efemeride editoriale, care de cele mai multe ori doar își anunțau apariția, *Viața Basarabiei* nu numai că a supraviețuit, ci a schimbat radical climatul literar. Ea a vrut și a impus *spiritul autohtonismului, însă al unui autohtonism deschis, receptiv, asimilator*. Revista a fost inaugurată în urma unui proces îndelungat de determinare a unor atitudini ideologice și aspirații colective care se precizau mereu, în funcție de circumstanțele sociale și de evoluția conștiinței artistice naționale. Pornind de la necesitățile reale și presante ale vieții, *Viața Basarabiei* încearcă să reînvie tradițiile vechii reviste *Cuvânt Moldovenesc*.

Reluând după paisprezece ani deviza vechii reviste – *Cunoașteți adevărul și adevărul vă va slobozi* –, Pan. Halippa menționa: „... Nici astăzi nu suntem deplini stăpâni pe libertatea noastră, că și astăzi ni se mai tăgăduiește dreptul la viață, că și astăzi suntem robiți atâtor nevoi, atâtor dureri și unui întuneric mare, care nu s-a risipit deocamdată nici sub razele culturii naționale”. Această afirmație este o expresie foarte elocventă a unei mentalități de sorginte autohtonă, ce a marcat profilul revistei de la primul ei număr până la ultimul. Programul revistei revendica explorarea multilaterală a următoarelor obiective: „1) deștelenirea paraginii trecutului de robie, care mai persistă în unele privințe în Basarabia; 2) dezvăluirea și înfățișarea sufletului românesc basarabean în ceața vremurilor apuse și în splendoarea luminii de astăzi; 3) cercetarea pământului Basarabiei din punct de vedere geografic și etnografic; 4) îndrumarea fiilor Basarabiei pe căile românismului și ale statului național român; 5) crearea de legături sufletești între locuitorii Basarabiei fără deosebire de naționalitate și religie; 6) cimentarea legăturilor între românii din tot cuprinsul României Mari și cei în afară de hotarele ei politice; 7) urmărirea mersului instituțiilor de cultură spirituală și materială în

Basarabia și chiar în Țara întreagă, în măsura în care înregistrarea faptelor poate ajuta aducerea de lumină în problemele basarabene; 8) dezbaterile nevoilor economice ale Basarabiei; 9) revista presei care tratează chestiuni obștești, ce privesc și regiunea noastră; 10) împărtășirea cititorului uitat și izolat pe meleagurile basarabene la problemele de cultură generală și de civilizație umană, care frământă capete, popoare, universul întreg; 11) orice alte probleme și chestiuni, care în cursul muncii vor fi găsite că răspund scopurilor Asociației *Cuvânt Moldovenesc* și revistei *Viața Basarabiei*". Scopul principal al revistei stă în afirmarea spiritului local, a creatorului operei de artă. Dar, în exaltarea originii elementului creator, autohtonismul revistei admitea și promovarea celor „care prin viața lor de până acum au dovedit că s-au identificat cu provincia noastră”.

Autohtonism înseamnă nu numai explorarea problemelor locale, dar și exprimarea fondului arhetipal al scriitorului. Conceptul de autohtonism este echivalat cu cel al regionalismului, care, după M. Cimpoi, a fost „punctul forte și totodată slab al revistei basarabene”. În acest context se profilează mai evident programul *Vieții Basarabiei*, care vrea să afirme nu numai dreptul unei noi generații de a fi cunoscută și luată în seamă, ci și aportul literaturii basarabene în tezaurul general al culturii naționale. Revista avea siguranța că anume „comoara sufletului moldovenesc basarabean va fi o surpriză pentru mulți și va străluci neasemuit, nealterat și în armonie cu toată creațiunea națională”. Prin glorificarea trecutului, *Viața Basarabiei* se înscrie în linia idealului susținut de *Gândirea*, ideal ce a fost preluat odinioară de la *Sămănătorul*. Dar unui trecut idilic atemporal, însoțit de sămănătoriști, *Viața Basarabiei* îi opune un *trecut istoric din antichitatea tracică și romanică până în vremurile mai noi*. Deștelenirea „paraginii trecutului de robie” e propusă nu pentru o zgândărire a rănilor sângerânde la capătul celor 106 ani de închisoare țaristă, ci pentru a conștientiza o stare națională, o golgotă a spiritului național, și pentru a accentua întârzierea în atâtea domenii ale vieții sociale, când un popor poartă pecetea primitivității, cu care, de altfel, sunt pecetluiți țărani din tot cuprinsul sud-estic european.

Necesitatea regionalismului cultural e fundamentată pe intenții bune, dar cu pretenții exagerate. Dincolo de anumite reminiscențe din teoria lui Hippolyte Taine, în aceste afirmații se întrevide o fundamentare a factorilor regionalismului literar, care reclamă neapărat filosofia țaranului. De altfel, în confuzia ideologică generală drept călăuză servesc literatura populară și filosofia țaranului cu orânduiala firii veșnice, cu adâncirea firească a lucrurilor simple și, pe deasupra, cu principiile unei morale avansate. „Cuvintele dlui M. Sadoveanu, se confesează publicistul, au fost pe vremuri, pentru mine, mai mult decât un elogiu: ele m-au încurajat să rămân mereu la postul de datorie scriitoarească până astăzi,

îndemnându-mă să stăruie în pregătirea condițiilor necesare pentru dezvoltarea liberă a energiei capacității moldovenilor basarabeni pe toate tărâmurile vieții. De aceea paginile <<Vieții Basarabiei>> au fost și vor fi și de aici înainte loc de întâlnire pentru toți acei care vor să deștelenească pârla basarabeană, unde vor răsări și vor înflori odată și odată florile gândirii și simțirii românești basarabene. Cu aceste gânduri pornim noul an de activitate în cadrul revistei noastre <<Viața Basarabiei>> și, ca încheiere, facem apel la toată lumea gânditoare să se pună mai temeinic pe munca de împărțășire a moldovenilor noștri basarabeni la cultura generală omenească și la cultura noastră națională românească. Să nu se uite că avem de parcurs un drum foarte lung pentru a putea să ne socotim și noi printre popoarele luminate. Personal, care sunt în stare să fac o comparație între ceea ce avem și ceea ce era cu 30 de ani în urmă, am curajul să afirm că, în fond, noi n-am realizat cine știe ce progrese în timpul acesta. Țărâna noastră rămâne tot săracă, tot neștiutoare de carte, tot neorganizată economic și deci tot în imposibilitate de a face pași siguri pe calea progresului general. Așadar, avem un câmp vast de muncă. Să ne facem datoria, chiar dacă hula neînțelegerilor sau adversarilor s-ar transforma în răcnete și amenințări de asasinat” (*Viața Basarabiei*, 1937, nr. 1-2).

Țăranul și literatura, alcătuind o premisă a faimosului poporanism, promovat de *Viața Românească*, stau pe paginile revistei, de obicei, la baza mai multor judecări estetice, fie acestea în schițe, eseuri, recenzii sau conferințe consacrate regionalismului: „Personal, afirmă Pan Halippa, nu-mi este rușine și declar că sunt regionalist. Aceasta însă nu m-a împiedicat niciodată să râvnesc o viață întregă la încheierea statului românesc, iar astăzi să-mi pun toate puterile mele modeste în slujba consolidării și desăvârșirii neamului și a patriei întregite” (*Regionalismul*. Conferință ținută la deschiderea Universității Populare din Chișinău. Ziarul *Viața Basarabiei*, an V, nr. 1144, 30 noiembrie 1938). Dar, din păcate, un neajuns general al publicisticii lui Halippa rămâne opunerea excesivă și inutilă a literaturii spiritului autohton „literaturii de la centru”.

CONTINUATOR AL SPIRITULUI ROMÂNESC ÎN BASARABIA.

Pentru a înțelege mai bine particularitățile fenomenului literar basarabean este necesar să revenim la publicistica literară a lui Halippa centrată pe continuitatea spiritului românesc în Basarabia, pe tipologia scriitorului născut/ identificat în/ cu provincia. Mihai Cimpoi în *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia* identifică trei tipologii a scriitorului din stânga Prutului: „... Regimul sufletesc al literaturii basarabeane este unul paradoxal, îmbinând tipul **naiv**, corespunzător unui **homo naturalis** (sau **homo folcloricus** în plan artistic), cu tipul paroxistic

al **exilatului** care se află mereu într-o situație-limită...” Cel de al „treilea tip frecvent: acela al unui **homo naturaliter christianus**, care se impune odată cu poezia mesianică a lui Alexie Mateevici, se configurează pregnant în poezia de inspirație religioasă a lui Ion Buzdugan, Pan Halippa, Magda Isanos...” (CIMPOI, Mihai. *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*. București: Editura Fundației Culturale Române, Ediția a III-a revăzută și adăugită, 2002. P.12.) Oricât de paradoxal ar fi, aceste trei tipologii ale literaților basarabeni le încorporează în sine Pan Halippa, care, pe parcursul întregii sale activități, scriind despre alții, se scrie pe sine atât în portretele despre Alexie Mateevici, Tudose Roman, Simion Murafa, Sergiu Victor Cujbă, Nicolae N. Alexandri, Axentie Frunză, Vasile Lașcu, Gheorghe Bezviconi etc., cât și în studiile despre „exilații” la Chișinău, la Odessa, peste Nistru sau Prut.

Publicistul insistă pe destinul vitreg al scriitorului de la marginea românismului, apelând la metoda biografică (*Bogdan Petriceicu Hasdeu, Pe urmele lui B.P. Hasdeu, Alexie Mateevici, Sergiu Victor Cujbă, Constantin Stere și Basarabia, Nicolae Iorga și Basarabia* etc.), la modă la noi în anii '20 - '30, comparativ-istorică (*Legături vechi între Ardeal și Basarabia, Prinusul Basarabiei în literatura românească, Nistrul în literatura română*), impresionistă (la analizele pe text). Între speciile preferate ale demersului critic se evidențiază conferințele, studiile și evocările. Astfel, spre exemplu, într-o recenzie la versurile lui Tudose Roman, criticul și ideologul literar în devenire nota cu explicațiile de rigoare: „Pentru cultura generală românească, aceste versuri, firește, nu înseamnă nimic. Dar pentru începutul culturii românești în Basarabia noastră ele vor fi una din primele trepte, care vor avea darul să urce masele populare la un nivel cultural superior celui de astăzi. Din punctul acesta privită, broșura de versuri a dlui T. Roman prezintă o mângâiere pentru noi, care așteptăm cu atâta răbdare să vedem un început cultural moldovenesc în Basarabia. pornit de la mai mulți și susținut cu mai multă tărie. Și totuși această mângâiere e prea mica, ca să ne facă să uităm durerea cea mare, că noi, moldovenii din Basarabia, n-avem măcar o singură foaie moldovenească, în care să se oglindească viața noastră cu necazurile și dorințele noastre și-n care cărturarilor noștri să-și poată așterne ideile și sentimentele lor” (*O broșură de poezii a dlui T. Roman*. În: *Viața românească*, nr. 4, 1912).

În portrete literare, Halippa etalează, cu perseverența unui fan al provinciei, necesitatea cunoașterii trecutului literar, cultul pentru continuitatea românismului în spațiul pruto-nistrean: „Pentru trezirea Basarabiei din somnolență, ar fi trebuit să se creeze chiar un cult al eroului ei, marele basarabean B.P. Hasdeu”, care „a vorbit doar pentru Basarabia încă atunci când provincia noastră era cu gura închisă de pumnul regimului țarist. B.P. Hasdeu a fost un creator în atâtea domenii încât

astăzi este prenumărat printre marii enciclopediști ai României, alături de Dimitrie Cantemir, Ion Heliade Rădulescu, Mihai Eminescu, Nicolae Iorga și alții. Și noi, basarabeni, mai ales, trebuie să cunoaștem opera de creație a lui B.P. Hasdeu, pentru că în ea se oglindește ceva din spiritualitatea noastră”, ca în final să îndemne: „Pe muncă deci, cu marele și genialul B.P. Hasdeu în frunte, pentru adâncirea brazdei românești în Basarabia” (*Bogdan Petriceicu Hasdeu. Viața Basarabiei*, an. VIII, nr. 11-12, 1939).

O altă datorie a publicistului e să combată ideologia comunistă în problema Basarabiei. Marginalele pe paginile unei reviste de la Moscova copleșesc prin logica argumentelor și talentul de a exprima ideile și sentimentele într-o formă pronunțat personală: „Una din temele de predilecție ale *Basarabiei Roșii* este că românii sunt niște ocupanți ai provinciei noastre, că ar face bine să părăsească Basarabia de bună voie căci altfel, vorba becisnicului: *ie-l de pe mine, că-l ucid*. Spre marea neplăcere a bieților scribi de *la Basarabia Roșie* trebuie să le spunem că puterile armate ale statului nostru în Basarabia sunt trup din trupul basarabenilor băștinași, sunt națiunea însăși înarmată și ca atare nu poate să-și părăsească patria și teritoriul național, cum au făcut-o o mână de rătăciți care astăzi fluieră a pagubă pe la Moscova sau aiurea. Adevărații fii ai Basarabiei n-au părăsit-o nici sub turci, nici sub ruși și cu atât mai puțin o pot face acum, când și-au dobândit un stat național cu toate așezămintele ocrotitoare de viață națională. De paisprezece ani fiii Basarabiei fac serviciul militar în armata națională: de paisprezece ani rezerviștii basarabeni stau încorporați în unitățile militare naționale. Astăzi toată această lume românească, pădure deasă de baionete naționale într-un eventual război, nu poate fi invitată așa de elegant să-și părăsească vatra, ogoarele, patria. Acei domni de *la Basarabia Roșie*, care sunt cu adevărat emigranți din provincia noastră, n-au decât să-și aducă aminte hotărârile congreselor țărănești basarabene în vara anului 1917: acele hotărâri au fost clare și le-au priceput și haimanalele moscovite care dezertase de pe Frontul Român, în sensul că țărănimea basarabească nu vrea să împartă pământul provinciei cu nimeni, că ea vrea să-și stăpânească singură, fără a se întovărăși chiar cu bolșevicii. Și cei de *la Basarabia Roșie* să nu uite că lucrurile acestea se hotărau în 1917, când țărănimea basarabească era dezarmată și se mai afla sub farmecul puterii Marelui Rusii scăpată de sub jugul țarilor. Astăzi, când țărănimea basarabească face a cincea sau a șasea parte din armata românească, va îngădui ea ca alții să fie stăpâni pe vatra ei din străbuni? Și mai ales va îngădui ea ca acei stăpâni să fie niște pârpălagi aduși de vânt? Asta s-o creadă d.d. Șmidt, Boceacer, Dembo și alți surtucari fără patrie și obraz...”

Memorialistica lui Pan Halippa de la timpul trăirii la timpul amintirii contrastează flagrant cu publicistica rău contorsionistă a celor pe care i-a promovat sau i-a avut ca model. Dincolo de lucrurile mai puțin știute despre „Apostolul Unirii” (Iurie Colesnic), prezentate de Ion Constantin și Ion Negrei, există episoade puțin cunoscute, dar bine scoase în evidență de memoriile lui Halippa în ultimii ani ai vieții sale. Cităm aproape la întâmplare dintr-o pledoarie *pro domo sua*: „...Totuși am căutat să-mi fac datoria. Pornisem bine de la începutul revoluției și participasem cu scrisul și cu vorba spusă la congresele preoților, învățătorilor, cooperatorilor, țăranilor, militarilor și la toate ședințele comitetelor de organizare a acestor congrese și a partidului moldovenesc. Reprezentam în chip firesc doleanțele moldovenilor la adunările județene, orășenești și ale provinciei întregi, – pe care adunări le convocau organele de autoadministrație locală. Luam contact cu toate partidele politice socialiste și progresiste. Congresul provincial al sfaturilor populare m-a ales deputat și m-a trimis la Petrograd la primul congres general al sfaturilor. Participasem la manifestații mărețe ale moldovenilor la Chișinău, Bălți, Soroca, Tighina, Odessa, Tiraspol și am avut delegație și la Kiev, deci mă duceam la Petrograd încărcat cu mandate precise: pentru organizarea învățământului în limba maternă a elevilor, pentru organizarea sfaturilor populare a județelor, a orașelor și sate-lor și a provinciei întregi și mai ales pentru reforma agrară și toate celelalte preocupări politico-economice. În capitala Rusiei am luat contact cu guvernul Kerenski și i-am pus problema pregătirilor necesare pentru naționalizarea învățământului, pentru ca anul școlar 1917-1918 să-l facem în limba elevilor. Se cerea să ne pregătim manuale și cadre școlare, dar lucrul acesta nu putea fi realizat în două-trei luni. Am cerut deci aprobarea să colaborăm cu România pe frontul cultural, cum colaboram pe cel militar. Kerenski însă s-a opus, spunând că chestiunea aceasta se va soluționa numai în Constituanta Rusiei. I-am răspuns, că noi moldovenii nu putem aștepta, ca Adunarea Constituantă să ne deie școală moldovenească. Această școală trebuie să se facă de îndată cu puterile locale ale Moldovei noastre, iar dacă Petrogradul se opune, noi vom adânci revoluția cum ne dictează conștiința națională și interesul politic. Și dacă n-am găsit o înțelegere din partea guvernului, am luat contact cu Troțki și Lenin și ei au dat formula: procedați cum vă dictează conștiința și interesul politic, dar hotărârea s-o ieie Sfatul Țării. Noi așa am și procedat și prin Congresul militar și țărănesc ne-am organizat Sfatul Țării, în care au intrat reprezentanți de la organizațiile politice, administrative, economice și culturale, după principiul național, proporțional cu numărul statistic al populației Basarabiei. Toată lumea socialistă și progresistă a primit acest principiu, afară de moșieri, și Sfatul Țării s-a deschis la 21 Noiembrie

1917. Ca președinte a fost ales Ion Inculeț, eu ca vicepreședinte, iar Ion Buzdugan ca prim-secretar. La 2 decembrie 1917 Sfatul Țării a proclamat Basarabia ca Republică Autonomă Moldovenească. La 24 ianuarie 1918 s-a proclamat independența Republicii. Aceste hotărâri, precum și chestiunea armatei române pentru apărarea Basarabiei de anarhie s-au luat cu unanimitatea de voturi a Sfatului, iar actul unirii de la 27 martie 1918 s-a votat cu 86 de voturi pentru și 3 contra. Reforma agrară s-a votat la 27 noiembrie 1918. Primul președinte al Sfatului Țării a fost înlocuit prin C. Stere, după ce Ion Inculeț a intrat în guvernul central de la Iași și București, iar în sesiunea de toamnă am fost ales eu și sub președinția mea s-a votat reforma agrară și s-a renunțat la condițiile de autonomie a Unirii: aceasta s-a făcut în legătură cu actele de unire de la Cernăuți pentru Bucovina și de la Alba-Iulia pentru Ardeal și în urma decretării votului universal pentru parlament și pentru consiliile județene, orășenești și satești din toată Țara Românească. La adunările de la Cernăuți și Alba-Iulia eu am participat ca delegat al Basarabiei și asta a fost cea mai mare bucurie în viața mea, căci am văzut cu ochii mei împlinirea visului poporului român de a fi unit într-o Românie Mare, liberă și independentă” (Pan Halippa, *Amintiri* din 1.I.1973).

Încheiem cu ceea ce am început: atât publicistica literară, cât și poezia lui Pan Halippa constituie partea cea mai puțin cunoscută, în prezent, de marele public. E creația unui scriitor care s-a identificat cu destinul Basarabiei, iar sensul acestei opere trebuie căutat/ găsit în contextul său cultural, istoric și literar.

Prefață la volumul *Pantelimon Halippa. Scrieri*,
Chișinău: Știința, 2021

ANCHETE, INTERVIURI

Săptămânalul „Țara”: „Să ne ridicăm în apărarea limbii române”

Alexandru Burlacu: *Viclenia guvernanților nu are margini. Doar spunea Lucinschi: nu-i mare lucru, dacă în articolul 13 va fi scris că limba de stat e „moldovenească”, fiecare o va numi așa cum dorește. Atunci protestele noastre au fost neglijate, iar acum ni se cere respectarea Constituției.*

DIALOG cu dl Alexandru Burlacu, cercetător științific principal la Institutul de Istorie și Teorie Literară al Academiei de Științe

— **Ce faceți la „Ion Creangă”?**

— Predau aici „Introducere în teoria literaturii”.

— **Evident, a literaturii române?**

— Da, dar dușmanii românismului cred că au venit timpurile lor.

După ce a fost pe aici o comisie guvernamentală, un lemnar foarte fericit striga pe coridoarele universității: „Vot vam! Concilosi s rumânskim iazâkom! Ne budet u vas rumânskii!” Mai târziu cineva a scos de pe perete inscripția „Catedra de literatură română”. Cică șeful catedrei ar fi spus: nu eu am pus această inscripție, nu eu o voi scoate... Este și aceasta o ieșire din situație, diplomatică ieșire. Oricum, inscripția a reapărut...

— **Dar nu a reapărut și în orarul prelegerilor...**

— Am observat și eu. Studenții nu mai învață limba română, ci „limba de stat”. „Limba de stat” alături de rusă, de franceză, de italiană... Dacă nu mă credeți, puteți lua cataloagele și o să vă convingeți.

— **Se cedează?**

— Azi mai există catedra de limba română, dar mâine-poimâine ea ar putea fi numită cam cum ar zice Druță – Catedra de limbă națională. Spunea doar un mititel, Andrei Hropotinschi: lipsiți-i de salarii, și oamenii vor accepta „limba moldovenească”. Iată că lumea nu are ce mânca...

Dar eu cred că ce e val ca valul trece. Trenul lor s-a dus, acum hodorogește numai. Vine trenul nostru...

— Da, dar ei încearcă să schimbe liniile...

— N-au să reușească, deși au practică și se folosesc de un aparat birocratic bine structurat, de cunoscutele metode comuniste. Viclenia lor nu are margini. Doar spunea Lucinschi: nu-i mare lucru, dacă în articolul 13 va fi scris că limba de stat e „moldovenească”, fiecare o va numi așa, cum dorește. Atunci protestele

noastre au fost neglijate, iar acum tuturor ni se cere respectarea Constituției „țărișoarei noastre”.

— **Sunt niște jocuri periculoase.**

— Ne-au aruncat problema limbii ca să nu vedem cum federalizează ei republica. De fapt, trăim într-o societate totalitaristă care se deosebește de cea sovietică doar prin faptul că și-a schimbat firma, esența a rămas aceeași.

— **Ce-i de făcut?**

— De luptat. Probabil că unii, ajunși la sapă de lemn, ar putea să accepte marea prostie de la noi. Eu – niciodată.

„Țara”, nr. 7 (233), 14 februarie, 1995

Ancheta revistei „Stare de urgență”

În ce măsură vă afectează războiul pornit de Voronin împotriva intelectualilor?

Nu mă simt și nu mă consider un intelectual... intelectual a fost Eminescu. Citiți-i publicistica, e despre zilele noastre. Mi-e silă, mi-e greață că sunt un laș, am tăcut și continui să tac. Că am ajuns unde am ajuns e și vina mea, dar adevărul e de partea noastră, de partea celor care, cel puțin, se pretind intelectuali și nu rămân niște brut/ari/e. De la nefericitul Cantemir, suspușii ne-au trădat, ne-au vândut și ne vând la străini, iar brutele fac jocul *pahonților*, jocul unor put/in/uroși. Eu cred că Voronin nu ne lasă să hibernăm în pace. El are mare nevoie de ajutorul intelectualilor să nu ajungă unde ajung tiranii.

„Stare de urgență”, Anul 1, nr. 1, ianuarie, 2008

Ancheta revistei „Literatura și arta”

Cu ce sentimente vă despărțiți de anul 2009? Ce așteptați de la 2010?

1. Încerc sentimente contradictorii. Într-o caracterizare abruptă: mă bucură unele mișcări politice, altele mă întristează. Momentan, mi-e greu să spun: realitatea bate literatura sau viceversa. Mă gândesc mai întâi la „Taina care mă apără” în ediția de la Iași. M-au deranjat metamorfozele politice ale unor colegi, apariția enciclopediei cu bucluc.

Mi-e rușine să recunosc, dar în ultimul timp tot mai des „cad și recad” în vârsta copilăriei. În vederea elaborării unor noi cursuri universitare („Strategii și tehnici narative” și „Literatura română contemporană”), am citit și recitit, nu fără un remarcabil efort, o listă bunișoară de romane apărute în anii ’60-’80 și am descoperit cu groază că m-am ales cu un „sfârâiac” vorba lui Creangă și, imaginați-vă, nu sunt în stare să întocmesc o listă de lecturi esențiale pentru ilustrarea canonului modernist. „Istoria critică a literaturii române” de Nicolae Manolescu, în pofida mai multor neadevăruri, nu e tare departe de adevăr. Ca să fiu mai puțin critic și să nu fiu învinuit de lipsă de patriotism, literatura română, într-adevăr, nu beneficiază, deocamdată, de un prestigiu deosebit în Europa.

O societate închisă, cum a fost cea comunistă, n-a dat și nici n-a putut să dea o mare literatură. Am rămas în urmă de literatura optzecistă, dar, din ce mi-a căzut în mână, am impresia că o mare parte din scriitura noastră de ultimă oră e o literaturizare a amintirilor din copilărie de o manieră foarte și foarte inocentă, cum îi stă bine doar unei proze ancorate într-un regionalism neaoș și sublim.

Cea mai mare bucurie a mea e că în acest an a venit pe lume (să facă situația demografică mai bună în Canada) o dulceață de nepoțică. Până mai ieri comunicam cu ea la skype, azi, fără să încerc a fi arghezian, o „pipăi” și îmi spun că „este”. Sunt în al nouălea cer, nepoțica stă copăcel, a făcut deja primii pași mărunți-mărunți și, ce e important, e strașnic talentată la somn, îi place muzica, face semne cu mânuța în tact cu melodiile armonioase și, nu mă credeți, are apucături de scriitoare, scrie direct, la calculatorul bunicului, ceva (băieții mei, la vârsta ei, erau meșteri la scris pe pereți) într-un limbaj enigmatic numai de ea și, se prea poate, de Aureliu Busuioc știut (romanul „Lătrând la lună” nici nu aparține maestrului, e o operă de tâlmaci, dacă îmi amintesc bine).

O bucurie mai tristă. Cu o echipă de 6-7 colegi de la Universitatea Pedagogică „Ion Creangă” și de la Academie (întâmplător, toți foști studenți sau doctoranzi ai mei, devin narcisiac sau poate că întineresc cu spiritul ?!) am încercat să scoatem la mal un proiect despre „Proza basarabeană din sec. al XX-lea. Text. Context. Intertext”, proiect finanțat cu țârâita de Consiliul Suprem pentru Știință al A.Ș.M. (nu ca enciclopedia de pomină). E adevărat, la editura „Gunivas” am reușit să scoatem câteva modeste volumașe, într-un tiraj minuscul, pentru studenții de la filologie: „Taina Marelui Archimedes. Eșeu despre proza lui Leon Donici” de Lilia Porubin, „În preajma revoluției de Constantin Stere. Elemente de poetică a Bildungsromanului” de Vlad Caraman, „Romanul ca lume postbabelică. Despre dialogism, polifonie, heteroglosie și carnavalesc” de Aliona Grati și micromonografia mea „Vladimir Beșleagă. Po(i)etica romanului”.

Nu știu cine a adus criza aceasta, dar e puțin probabil să vadă lumina tiparului și alte eseuri despre Vasile Vasilache, Aureliu Busuioc, Paul Goma, Ion Druță, Serafim Saka, Vlad Ioviță, Nicolae Esinencu, Emilian Galaicu-Păun, Grigore Chiper ș.a. Cu siguranță, coautorilor mei mai tineri le rămâne doar să mai spere la o minune în anul ce vine, pentru că eu demult m-am vindecat de maladiile infantile.

2. Aștept cărți bune, aștept un alt volum al „texistențelor” („Insula lui Circe”), am în proiect un manuscris despre relațiile scriitorului cu politica și farmecele modei literare. Să-mi dea Dumnezeu puteri să-l scot la capăt! Și mai aștept, intrigat de o pornire ludică și pământească, finalul odiseei cu un dosar depus la Ministerul Educației încă înainte de 7 aprilie. Și mai visez cai verzi pe pereți (oricât de paradoxal ar fi, dar de pe acum mă văd aprins de farmecele puterii, cel puțin, mă presimt foarte „îmbujorat” și punctum!).

„Literatura și arta”, nr. 52 (3356), 31 decembrie, 2009

Ancheta revistei „Literatura și arta”

Cu ce sentiment vă despărțiți de anul 2010? Ce așteptați de la 2011?

1. În ajun de Crăciun a mai venit pe lume o dulceață de nepoțică nesățioasă, lacomă de viață (aici nu-l plagiez pe Aureliu Busuioc, căci eu fac nepoțele). Aceasta e cea mai mare bucurie din tot ce am făcut în anul trecut (scriu cu rime, poate mă fac și eu poet). În alt plan, chiar dacă nu mi-a reușit absolut tot ce mi-am pus în gând, am avut un an bun, bogat în evenimente, izbânzi și ratări, bucurii și supărări. Eu, ca omul, nu sunt un sfântuleț, m-am ales cu mai multe regrete, din păcate, am trădat și, bineînțeles, am fost trădat. Așa e cu *omul fără însușiri*. În anul acesta am cules mai multe cucuie (în sistema asta sublim mafiotă, dacă nu te lași reeducat, ești, desigur, eliminat) și am încercat pe pielea mea cum e cu adevărul care spune că *prea multă sinceritate strică*. Pentru prima dată am trecut printr-o cumpănă grea (un demn doar de atenția studenților mei, eventuali restanțieri) și am descoperit cu amărăciune că am început să învăț a muri. Nu sunt un pesimist, dar de la o vreme timpul zboară prea repede și tot mai des mă gândescla morte. Chiar nu e zi să nu mă dau la ea (și aici devin foarte optimist). Nimeni nu scapă de moarte, toți vom muri, iată de ce trebuie să ne grăbim să trăim cât mai frumos și cu folos.

2. Sper în anul care vine să duc la bun sfârșit volumul al treilea al „textențelor, „Insula lui Circe”, despre farmecele modei poetice, relațiile literaturii cu politica”. Am pus la cale cu Mihai Papuc și Andrei Țurcanu, cu bunăvoința dlui academician, președinte al AȘM, Gheorghe Duca și Gheorghe Prini, directorul editurii „Știința”, continuarea colecției „Personalități notorii” cu un volum consacrat lui Vladimir Beșleagă, dar e un mare secret, să nu afle octogenarul.

„Literatura și arta”, nr. 52 (3408), 30 decembrie, 2010

Ancheta revistei „Literatura și arta”

Cu ce sentiment vă despărțiți de anul 2011? Ce așteptați de la 2012?

1. Am încercat sentimente de „mândrie și răbdare” (vorba lui Liviu Damian) cu colegii mei de la catedră Nina Corcinschi, Aliona Grati, Andrei Țurcanu, Ludmila Armașu, Dumitrița Smolnițchi, care au reușit în anul acesta să-și editeze câte o carte, mă bucur pentru dnii Timofei Roșca și Sergiu Cogut cu tezele de doctorat scoase la mal. În sfârșit, abia în anul acesta, după mai multe necazuri cu vremuri caniculare, mi-a apărut „Umbra lui Ulysse”, volumul 3 al „textențelor”, o bucurie amară într-un tiraj minuscul de 200 exemplare. Ca să mă laud: câteva texte par drăgălașe, stranii, oarecum străine, de parcă le-ar fi redactat altcineva: „Druță și căruța națiunii”, „Guguță, emulul lui Vangheli”, „Aureliu Busuioc între poliecran și metaroman”, „Dumitru Matcovschi în edenul sinistru”, „Singularitatea și singurătatea lui Vasile Coroban”, „Paul Goma și Holocaustul roșu”, publicate la revistele „Contrafort”, „Metaliteratură”, „Philologia”; în afară de mine, nu mai interesează pe nimeni, nici pe masteranzii de la filologie. Regret enorm că nici cu studenții din anul trecut, dar nici cu cei din anul acesta n-am reușit mare lucru la lectura romanelor și la analiza pe text. Puțini, foarte puțini tineri urmăresc presa literară, dar și mai puțini se orientează în spațiul literar. Un caz recent. Pentru a-i da o notă de trecere la examenul de literatura interbelică, un student de la anul 3 filologie în lista romanelor lecturate a inclus, greu de crezut, „Ciocoi vechi și noi”, „Amintiri din copilărie”, „Moara cu noroc”, „Mara” și „Ion” (citit mai demult, în liceu). De literatura universală nu mai vorbim, ea se studiază la liceu. E trist că școala degradează mai rău decât „elita” politică. În cădere liberă sunt și valorile societății în lung-

prea-lunga tranziție în neunde, iar viața e atât de scurtă și trebuie să te grăbești să o trăiești.

2. Mai aștept o mireasă... să-mi aducă Gelu, feciorul mai mic, să sporească familia și neamul, mi-aș dori mai multă sănătate, inspirație și transpirație la creșterea zarzavaturilor, căci pentru asta am și trecut/fugit de la oraș la țară.

„Literatura și arta”, nr. 52 (3500), decembrie, 2011

Ancheta revistei „Metaliteratură”

1. Academia de Științe a Moldovei și Uniunea Scriitorilor din Moldova l-au propus pe Paul Goma la Premiul Nobel, apoi, împreună cu Uniunea Editorilor, la Premiul Național. Aceste acțiuni, în special ultima, au provocat un val de resentimente în mediul virtual. Pentru ce Paul Goma e atât de iubit și pentru ce Paul Goma e atât de contestat?

2. Ce valoare mai poate avea Premiul Național, după ce i-a fost refuzat lui Paul Goma?

3. Credeți că dacă Paul Goma n-ar fi scris Săptămâna Roșie, ar fi fost pentru toți, adică nu doar pentru simpatizanții lui, dar și pentru detractorii de acum, un erou național, un scriitor de manuale, un martir al sistemului totalitar?

4. Ce-ar schimba pentru noi venirea lui Paul Goma aici, în Republica Moldova? De ce avem nevoie de Paul Goma?

1. Pentru că a spus și a afirmat artistic purul adevăr, iar în lumea noastră politică nimeni nu s-a osândit pentru lucrul acesta. Dacă am fi fost o societate normală, nu am fi admis atâtea porcării. Lumea e totalmente dezamăgită, deabusolată, nu mai iese în stradă decât la comandă ca în trecutul nostru sfânt totalitar. Nu mă refer doar la promovarea valorilor spirituale, dar și la sistemul judiciar sau bancar, sau la cazul cu aeroportul din Chișinău.

2. Nu aș vrea să mă simt în pielea celor premiați și nici în situația delicată a celor din comitetul de decernare a Premiului Național. Doar unul dintre ei a avut curajul să „regrete”. Pe scurt, lui Paul Goma i s-a furat premiul pentru că la noi totul se fură, se fură ca în codru.

3. Aici e toată buba! În acest sens, odiseea editorială cu publicistica lui Eminescu e un exemplu de tristă amintire. Necuratul și-a băgat coada și aici: i-a șoptit cineva ceva la ureche unui mare mititel, brav român basarabean, și mecanismul a fost pus în funcțiune. S-a lucrat vârtos, dar deloc-deloc subtil. Cel mai neprofesionist s-a trudit la un minister. Și ca regulă, la cel al (in)culturii. Cel mai penibil în spectacolul dat a fost altceva. O „echipă de zgomot”, formată din tineri cu apucături perverse, răsplățiți mărinimos cu burse în Occident, s-a arătat cea mai fără de obraz.

4. Ar aduce Europa acasă! Probabil, pentru puțin timp, cum s-a întâmplat și cu revenirea lui Soljenițin în matușka Rossia.

„Metaliteratură”, 2014, nr. 2

„DACĂ PESTE O SUTĂ DE ANI ÎȘI VA AMINTI CINEVA...”

(interviu)

Vitalie Răileanu: *Dle Alexandru Burlacu, să vorbim mai întâi despre debutul D-stră, despre volumul „Critica în labirint”. Am auzit afirmația că astăzi ați revizui unele texte. Din ce considerente le-ați scrie acum altfel sau, mai știu eu, chiar le-ați revizui?*

Alexandru Burlacu: Dragă Vitalie, mi-ai atins o rană care mă doare. Am debutat editorial târziu. În 1986 susținusem teza de doctorat și, în inerția cutumelor academice, urma să editez monografia „Simbol și simbolizare în poezia contemporană”. Am rezistat presiunilor și nu m-am lăsat provocat, dar nici nu mă ținea cureaua.

V.R.: *Adică?*

A.B.: Credeam că la o vârstă de 32-33 de ani, câți aveam pe atunci, debutează numai ratații. Eram conștient că se edita prea multă maculatură și în afara academiei adia vântul schimbărilor, mă tem să spun „perestroikă”, un cuvânt atunci atât de frecvent rostuit ca astăzi „integrare europeană”. Prietenii mei de la academie își aduc aminte, cu umor, cum, în bătaie de joc, ceream medalie pentru că, imaginează-ți, nu am publicat cartea. Vezi, statul economisise ceva bani cu needitarea manuscrisului meu. Cum crezi?

V.R.: *Înțeleg că...*

A.B.: Ai dreptate, în lume încă nu s-a găsit o editură să poată scoate o carte fără a-i prezenta manuscrisul. Dar nu am stat mult pe gânduri în 1990, când între primele cărți cu grafie latină editate la noi a fost și antologia „Scriitori de la *Viața Basarabiei*” (cu un tiraj de circa 20 de mii de exemplare, nici astăzi nu-mi vine a crede) care a dispărut de pe rafturile librăriilor” în mai puțin de o lună, o carte cu unele păcate, dar cu multe ecouri favorabile aici și în Țară. Achitasem o poliță sentimentală pentru manuscrisul neprezentat. De fapt, din „Critica în labirint” au pornit cam toate celelalte cărți ale mele și toate în tiraje minuscule.

V.R.: *Spuneți-mi, vă rog, cum faceți D-stră diferența de termeni între istoria literaturii și istoria literară?*

A.B.: Bine că nu-mi ceri o definiție. Istoriile literaturii sunt cele notorii semnate de un George Călinescu, Eugen Lovinescu, pe când istoriile literare sunt cele la modă „de azi pe mâine” sau „pe înțelesul tuturor”, adică „istoriile literare ca divertisment”. Astăzi istoriile literaturii, cel puțin în Occident, și-au pierdut prestigiul de altădată. La modul serios. Eu mai cred că un critic autentic, cu respirația pentru distanțe lungi, își sintetizează activitatea într-un anumit gen de istorie a literaturii.

V.R.: *Vă considerați critic sau istoric literar?*

A.B.: Un cititor care învață a citi literatura! Pe urmele lui Eugen Lovinescu am încercat să aplic teoria sincronistă asupra fenomenului literar basarabean din secolul XX.

V.R.: *Cartea „Literatura română din Basarabia. Anii '20-'30” are vreun substrat polemic? Polemizați indirect cu cineva?*

A.B.: Cam cu întârziere. Apăruse înainte istoria lui Mihai Cimpoi. Cartea se vruse o replică la o pretinsă concepție de valorificare a patrimoniului literar. Se știe că sub „cnutul rusesc” Basarabia nu a dat o mare literatură. Pe timpul stăpânirii străine aici nu a avut loc o mișcare literară cât de cât inteligibilă. Prima gazetă sau revistă în limba română apare abia la începutul sec. XX. Scriitorii basarabeni, aproape cu toții, s-au afirmat și editat la Iași sau București. Nu întâmplător A. Donici, C. Stamati, A. Russo, B. P. Hasdeu, D. Moruzi, V. Crăsescu, C. Stere, Gh. V. Madan au trecut Prutul, părăsind Basarabia cu Sahara-i literară. Până la 1990 scriitorii basarabeni refugiați în Țară au fost puși la index, iar cei rămași aici, cu excepția așa-zișilor ilegaliști, fuseseră deportați în Siberia, la urșii albi. S-a inventat o literatură moldovenească și timp de jumătate de secol

Prutul devine principiul suprem în „estimările estetice”, producându-se o inflație de valori literare.

V.R.: *Țin mult la afirmația D-stră: „Eu concep critica literară ca un sistem de lectură...”. Confirmați, vă rog!*

A.B.: Probabil că într-un context pe care nu mi-l amintesc, dar legat de poetica prozei. Cu rare excepții, critica noastră este fundamental impresionistă. Chiar și atunci când apelează la metode de modă nouă, e foarte eclectică, uneori „chirițească”, pronunțat provincială. Se știe că o literatură fără cititor nu există sau că o literatură cretină are și cititori cretini. Fiecare literatură cu cititorii ei. Când zicem un sistem de lectură, bineînțeles, nu supraestimăm importanța cititorului. Cititorul, în receptarea romanului, trebuie să se afle în permanent dialog imaginar cu autorul, naratorul, personajul, în „dezghiocarea” semnificațiilor. Eroarea cea mai frecventă e că literatura e privită din perspectiva monologică, analiza unui text se face preferențial fie din perspectiva protagonistului, fie din cea a autorului sau a naratorului, denaturându-se relația „autor-narator-personaj-cititor”, deci și semnificația intimă a textului. Nu intrăm în speculații teoretice.

V.R.: *Am observat că nu prea scrieți despre postmoderniști, să înțeleg că îi neglijați?*

A.B.: Nu e chiar așa. Postmoderniștii își au criticii lor. Uneori am impresia că foarte mulți dintre ei, ca să mă exprim eufemistic, pur și simplu, nu scriu pentru mine. Eu, cu lecturile mele, am rămas la vârsta modernistă a literaturii, la Arghezi, Blaga, Bacovia, Barbu, Rebreanu, Sadoveanu, Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu etc., dar urmăresc cu atenție și admirație pe criticii postmoderniști, care de multe ori trag cu tunul în vrăbii.

I-am lecturat pe Vasile Vasilache, Aureliu Busuioc, Paul Goma din perspectiva poezicii postmoderniste. Lucrez acum la cartea „Poeții și trandafirul” despre șaptezecștii noștri, așa că nu poți face abstracție de poezia semnată de Valeria Grosu (din ultima ei carte), Leo Butnaru, Arcadie Suceveanu sau Andrei Țurcanu, despre care am și publicat eseul „Un Ulysse postmodern pe insula lui Circe”.

V.R.: *Și pe final, D-stră, dacă am tot vorbit de critică și istorie literară, cum Vă evaluați cărțile pe care le-ați semnat? Ce rămâne din scrisul D-stră?*

A.B.: Peste zece-douăzeci de ani, nimic! Cine își mai aduce aminte astăzi de Lehtjâr, Vainberg, Soloviova, Varticeanu, Săpunaru, R. Portnoi, I. Racul,

V. Senic, A. Hropotinschi, S. Cibotaru etc. Vezi ce ținere de minte am? S-a dus critica lor odată cu literatura / maculatura despre care au scris. Din scrisul meu, poate niște **mostre/ monstre de cum nu trebuie** citită literatura.

V.R.: *Dar monografia „Vladimir Beșleagă. Po(i)etica romanului” cu referire la care maestrul se exprimase: „Burlacu mi-a pus capacu”?*

A.B.: Dacă peste o sută de ani își va aminti cineva de romanul lui Beșleagă, Vasilache, Busuioc sau Druță, doar printr-o mare-mare minune ar putea să se intereseze vreun amărât de cercetător literar cum au fost receptate, de exemplu, „Zbor frânt”, „Povestea cu cocoșul roșu” sau „Hronicul Găinarilor”. Unicul meu merit, hai să-i spunem așa, de mare importanță (pentru mine!), e că nu am avut frică să semnez scrisoarea celor 66 de intelectuali, marea majoritate dintre care erau cercetători științifici inferiori și laboranți superiori. Eram în ordinea semnării al patrulea după B. Istru, D. Matcovschi, A. Gavrilov și de aceea sunt întotdeauna citat cu ș.a. Aici nu sunt deloc original, dar acesta este meritul meu, am fost și mă văd, cum ar zice, profesorul meu Ion Ciocanu, un salahor alături de alții.

V.R.: *Să trăim și să vedem!*

A intervievat: Vitalie Răileanu
(Vitalie Răileanu, *Alexandru Burlacu. Fascinația modelelor*, Iași, 2014, p. 433-437)

Ancheta revistei „Contrafort”

Anul literar 2019 – bilanțuri, opinii, judecăți de valoare

Juriul USM: Alexandru Burlacu (președinte), Andrei Țurcanu, Val Butnaru, Călina Trifan, Ana Bantoiș, Mihaela Perciun.

1. După ce s-au liniștit patimile și controversile pe marginea premiilor Anului literar 2019 acordate de USM, ce comentariu/remarcă ați face ca membru al juriului, eliberat acum de „obligațiile” unei solidarități de echipă, de nevoia de consens, de negocierea unei liste de învingători. O judecată de valoare asupra cărților premiate? Satisfacții mai speciale, regrete?

2. De ce autorii/cărțile premiate la Chișinău în ultimii ani nu prea contează în topurile literare românești? Nu numai că nu câștigă un premiu important în România (Premiile USR, Premiile Observator Cultural etc.), dar nu prind nici lista

mai largă, mai generoasă, a nominalizărilor la aceste premii. Există la București un dezinteres pentru literatura română scrisă în Basarabia? E o scădere de nivel atât de bruscă a autorilor dintre Prut și Nistru sau este vorba pur și simplu de necunoaștere, de lipsă de receptare, de o proastă circulație a cărților?

1. S-a afirmat, nu o singură dată, că avem o literatură regională, că suntem niște întârziți, că scriitorul basarabean trăiește/ rătăcește în epoci literare demult apuse. În 2019, ca și în ani precedenți, se publică mult, foarte mult, peste vreo sută de cărți. Ne grăbim, nu avem timp, nu mai urmăim înțelepciunea/ îndemnul anticilor: „Non numero, sed pondere”, sau: „Non multa, sed multum”, care, pe înțelesul nostru, ar suna: mai bine puțin și bine! Ne bucură ochi volume de înaltă ținută poligrafică, lansate de editurile „Arc” și „Cartier”, „Pontos” și „Știința”, cu regret, apărute, în marea lor majoritate, în tiraje minuscule. O constatare mai veche: cu grija cenzurii economice ne occidentalizăm și noi.

Ce satisfacții și regrete? Trei luni și ceva, cu frică de pandemie, izolat la țară, ca și personajul Antoine Roquentin din „Greața” lui Sartre, am apucat să citesc cam tot ce mi-a căzut sub mână din/ despre literatura BASA. O concluzie generală e că direcțiile principale și formulele consacrate în scriitura optzecistă, postmodernistă, douămiistă se continuă, fără rupturi. La prima vedere, *Nimic nou pe Frontul de (V)Est* al literaturii din spațiul pruto-nistrean. O dată cu acestea, sunt semne care arată că se încearcă a depăși „drama neputinței estetice, a curenței de expresivitate și de universalitate” (*apud* Ion Simuț). În acest sens, impresionează perseverența revistelor „Contrafort”, „Sud-Est Cultural”, „Revista Literară” în promovarea noului canon. Un fenomen care nu poate fi trecut cu vederea: în 2019 se afirmă masiv tinerii contestatari, trecuți prin Atelierul „Vlad Ioviță” dirijat de Dumitru Crudu, Cenaclul „Republica” moderat de Moni Stănilă, care bat cu insistență la Poarta Literaturii.

În opinia mea, juriul a avantajat scriitorul cartea căruia se înscrie în trend. Din volumele de poezie seducătoare care au stimulat „plăcerea lecturii” se rețin prin câteva calități: proba esteticului, „ars armandi”, „arta combinatorie”, „dictatura fanteziei”, „jocul intertextual”, construcția lumii fictive, gratuitatea și puterea de inventivitate. Acestea reprezintă atu-urile volumașelor „A(II) + eu” & „Apa.3D” (Ed. Cartier) de Emilian Galaicu-Păun și „Cronograful de la Bălțișburg” (Ed. Junimea) de Nicolae Leahu. Din zona antiliteraturii se impune poezia-jurnal cu efecte cathartice în „Excesul de poezie nu dăunează sănătății dumneavoastră” (Ed. Șarmides) de Leo Butnaru, remarcabile se fac limpiditatea clasică,

tranzitivitatea limbajului, apropierea poeziei de societate în „Gaura neagră” și „Aripi pentru înălțare” de Leo Butnaru, memorabile rămân bizareriile „defileurilor”, „diastola” poemelor din „Apele Adigei” (Jurnal veronez) de Vitalie Răileanu ș.a.

Proza, preponderent narcisistă, se hrănește din amintiri, în virtutea naturii ei specifice, se mișcă mai anevoios. E dominată de cultul povestitorului, cu figuri de intelectuali din tipologia rataților, „învinșilor”. Proza probează haine din „garderoba literaturii” (Arcadie Suceveanu), e peste măsură serioasă, pe alocuri fantastică, pe alocuri absurdă. Prozatorul trage cu ochiul la realismul magic, face școală la textualiști, se aventurează în utopii și distopii. Ceea ce deranjează, vorba unui critic revizionist de la „România literară”, e „orizontul tematic, problematic și stilistic”. Mai trebuie adăugat și anacronismul interpretărilor deterministe, evoluționiste, rudimentar pozitivist. Experimentele timide, rezultatele modeste, senzația de déjà-vu sunt alte impedimente în tentația de a accede la literatura de la Centru.

Romanele „Anului literar 2019” – „Brâncuși” de Moni Stănilă, „Ziua de naștere a lui Mihail Mihailovici” de Dumitru Crudu, „Ieșirea din uitare” de Ion Anton – sunt populate de o lume ceva mai cosmopolită, cu scene caragialești, cu existențe de groază etc. E timpul în care se continuă căutarea unor noi construcții românești, începe a se contura o altă imagine a lumii, care să fie în concordanță cu mecanica cuantică (ilustrată exemplar în strategia debutului din romanul lui Val Butnaru „Negru și Roșu”). Într-o situație mai avantajoasă, cu rezultate palpabile se află proza scurtă. Nuvela antologică „Zilele după Oreste” de Vitalie Ciobanu poate sta alături de „Mistreții erau blânzi” de Ștefan Bănuțescu. Delicioase sunt aventurile erotice din „Despre fiare și oameni”, relatate cu har narativ de Ioan Mânăscuț.

Un an excelent cu contribuții substanțiale pentru Grigore Chiper, Teo Chiriac, Lucia Țurcanu, Anatol Moraru, Elena Prus, Lidia Codreanca, Veronica Boldișor și Claudia Slutu-Grama. 2019 a fost Anul criticii literare Frumos scrise și gândite sunt volumele lui Eugen Lungu „Complexul Orfeu”; „Artă și critică”. Studii de referință rămân „Revanșa literaturii. Ficțiuni critice” de Vitalie Ciobanu și „Narațiuni ale erosului” de Nina Corcinschi, volume consistente în ideile pe care le-am citit cu alte texte. Textele scrise cu alte texte m-au făcut să revin la o serie de capodopere din literatura universală, care mi-au adus cele mai mari satisfacții spirituale, „transfer de sensibilitate umană” (Gh. Crăciun).

2. Nu-mi vine a crede că scrisul din spațiul pruto-nistean rămâne puțin cunoscut la București, că am duce lipsă de receptare (nici chiar în cazul poeziei de modă veche), că, pur și simplu, la mijloc ar fi vorba de o conectare defectuoasă la fluxul literaturii din Țară. Dimpotrivă, de bine, de rău, în 2019 se editează la „Humanitas”, Dumitru Crudu („Ziua de naștere a lui Mihai Mihailovici”) și Vitalie Ciobanu („Zilele după Oreste”); la „Polirom”, Moni Stănilă („Brâncuși”); la „Junimea”, Nicolae Leahu (Cronograful de la Bălți) și Nicolae Spătaru („Omul izgonit de ceasuri”); la „Princeps Edit”, Ioan Mânăscu („Despre fiare și oameni”), Ludmila Sobietsky („Adagio pentru lup”) și Gheorghe Calamanciuc („50 de sonete pentru îndrăgostiți de fantasmă”); la „Paralela 45”, Dan Negară („Triphopuri”), Teodor Bordeianu („Kurt”); la „Charmides”, Leo Butnaru („Excesul de poezie nu dăunează sănătății dumneavoastră”); la „Cartea Românească”, Elena Prus („Nobelul pentru literatură...”); la „eLiteratura”, Lidia Codreanca („Realități basarabene”); la „Tipo Moldova”, Miroslava Metleeva („Interpretarea traducerilor <<Luceafărului>> eminescian” în limba rusă”), la „Tracus Arte” au apărut Artur Cojocar, Ivan Pilchin, Valentina Șcerbani, Artiomi Oleacu și lista poate fi completată.

Cele mai multe debuturi editoriale în anul trecut – „Frontiere desenate în aer cu pumnul” (Rodica Gotca), „Triphopuri” (Dan Negară), „Un cap pentru un coș de gunoi” (Artur Cojocar), „Miere pentru toate exponatele” (Artiom Oleacu), „Scrum” (Veronica Ștefăneț), „A tainei plămuiere” (Veronica Bumbu), „Orașul promis” (Valentina Șcerbani), „Lentila timpului” (Sabina Cojocar), „Deșertul în literatură” (Constantin Tonu) – sunt lansate la edituri prestigioase din București, Pitești, Cluj-Napoca.

În ceea ce privește premiile, totul e relativ în lumea aceasta, dar nu tot premiul intră în voia hazardului. În 2018 (ca să nu mergem departe) lui Dumitru Crudu i se acordă premiul „Ion Creangă” al Academiei Române pentru „Salutări lui Troțchi”, de altfel, volum de proză scurtă premiat ceva mai înainte de USM; printre altele, acesta nominalizat și la premiul revistei „Observator Cultural”. (Nu vreau să amintesc de pătăria cu Premiul Național pentru Literatură, în cazul cu Paul Goma, întâmplare foarte neplăcută).

Acum, câteva zile, Emilian Galaicu-Păun, favorizat aici în competiția cu Nicolae Leahu, Leo Butnaru și Leo Bordeianu, se învrednicește cu premiul „George Bacovia”. (Nu clipiți din ochi: a fost *musca la arat*). Important e ca juriul USM, critica de la Chișinău să **descopere** valori literare aici, la ea acasă, la, vorba poetului, „o margine a existenței”, niciun juriu, fie el și de la Centru, **nu dă** valoare operei, pe de o parte, pe de altă parte, topurile și premiile literare lucrează

bineînțeles la gestionarea unei imagini de sine, în afirmarea individuației. Uneori (și nu arareori!) ne amuzăm când un mare mititel, colecționar de premii, dă din coate pentru a se impune, cu orice preț, dobândind, fără rost, maximum de, până la urmă, falsă popularitate. Punct și de la capăt, pentru că ierarhiile estetice, cum se știe, au fost și rămân „constant schimbătoare”.

„Contrafort”, 2020, nr. 4 (296), iulie-august

Ancheta revistei „Contrafort”

1. După 30 de ani de la proclamarea independenței, despre Republica Moldova se poate spune mai ales, ca o primă impresie copleșitoare, că a eșuat în sărăcie, corupție, exod, dezmaț politicianist... De ce au ratat (dacă au ratat) moldovenii examenul independenței? Ce și-au dorit de fapt moldovenii? Își doresc astăzi altceva decât au obținut până acum?

Am fost blestemați să rătăcim în istorie ani, decenii, secole. Un popor de sclavi, scăpat la libertate, nu putea ajunge altundeva decât acolo unde a ajuns. „Despărțirea” de regimul totalitar, de „imperiul răului”, a decurs extrem de dureros și anevoios. Noi nu am luptat pentru independență. Am obținut-o aproape de-a gata, de unde și independența dependentă. Un popor, neinstruit, needucat în spiritul adevăratelor valori culturale, lipsit de identitate/ conștiință națională, fără o organizare socială firească de stat de la 1812 înapoi, fără armată proprie, fără legi este sortit pieririi. Ce noroc de cei 22 de ani în România Mare. Fără acești ani am fi devenit pibegi fără de țară. Moldovenii nu pot supraviețui celelalte popoare din zonă decât doar prin Unire. Războiul din Transnistria, sacrificiile și umilințele de mai înapoi abia dacă ne-au învățat o țară de minte. De treizeci de ani, tot descoperim Europa, stăm cu mâna întinsă, jinduind pară mălăiață în gura lui Nătăfleată. Continuăm cu succes să „boicotăm istoria”. Am fost și rămânem niște proscriși, surghiuniți în mizeria lamentabilă a ignoranței. Clasa politică e plină de parveniți, o elită cu privilegii speciale fără responsabilități, mai exact cu iresponsabilități colective. Un prâsnel învârte pe deget în „modul cel mai democratic” parlament, guvern, sistem bancar cu o procuratură de buzunar. Am mers din ratare în ratare. Pe la 1882 Mihai Eminescu semnala parcă despre zilele noastre: „Lăcomia de averi și sărăcia de minte pe deasupra au făcut ca țara întregă să se sature demult de acești pretinși aleși ai ei”. Cât de actual în preajma alegerilor anticipate! Investim enorm de multe speranțe în noul parlament, în noul guvern, dar, la urma urmelor, trebuie să conștientizăm cu toții: putem aduce Europa acasă numai prin România.

2. Ar fi putut scriitorii, intelectualii să facă mai mult, în aceste trei decenii, pentru dobândirea unei libertăți reale a Basarabiei?

Sigur că da, Basarabia a dat pe Alecu Russo, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Constantin Stere, Paul Goma etc. Vocea intelectualilor cu har divin, a oamenilor de creație cu nume de rezonanță a însemnat enorm de mult și la început de deșteptare a conștiinței naționale. Din păcate, în spațiul pruto-nistrean „bărbații neamului”, cum se spune într-o formă eufemistică, n-au avut voință politică; legați cu prosoape în cruce, s-au arătat, în realitate, niște „papă-lapte” care tremurau ca varga în fața „fratelui mai mare”. Un „disident” care iubește Moldova de la depărtare, ajuns la „răscrucea cu proști”, coboară frumușel din „căruța națiunii” (ca un trădător get-beget) tocmai când era mare nevoie de un model de rezistență/de mare scriitor. Intelectualii noștri, în marea lor majoritate, intelectuali în prima generație, au venit, cum se zice, de la coada vacii, în lupta pentru dobândirea independenței reale cu simțirea și gândirea dereglate de regimul totalitar. Indubitabil, cu inima (emblema „frontului popular”) în „noua barbarie” nu ai nicio șansă. Minteă moldoveanului de pe urmă ne-a jucat festa. Suntem ironici, ludici, plini de importanță, dar total lipsiți de caracter. Am impresia că după masa de pomină la Uniunea Scriitorilor nu-mi amintesc ca poziția scriitorilor să fie în opoziție cu cei din PLDM sau cei din PDM. Azi tot mai multă lume întreabă: „Unde sunt intelectualii? Unde sunt scriitorii”. Apropo! Ce o fi căutat Igor Grosu la mitropolitul Vladimir, chiar în a doua zi după înscăunare.

„Contrafort”, 2021, nr. 2 (300), august

**„AM ÎNCERCAT SĂ MĂ IMPUN CA REVIZIONIST
AL LITERATURII DIN SPAȚIUL PRUTO-NISTREAN”
(interviu)**

1. **Pagina de istorie a Institutului de Filologie Română „B.P. Hasdeu” a fost scrisă de oameni. Care credeți că este propria Dvs. contribuție la edificarea acestui for științific? Ce reprezintă pentru Dvs. acest Institut?**

În istoria Institutului sunt două istorii, una marcată fundamental de lupta cu „răuvoitorii limbii, literaturii și culturii moldovenești”, alta e cea de la 1990 încoace. Nu mă pot furișa din prima istorie. Am fost martor ocular al acestei „bătălii” în care realizăm, e adevărat, mult mai târziu că „imperiu răului” își dădea duhul. Dacă e să vorbim la modul serios de așa-zisa contribuție, apoi, *volens-nolens*, trebuie să recunosc, mai cu seamă ca invalid al frontului

ideologic, că unicul meu aport la reabilitarea numelui de Institut de Filologie Română a fost semnarea Scrisorii celor 66 de intelectuali publicată în ziarul „Învățăământul public” din 17 septembrie 1988, scrisoare care a avut, vorba lui Andrei Țurcanu, efectul detonării unei bombe.

2. Care sunt amintirile din primii ani de cercetare în cadrul Institutului? Ce momente v-au rămas în amintire din primii ani de cercetare? Cum v-ați integrat în lumea academică?

Integrarea a fost lungă și anevoioasă, o nebunie, de care nu m-am vindecat nici azi. Trecutul trebuie revizitat: cu ironie, fără inocență spunea Umberto Eco. Păstrez foarte multe amintiri vii și picante, pretabile pentru un roman polițist. După absolvirea Universității „Ion Creangă” (în 1977) urma să fiu angajat lector asistent la catedră. Tot anul IV am mers la facultate „îmbrăcat la patru ace”. Nu aveam de unde ști că fusesem luat la colimator (turnat de un coleg cu nume conspirativ „Micloș”). La „repartizare” aveam de ales între postul de director la o școală profesională din comuna Bubuieci (azi în componența municipiului Chișinău, atunci în componența raionului Aneni Noi, profesorii de la țară erau scutiți de stagiul militar), și laborant superior la Sectorul de lexicologie și lexicografie în cadrul Institutului de limbă și literatură al AȘM, unde cu dicționarele românești pe masă se „elabora limba moldovenească”, mai exact, Dicționarul Explicativ Moldovenesc în două volume, care azi arată ca două ciubote de la perechi diferite. Aici e o altă poveste, dar la urma urmelor, am mai ratat, cu voie de la S.S., cum i se spunea în lumea literară, directorului institutului, șansa de a deveni lexicograf.

În una din zile sunt chemat la „secția a doua”, unde un veteran încruntat, pe nume Zahodeakin, mă ia de element subversiv, nu-i plăcuse iscălitura mea în proaspătul carnet de muncă (semnasem numele Burlacu cu litere mari, citețe, latine). Rar mi se întâmplă, dar avusesem prezență de spirit, inventând momentan că semnez la fel ca tatăl meu. Nu știu dacă m-a crezut, dar după trei luni de (ne)integrare, fără surse de existență, fără viză de reședință în pașaport, chiar dacă fusesem înmatriculat la doctorantură, sunt „luat” la armată.

Demobilizat în 1979, mă întorsesem la baștină, în satul meu natal, hotărât să accept cumulul de posturi: învățător de educație fizică, muncă, instructor de pionieri și, de ce nu, bibliotecar al unei „biblioteci” școlare cu două-trei rafturi de cărți, între care mai multe exemplare despre eroul pionier, Pavlik

Morozov (numele unității pionierești din satul Chitai, rebotezat Cervonâi Iar). Dar din senin primesc o epistolă scrisă de mâna directorului de institut, care mă înaripează și mă întorc la Chișinău, deja ca persoană, în ochii mamei, om mare, foarte important. La mijloc, de fapt, era un fapt strigător la cer: trecuse ceva timp de când pierdusem „legătura” cu institutul, nu achitasem cotizațiile, iar lucrul acesta nu arăta bine de loc. Achit cotizațiile de partid (mi se pare 15 copeici pe trei luni), adică nu „fac institutul de răs” și impardonabilul aspirant la gloria de savant este admonestat părințește și iertat. La o lună-două după revenirea la institut, Vasile Badiu mă atenționează că nu am să fac mulți purici aici dacă nu public ceva. Tocmai apăruseră poeziile lui Robert Burns în traducerea lui Igor Crețu. Nu știți prin ce suplicii de creație am trecut, dar într-o lună „zdrobesc” un articol ca peste nouă luni să debutez la hebdomadarul „Literatura și Arta” cu „Un izvor pur al poeziei”. Între timp, sunt prins în sarabanda unui carnaval: ba pe la cules de roadă în colhoz pe dealul mare, ba pe la construcția Biotronului sau, și mai bizar, la dispoziția lui Birman, intendantul, care îmi găsisse un halat pe măsură asigurându-mi, cu intermitență, un loc sigur de muncă în sediul central al academiei.

O bună vreme am mai fost „agent de legătură”, mai exact, băiat de alergătură. Misiunea mea de „onoare” (nu oricui i se încredința) era să transmit așa-zisele „informații” la c.c.; mă specializasem să obțin la Casa Presei viza cenzurii pentru dreptul de a publica „invitațiile” la conferințele științifice sau duceam/adeceam manuscrisele celor care luptau cu „răuvoitorii limbii și literaturii moldovenesti”.

Trec peste câteva cazuri umiltoare și penibile în care „materialele” s-au „pierdut” prin sertarele redacțiilor. Mi s-a cerut frumos să scriu o recenzie la o antologie (abia apăruse „semnalul” cărții cu copertă de un roșu aprins). Mi se permite să lucrez acasă ca luni dimineața să prezint recenzia. „Materialul” meu, intitulat „Florilegiu cu 28 iunie” deja „ardea”, e dat urgent la dactilografie, iar marți sunt chemat la direcție să duc de-acum materialul mei la redacție. Față de mine, e sunat redactorul de la „Literatura și Arta”, Victor Teleucă; până la ora 12 trebuia prezentat opusul ca să apară joi în preajma „marelui eveniment”. Înțelegând că e mare urgență, renunț la troleu, sub pretextul că nu aveam 4 copeici să achit biletul, mă duc pe jos de la academie la Casa Uniunii Scriitorilor, fără grabă ca să întârzii inopinat. Redactorul nu mai era la birou, numărul revistei e dat la cules și joi surpriza! A fost un gest greu de explicat, făcut din repulsie, aproape inconștient. „Copilul malefic” s-a simțit un pic erou, dar numai un pic și pe scurtă durată, pentru că prin octombrie „opusul” meu apărea alături de un articol semnat de

Vasile Coroban. Vineri pe la amiază cu jacheta lăsată pe umeri cu mâinile la spate și cu bună dispoziție, „moșneagul” mă întreabă dacă sunt la curent că am apărut la „Literatura și Arta” pe aceeași pagină. Nu găsisese „numărul”. Obişnuia să cumpere revista la intrarea din holul hotelului „Chişinău”. Sigur că ştiam, joi de bună dimineaţă cumpărasem toate exemplarele. Un bun coleg, ulterior prieten indispensabil la necaz, fără a cunoaşte fapta în detalii, mă sfătui ca altă dată să public mai bine la „Agitatorul”, o revistă pe care nimeni nu o citea.

Ajung în vizorul celor de la „Planetarium”, trec un control riguros într-o instituție medicală, completez Fişa de evidență cu toate neamurile mele și pe cele din partea soției, numele cărora cu data și anul nașterii mi s-au pus la dispoziție în doar câteva minute, atunci am aflat care le erau numele și prenumele corecte. Mi se stabilește ziua și ora convorbirii cu generalul Gheorghe Lavranciu ca să se ia decizia dacă merg pe 6 luni de instrucție la Moscova sau pe doi ani la Minsk. O încurcasem rău. Jocul cu securitatea luase o turnură periculoasă. Drept colacul de salvare mi-a servit pretinsul motiv de divorț. Vedeți, dumneavoastră, eu vreau, dar soția nu vrea. Mă sfătuisese un coleg mai în vârstă care trecuse printr-o experiență asemănătoare, cu diferența că lui i se aruncase vorbe grele: „rodina i bez vas oboideotsea!”. Trec peste multe alte pățanii de superbă integrare. (La un strop de vorbă aflasem că nu fusesem primul, probabil, nici ultimul în odiseea de integrare).

O închei cu eroismul meu. Ultimul plic sigilat, pe care l-am dus eu, „om de încredere” al sistemului, conținea un text secret, semnat de A. Jucenko, dar scris de altcineva de la institut, un răspuns „academic” la eseul publicistic „Pământul, apa și virgulele” de Ion Druță publicat în „Literaturnaia gazeta”. Și pun punct, adevărata integrare avea loc prin toamna lui 1986. Abia susținusem teza, încă nu reușisem să perfectez dosarul pentru a-l trimite la Moscova. În sfârșit, sunt și eu luat în seamă, mi se cere și mie, pentru prima dată, să caut/ găsec cu orice preț „naționalism” în poezia șaizecistă pentru o, în limbajul epocii, „informație pentru instanțe”, pentru un cerber, Victor Smirnov, secretarul II al c.c al p.c. al rsm, al cărui primă victimă a fost Vasile Vâșcu, deținut politic, apoi Pavel Boțu, președinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova. Cam pe aici se încheie anevoioasa mea cale de integrare în istoria institutului, bogată în „tradiții” cu „pagini de aur”.

- 3. Credeți că cercetarea științifică și domeniul/domeniile (literatură contemporană, folclor, teorie literară, literatură premodernă și modernă etc.) sunt o condiție *sine qua non* în viața Dvs.? Care sunt argumentele?**

După ce am ratat ca oricare român poetul din mine, apoi prozatorul (am debutat cu povestirea „Cadoul lui Mitruș” sau „În furtună” în gazeta raională din Cahul prin 1972, țin bine minte că onorarul de 5 ruble făcea cât o jumătate de bursă), a venit rândul să ratez cu succes criticul, mai exact, cititorul din mine. Am șanse enorme. Rare de tot sunt cazurile când critica o ia înaintea literaturii (Mă gândesc la Kogălniceanu, Maiorescu, la „reverii literare” ale lui Belinski). Revelația pe care am avut-o nu numai în „Critica în labirint”, ci și în „Proba esteticului” e că sunt, îmi pare rău să recunosc, un rătăcit într-o retardare de vreo 30-50 de ani.

4. Aria de cercetare a Institutului este filologia română. Care este opinia Dvs., referitoare la starea actuală a literaturii/criticii literare/teoriei literare în Republica Moldova?

Într-o dispută despre starea prozei desfășurată pe paginile revistei „Basarabia” (1997-1998) afirmam că 3-4 romane nu fac o literatură. Cineva numărase de la 2000 încoace vreo 200 de romane, dar situația nu s-a schimbat radical. Chiar dacă în ultimii ani scriitorii basarabeni se sincronizează cu literatura din Țară, cu câteva excepții, puține la număr, rămânem niște provinciali, amatoriști. În ceea ce privește starea actuală a criticii și teoriei literare, mai bine tac.

5. Care sunt subiectele științifice la începuturile carierei Dvs. de filolog?

Chiar dacă prea multă sinceritate strică, mă las ușor provocat la alte confidențe. Uneori mă prind cu gândul că dacă mai întârzia glashost' și perestroika, în doi-trei ani ar fi ieșit din mine un „homo sovieticus” în carne și oase, aș fi devenit un gigant în raport cu, să zicem, Senic, Stati, Hropotinschi. În 1986, la trei ani după ce definitivaseam teza de doctorat în prima variantă, cu modificările de „rigoare”/ „ceremonioase” a primei pagini cu citate la început din Brejnev, apoi din Andropov, Cernenco și Gorbaciov, susțineam teza „Simbol și simbolizare în poezia anilor '60 - '80”. Șapte ani de-acasă nu mă lăsau să sar înaintea lui Andrei Țurcanu și Ana Bantoș. Andrei a fost cel care m-a îndemnat și sugerat cum din articolele publicate să salvez aparențele unei lucrări definitive.

Conform cutumei de atunci, lucrarea a fost inclusă în planul editorial al institutului pentru anul 1989, am „reușit” să nu o public. În afara academiei bătea vântul deșteptării conștiinței naționale.

În 1990 am editat, împreună cu Alina Ciobanu-Tofan, la editura „Hyperion” volumul „Scriitori de la «Viața Basarabiei»” într-un tiraj, azi mi se pare fantastic, de aproape 20 de mii de exemplare care s-a epuizat în mai puțin de o lună. Era una dintre primele cărți editate la Chișinău în grafie latină, înainte de adoptarea legii cu privire la limba oficială și alfabet.

Am încercat să mă impun ca revizionist al literaturii din spațiul pruto-nistrean. Am pornit întâmplător cu tableta „Vasile Țepordei, publicistul” („Literatura și arta”, februarie, 1989), o replică la altă replică din „Nezavisimaia Moldavia”, după care începuseră să mă evite respectuos unii colegi trecuți prin dezghețul hrușciovian. Într-o zi din luna lui august, dl Grigore Botezatu, întâlnindu-mă în fața academiei, se uită la stânga, la dreapta și îmi spune încet să nu audă nimeni: „Tare mi-a plăcut articolul cu Vasile Țepordei”. Mi-a plăcut să aud așa ceva de la un om care avea acces la fondurile secrete ale Arhivei de Stat. M-am grăbit să pun în circuitul literar, să scot din anonim cât mai multe nume de basarabeni. Pe urmele lui Vasile Badiu mă apropii de scrisul lui Constantin Stere, Leon Donici, Gheorghe V. Madan, Ion Buzdugan, Magda Isanos, Al. Robot, Vladimir Cavarnali, Pan Halippa, Vasile Luțcan, Sergiu Matei Nica, Octav Sargețiu, Ioan Sulacov, Teodor Nencev, Alexandru Terziman, Mihai Bârcă, Mihail Curicheru, Victor Pogolșa, Dominte Timonu, Boris Baidan, Eugen Coșeriu, Ștefan Ciobanu, Vasile Harea, Liviu Marian, Petre Ștefănuță, Vasile Țepordei etc.

Am avut pretenția să redirecționez cu 180 de grade orientările de cercetare fascinat de modele de poetică („Liviu Rebreanu și romanul basarabean”, „Camil Petrescu și romanul basarabean”, „Ion Barbu și poezia basarabească” etc.). Îmi luasem avânt cu eseurile „Poezia lui Emilian Bucov: de la futurism la neogongorism” și „Andrei Lupan: apologia dogmei și tentația creației”, nu mă supăraseră reacțiile vehemente ale unor „academici” care cereau să-mi închidă gura. Nu mă victimizez, aveam imunitate la critica aflată „la timona datoriei”, m-au dezarmat îndemnurile „binevoitoare” ale unor oameni la care țineam sau aveam de achitat niște polițe sentimentale.

6. Care sunt reperele (oameni, evenimente, contexte) care V-au marcat devenirea profesională?

Încă din anii studenției, știam foarte bine că la academie nu umblă câinii cu colaci în coadă, că dacă un critic de la academie desființează, de exemplu, o operă, să zicem, nuvela „Se caută un paznic” de Vlad Ioviță, lucrul acesta însemna că cenzura a fost dusă de nas, că a apărut un text cu subtexte care nu

se înscrie în canoanele „realismului socialist”, că e un text care trebuie găsit și citit printre rânduri, că vine în contrasens cu literatura/ maculatura oportunistă.

Chiar de la bun început, îmi amintesc cu groază că în mai puțin de 3 luni, dezamăgit de „templul științei” (repet, se elabora DEM-ul axat pe, cum aveam să aflu în toiul luptei pentru limbă și alfabet, de insurmontabilele „variante ale invariantei”) am avut noroc de Vasile Coroban, prin al cărui demers am trecut la Sectorul de teorie literară.

M-au marcat cărțile pe care le-am citit, unele dintre ele recomandate, altele împrumutate de la Vasile Coroban, Vasile Badiu, Lazăr Ciobanu, cercetători marginalizați, dar care mă copleșeau cu erudiția lor, Andrei Țurcanu, Mihail Dolgan, conducătorul meu științific, Anatol Gavrilov, Ion Ciocanu (profesorul cursului de Teoria literaturii) și, nu în ultimul rând, Mihai Cimpoi, care nu o dată a binevoit să-și burdușească geanta procurându-mi cărți de la București. Îi sunt recunoscător dlui academician, în mod special, pentru susținerea revizuirilor mele literare, când devenisem o cioară albă (calificarea mi-a făcut-o A. G., de la care, de altfel, am învățat a gândi).

7. Actualmente, ce subiecte filologice Vă preocupă? Enumerați câteva dintre ultimele Dvs. publicații?

Am „slăbiciuni” pentru poetica romanului, o atracție insurmontabilă pentru fenomenul dialogic în proza lui C. Stere, V. Vasilache, V. Beșleagă, A. Busuioc, I. Druță, V. Ioviță ș.a. Tema mea de cercetare e axată pe examinarea poeziei optzeciste, nouăzeciste și douămiiste. Ultimul meu volum „Proba esteticului. (Neo)moderniști basarabeni” (2020, 408 p.), apărut într-un tiraj minuscul, propune o viziune revizionistă asupra poeziei șazeciste/ șaptezeciste.

8. Punctați perspectivele Dvs. de cercetare în cadrul Institutului de Filologie „B.P. Hasdeu”.

Nu vreau să mă gândesc la perspective, planuri multe, dar vorba ceea: *ars longa, vita brevis*, mult prea repede se apropie funia de par. Am avut onoarea să coordonez susținerea a 17 teze de doctorat. Mă gândesc, în primul rând, la foștii mei, hai să o spun *sub rosa*, studenți, cuvânt parcimonios față de pretențiosul „discipoli”. Pe scurt, cel mai important merit al meu e că i-am supravegheat discret și nu le-am stat în cale, dimpotrivă, i-am încurajat chiar

și atunci când trebuia să fiu categoric mai exigent. Nu sunt vanitos, nu am pretenții de fondator de școală, dar unii dintre foștii mei studenți, doctoranzi au perspective reale să se impună ca fondatori ai unei eventuale școli de cercetare de la Chișinău.

9. Cum ați proceda dacă ar fi să luați viața de la capăt? Ați opta pentru domeniul de cercetare în calitate de filolog și om de știință?

Mă uit în oglinda acestui interviu, de fapt, „autoportret/ antiportret” și un drăcușor îmi face semn că dincolo de oglindă e neantul. Din păcate, nu ne putem teleporta în timp, dar, cu siguranță, aș repeta nebunia (minus enorma risipă timp de, cel puțin, zece ani lucrați în gol. Pardon! de integrare în lumea academică).

10. Cum vedeți critica literară tânără de azi?

O văd cum se vede, dar cu ochi buni! Critica adevărată, în opinia mea, se face la reviste. Într-o vreme adunasem la Catedra de istorie și teorie literară a Universității „Ion Creangă” pe proaspeții absolvenți ai universităților din Țară, unii dintre ei descoperiți de revista „Contrafort”, pe Iulian Ciocan, Mihai Vakulovski, Alina Ciobanu-Tofan, Grigore Cantâru, Viorica Zaharia, Luminița Bușcăneanu, Victoria Baraga, Dumitrița Smolnițchi, Loretta Handrabura, Aliona Grati, Nina Corcinschi, Galina Anițoi, Lilia Porubin. Vlad Caraman, Sergiu Cogut ș.a. Câștigasem, între altele, proiecte de cercetare, unul bănos, preconizat pentru tineri, s-a finalizat cu editarea unei colecții de studii monografice despre C. Stere, Leon Donici, dialogismul prozei basarabene, tipologia personajului ratat etc.

Am crezut și cred în continuare într-o critică de orientare. Începând cu anul 2000 am fondat și finanțat revista „Metaliteratură”, acreditată cu categoria „C”, al cărei redactor șef am fost până în 2008. Aici au debutat/ s-au afirmat cei mai mulți tineri, unii dintre care au mers la doctorat în România, Germania, Elveția, SUA. După multă risipă de energie revista a sucombat acum trei ani, cam odată cu „Semn”, o revistă excelentă a tinerilor de la Bălți, promovați de Maria Șlehtițchi și Nicolae Leahu. Îi văd pe Adrian Ciubotaru și Lucia Țurcanu, cei mai „însemnați” critici într-o concurență frumoasă cu Nina Corcinschi și Aliona Grati, pe cale de a se clasiciza, tineri, trecuți de 40 de ani. Important e că cei mai mulți dintre ei m-au depășit, ceea ce e un lucru firesc. Urmăresc atent pe Maria Pilchin, Ludmila Șimanschi, Oxana

Gherman, Olesea Gârlea, Sergiu Cogut. M-au surprins plăcut Constantin și Nadejda Ivanov. O revelație pentru mine e debutul lui Victor Fală la „Revista literară”. Critici formați, cu metodă de lucru, Marin Postu, Anatol Vântu, Carolina Dodu-Sauca, Dorina Rotari, Natalia Ivașșen, Cristina Robu prefigurează personalitatea unei noi generații de critici literari.

A intervievat Nadejda Ivanov,
(*Portrete filologice*, coord.: Nina Corcinschi, Eugenia Mincu,
Chișinău, 2022, pp. 79-85)

O scrisoare în loc de postfață

Stimate dle Alexandru Burlacu!

Dacă (și Dumnezeu să vă ajute întru acestea!) o să umblați la țâțânile literaturii, precum ați umblat la cele ale „Povestei...” mele (vezi „Contrafort”, nr. 8, 1997 - n. red.), vă prezic că nu o să deveniți academician la Chișinău... Vă măgulesc? Vă amărăsc? Oricum, până la D-ta, țineam minte prețului unui gruzin, prin anii '70, directorul Institutului de Literatură a Popoarelor URSS, care mi-a spus franc: „Povestea...” d-tale presupune a avea doi cititori. Unul nu știe citire și se cuvine s-o asculte ca pe-o „Alexandrie”, iar altul e arhivar *sui generis*, tip Fiodorov, care veghea fondul cărților vechi în biblioteca „Rumeanțev”, devenită „Lenin”.

Iată că a apărut al treilea cititor, ceea ce este o dovadă că din Noosferă un străbun a lăcrimat nevăzut... împărtășesc un gând ascuns: operele să dăinuie în veci, însă cufundate în anonimat: fără semnătură, fără onorar, fără, fără, fără celelalte subsidiare. Nu există nici o premisă și țicneala mea nu are nici o șansă: arta e marfă, arta e religie și orgoliul cimpa-zeului-autor ajunge până acolo, încât își taie venele, când nu are cerneală, ca să scrie. Bietul, nu știe că și cuvântul rostit, ori scris pălește vlăguit, ori pierе în cripta dicționarului.

În străvechea Chină a existat o școală-mănăstire daoistă – unde magistrul și învățăceii au renunțat de la o vreme a mai folosi cuvântul rostit, căci, conveniseră de comun acord, slova pălește (rostind-o!). Astfel că până la urmă se limitară la „semn” – un deget (arătătorul, să zicem) îndoit, ori ridicat voia să semnifice „ideile” lui Platon, ori cine știe ce „fenomen” al spiritului uman. Noi

doar că azi folosim două degete – V – Victorie, atât. Crezi că ne-am depărtat mult de maimuță, ai? închei, altminteri cad pradă unei „boli naționale” – taifasul. Nu importă că e scris ori oral...

Vă atrag atenția asupra unui amănunt esențial: marile literaturi ale lumii au câte un erou (Don Quijote, Hamlet, Gargantua și Pantagruel, Sweek) care nu are biografie, nu are amintiri afective, să zici, c-ar fi un extraterestru: a pogorât, ne-a pus în față (trăind-o!) „la condition humaine” și în rest...

Mi-amintesc, purces-am a scrie „povestea” doar prin tot ce fixează „retina” și „pielea” unui bou între noi, oamenii. Nu m-a ținut cureaua ca meșteșugar (scriitor, ditamai!) și mi-am luat drept „cârje” ori „picioroange” cele două nume S. și A. S-a întâmplat asta atât de spontan și angelic, încât azi mă miră și mă uimesc tâlcurile ce se desprind la lectură, dar, scuză-mă, văd degetul arătător al daoistului avertizându-mă: ți-o fi, de ajuns! îți mulțumesc că pe-o bucată de zi, prin lectura D-tale, a unor pagini despre un bouleț, m-ai întors cu treizeci de ani în urmă, la neputința cu care am scris și la o pravilă de care l-aș sfătui să se conducă creatorul – scriitorul: scrie... ca să nu te asemui cuiva (și nici alții să nu te asemuiască!) cu cineva...

Cu dragoste, Vasile Vasilache

Chișinău, 9
septembrie 1997

„Contrafort”, 1997, anul IV, nr. 10-11 (36-37)

Declarația dr. hab. în filologie, prof. univ. Alexandru Burlacu privind alegerile aranjate ai membrilor AȘM

După ce, cu tăcerea lașă a forurilor diriguitoare academice, institutele de cercetare au fost trecute într-un mod voluntarist mai întâi în subordinea Ministerului Educației și ulterior în subordinea unor instituții superioare de învățământ, în cadrul Academiei de Științe rămânând doar clădirea din centrul orașului și personalul umflat peste măsură din conducerea AȘM și a secțiilor sale;

după ce conducerea AȘM a adoptat o poziție confortabilă-oportunistă pentru sine și a exclus intenționat din preocupările sale probleme esențiale referitoare la denumirea științifică a limbii și ale istoriei noastre, condamnând declarațiile Institutului de Istorie și a Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” în această problemă, anulând, astfel, practic hotărârile AȘM din 1994 și 1996 cu privire la denumirea științifică a limbii;

– după ce aceeași conducere, la alegerile prezidențiale trecute, s-a așternut preș în fața candidatului-mercenar prorus Igor Dodon, făcând abstracție de existența contra-candidatului european Maia Sandu;

– după ce șefii AȘM au etichetat războiul provocat de Federația Rusă „drept operațiune specială”, făcând uz de limbajul propagandei ruse;

– după ce preocupările științifice ale AȘM s-au redus la niște ședințe-șezători, fără nicio finalitate teoretică sau practică – simple bifări de activități gratuite,

statutul Academiei de Științe a Moldovei ȘI-A PIERDUT ROSTUL FIRESC DE FOR ȘTIINȚIFIC NAȚIONAL, DEVENIND O SIMPLĂ FORMĂ FĂRĂ FOND, O INSTITUȚIE BUGETOFAGĂ, AVÂND SINGURA GRIJĂ – MENȚINEREA ÎN FUNCȚII A ACTUALELOR EI CADRE DE CONDUCERE.

Constat cu tristețe, dar și cu o legitimă revoltă, că și actualele alegeri de noi membri ai AȘM fac parte din același scenariu de prezervare a celor câtorva persoane din vârful AȘM în funcțiile lor de conducere. Președintele I. Thighineanu, devenit președinte cu concursul fostei conduceri PDM-iste, și-ar vrea, în noile condiții, o legitimitate oarecare, optând nu pentru niște eforturi de consolidare a statutului de for științific al AȘM, ci folosind calea birocratică bătătorită – consolidarea echipei personale cu noi membri-corespondenți, docili și fideli propriilor interese. Dovadă este componența comisiilor de concurs în care au fost incluse numai persoane devotate actualului președinte al AȘM, prezența printre candidații „aleși” ai finilor băgăreți ai unor nași. Excepții sunt puține, dar tocmai pe fundalul acestora caracterul de alegeri ARANJATE iese mai pregnant în evidență.

În consecință, eu, Alexandru Burlacu, dr. hab. în filologie, profesor universitar, declar că îmi retrag candidatura din concursul pentru alegerea membrilor-corespondenți ai AȘM.

În baza celor enunțate, mă adresez Parlamentului și Guvernului Republicii Moldova, responsabili de bugetul de stat, să opereze, în regim de urgență, modificări de profunzime în modul de existență și de conducere a AȘM. Este imperioasă alegerea unei noi conduceri a AȘM, inclusiv a unui nou președinte, și abia după o curățare de jegul actual de pe fața acestei instituții s-ar putea trece la procesul normal de alegere de noi membri activi ai Academiei. Mai mult, dat fiind faptul că foarte mulți din actualii membri nu mai sunt activi, să fie lipsiți de titlurile de „academici”.

La contribuția științifică aș menționa, scurt: 20 de cărți de critică și istorie literară, 300 de articole științifice, coordonarea a 17 teze de doctorat susținute, dintre care 4 de doctor habilitat, fondarea revistei de profil „Metaliteratură”, finanțată mai bine de un deceniu din cont propriu, și alte activități, care, în fața majorității votanților de față, ghidați de alte criterii decât criteriul muncii cinstite, nu au nici o relevanță.

În fine, aș vrea să stărui cu deosebire asupra unui moment pe care îl consider crucial în viața mea și în mare măsură decisiv pentru destinul acestei palme de pământ românesc numită Basarabia, Scrisoarea celor 66, sub care stă și semnătura

mea. Mulți români de profesie nu au vrut să o semneze, alții, bărbați ai neamului, dar fără caracter, printre care și Mihai Cimpoi, și-au retras semnătura. Eu am semnat atunci și semnez acum, nu am renunțat și nu renunț la semnătură.

24 februarie 2023

TABEL CRONOLOGIC

1954, 8 iunie Se naște în satul Chitai (azi Cervonâi Iar), raionul Chilia, regiunea Odessa din părinții – Gheorghe și Maria, agricultori.

1961-1969 Urmează școala de opt ani din satul natal, avându-l ca profesor de română pe Pavel Brânzareii.

1969-1973 Elev la Școala Normală din orașul Cahul, unde îl are profesor de română pe Constantin Reabțov.

1972 Debutează la gazeta raională „Octombrie Roșu” din Cahul cu povestirile „În furtună” și „Cadoul lui Mitruș”.

1973-1977 Studiază la Facultatea de Filologie a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, unde a avut ca profesor pe Nicolae Mățaș, Ion Ciocanu, Timotei Melnic, Mihail Ignat, Timofei Roșca s.a.

1977 Este repartizat la Institutul de Limbă și Literatură al Academiei de Științe a Moldovei, fiind angajat în calitate de laborant superior la Sectorul de teorie literară coordonat de Vasile Coroban, în același an se înscrie la doctorat, dar este exmatriculat pe motiv că nu frecventează orele. După satisfacerea serviciului militar, revine la același sector care peste puțin timp va fi desființat.

1980-1983 Doctorand la Sectorul de literatură contemporană. Este reangajat la institut în calitate de cercetător științific inferior

1986- sept. Susține teza de doctorat pe tema „Simbol și simbolizare în poezia moldovenească contemporană” (coordonator științific Mihail Dolgan).

1990 Editează (în colaborare cu Alina Ciobanu) volumul „Scriitori de la *Viața Basarabiei*” (Editura „Hyperion”). Este pe rând cercetător științific, cercetător științific superior, secretar științific la Institutul de Literatură și Folclor, cercetător coordonator.

1995-2017 Șef al Catedrei de literatură română și comparată la UPS „Ion Creangă” din Chișinău.

1997 Publică la editura „Arc” volumul „Critica în labirint. Studii și eseuri” (Premiul Uniunii Scriitorilor din Moldova pentru debut).

1999 Apare la editura „Cartier” volumul „Proza basarabeană: fascinația modelelor” (Premiul Uniunii Scriitorilor pentru critică literară); Volumul „Mișcarea literară din Basarabia anilor '30: atitudini și polemici” (Presa).

2000- oct. Susține teza de doctor habilitat în filologie „Fenomenul literar basarabean din anii '20-'30: tradiționalism și modernitate” (consultant științific Mihail Dolgan).

2000-2009 Director fondator și redactor-șef al revistei „Metaliteratură”, acreditată cu categoria „C”.

- 2001** Volumul „Poezia basarabească și antinomiile ei. Studiu monografic”.
- 2002** Volumele „Tentația sincronizării” (Timișoara); „Literatura română din Basarabia. Anii '20-'30”. Membru al colegiilor de redacție la revistele „Viața Basarabiei”, „Philologia”.
- 2003** Obține titlul de Profesor universitar.
- 2007** „Texistențe, vol.1, Drama zborului frânt” (Premiul Uniunii Scriitorilor pentru istorie și critică literară).
- 2008** „Texistențe, vol.2, Scara lui Osiris” (Premiul Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Chișinău).
- 2009-2013** Redactor-șef al revistei „Philologia”. Volumul „Vladimir Beșleagă. Po(i)etica romanului”
- 2010** **Om emerit** (Brevet nr. 1409, Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 578-V din 5 octombrie 2010, însemnul nr. 0833)
- 2012** „Texistențe, Vol. 3, Umbra lui Ulyse”.
- 2013** La editura „Tipo Moldova” din Iași apare volumul „Refracții în clepsidră”. La editura Gunivas vede lumina tiparului studiul monografic „Proza lui Vladimir Beșleagă. Hermeneutica romanului”.
- 2014** La editura „Tipo Moldova” apare volumul omagial „Alexandru Burlacu: fascinația modelelor”, antologator Vitalie Răileanu.
Medalia „Dimitrie Cantemir” a AȘM
- 2015** „Poezii și trandafirul” (Premiul Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Chișinău);
Premiul Nominal al Academiei de Științe a Moldovei în domeniul literatură „Grigore Vieru” pentru ciclul de lucrări „Probleme actuale de poetică”;
Medalia „**Meritul Civic**” (Brevet nr. 05829, Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 1781 din 8 octombrie 2015, însemnul nr. 03606)
- 2018** La editura „Junimea” din Iași apare eseu „Poezii și trandafirul”.
- 2020** Apar volumele „Texistențe, Vol. 4, Ființa poeziei”; „Proba esteticului.(Neo)moderniști basarabeni”.
- 2021** „Texistențe, Vol. 5, Ochiul al treilea”.
- 2023** La editura „Junimea” apare volumul „Proba esteticului. Neomoderniști basarabeni”, La editura Știința apare antologia „Poezia românească modernistă” (prefață, selecție a textelor, note biobibliografice, concepte operaționale).
Premiul de Excelență al Uniunii Scriitorilor din Moldova, acordat de Consiliul Uniunii Scriitorilor din Moldova pentru anul 2023.
- 2024** La editura UNU vede lumina tiparului volumul „Trecutul prezent. Secvențe critice”.